

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Lars Leemann
Anna-Maria Isola
Minna Kukkonen
Henna Puromäki
Salla Valtari
Anna Keto-Tokoi

Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi

Kyselytutkimuksen tuloksia

TYÖPAPERI

TYÖPAPERI 17/2018

Lars Leemann, Anna-Maria Isola, Minna Kukkonen, Henna Puromäki,
Salla Valtari & Anna Keto-Tokoi

Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi

Kyselytutkimuksen tuloksia

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittaja ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-118-8 (painettu)
ISBN 978-952-343-119-5 (verkkojulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-119-5>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Helsinki, 2018

Lukijalle

Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5 (sosiaalisen osallisuuden edistäminen ja köyhyden torjunta) on osa Kestävä kasvua ja työtä 2014 – 2020 -rakennerahasto-ohjelmaa. Toimintalinjassa rahoitetaan kehittämishankkeita, joissa lisätään heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta ja edistetään heidän jatkopolkujaan lähemmäksi työelämää ja koulutusta. Ohjelmakaudella on käynnistynyt lähes 300 kehittämishanketta.

Kehittämishankkeissa toimii tuhansia ihmisiä eri puolilla maata. Hankkeiden osallistajat ovat mukana luomassa uutta toimintakulttuuria ja kehittämässä toimintaa ja palveluita, jotta jokaisen mahdollisuudet vaikuttaa elämänsä kulkuun ja yhteisiin asioihin vahvistuisivat – jotta jokainen voisi kuulua joukkoon ja tulla kuulluksi.

Työpaperissa esiteltävä tutkimus tehtiin, jotta saataisiin tietoa hankkeisiin osallistuvien osallisuudesta ja hyvinvoinnista. Kyse on ihmisryhmästä, jota ei ole tavoitettu hyvin muissa väestötutkimuksissa ja joka ei muutenkaan saa riittävästi ääntään kuuluville yhteiskunnassa. Tarve tietoon on suuri. Kysely toteutettiin hankkeiden normaalin toiminnan ohessa ja vastaajia autettiin tarvittaessa vastaamisessa. Moni vastaaja oli iloinen mahdollisuudesta osallistua kyselyyn ja piti tutkimusta tärkeänä. Kysely oli menestys ja siihen osallistui yli 800 vastaajaa.

Vastaajien joukko on moninainen ja heitä on vaikea nimittää yhdellä sanalla. Päädyimme käyttämään työpaperin otsikossa termiä ”työelämän ulkopuolella olevat”, vaikka sekään ei ole täysin aukoton. Osa vastaajista saattaa esimerkiksi päästä hankkeen myötä töihin. Voi myös olla epäreilua sanoa, että työllistämistoimiin osallistuva henkilö ei olisi töissä. Kuulisimme mielellämme kyselyyn vastanneiden ajatuksia työpaperissa käytetyistä sanavalinnoista.

Tutkimuksessa tuotettava tieto auttaa lisäämään ymmärrystä väestöryhmien välisistä eroista osallisuuden ja hyvinvointiin liittyen ja toivottavasti tuottamaan parempia palveluja ja lainsäädäntöä sekä tekemään yhteiskunnastamme entistä syrjimättömämmän ja oikeudenmukaisemman. Työpaperissa esitetään tutkimuksen ensimmäiset tulokset ja tiedon tuotanto jatkuu ensi syksynä.

Tutkimusta toteuttaa Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra. Sokra koordinoi ESR toimintalinjan 5 osallisuushankkeita, tuo hankkeissa kehitetyt osallisuutta lisäävät ratkaisut näkyviksi ja tuottaa päätöksentekoa tukevaa tutkimustietoa. Koordinaatiohankkeen päätoteuttaja on Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Anna Keto-Tokoi
projektipäällikkö

Salla Valtari
viestintäsuunnittelija

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra

thl.fi/sokra

Tiivistelmä

Lars Leemann, Anna-Maria Isola, Minna Kukkonen, Henna Puromäki, Salla Valtari & Anna Keto-Tokoi. Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 17/2018. 71 sivua. Helsinki 2018. ISBN 978-952-343-118-8 (painettu); ISBN 978-952-343-119-5 (verkkojulkaisu)

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen kehittämishanke – Sokra koordinoi kaikkia Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjalta 5 (sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta) rahoitettuja hankkeita Suomessa. Hankkeet kohdistuvat työelämän ulkopuolella oleviin, joista moni kokee sosiaalista syrjäytymistä, köyhyyttä tai marginalisoitumista tai näiden uhkaa. Tämän työpaperin tavoitteena on kuvata hankkeiden osallistujien kokemuksia osallisuudesta, koettua hyvinvointia, terveyttä ja elinoloja. Tiedon tarve on suuri, sillä kohderyhmä on vaikeasti tavoitettava ja aliedustettu muissa väestötutkimuksissa.

Sokra suoritti hankkeiden osallistujille valtakunnallisen kyselytutkimuksen syksyllä 2017. Mahdollisimman suuren osallistujamäärän saavuttamiseksi kehitettiin lyhyt kyselylomake, joka kuitenkin sisälsi kattavan valikoiman kysymyksiä ja indikaattoreita, joista monet mahdollistavat suoran vertailun muihin väestötutkimuksiin. Kyselylomakkeen ja tutkimuksista kertovien tiedotteiden kieli muokattiin kohderyhmälle sopivaksi. Vastaajien luottamuksen lisäämiseksi heidät tavattiin kasvotusten hankkeiden normaalissa toiminnassa. Koska Sokralla oli yhteys hankkeisiin jo ennalta, tutkimusavustajat saattoivat mennä hankkeisiin eri puolilla Suomea tapaamaan osallistujia ja keräämään tutkimustietoa. Osallistujille annettiin mahdollisuus täyttää lomake hankkeen normaalin toiminnan aikana ja heillä oli mahdollisuus kysyä lisätietoa ja pyytää tarvittaessa apua tutkimusavustajalta.

Toimintatapa oli menestyksekäs. Tutkimukseen osallistui 847 henkilöä, joista 789 kuului kohderyhmään. Lisäksi kyselyyn vastasi 58 hankkeissa työskentelevää ammattilaista tai opiskelijaa. Ammattilaisryhmältä saatua tietoa käytetään sosiaalisen osallisuuden kokemuksia koskevan indikaattorin validointiin, eikä tämä aineisto ole mukana tämän työpaperin tarkasteluissa. Validointiprosessi kuitenkin kuvataan tässä työpaperissa lyhyesti.

Vaikka tulokset kuvaavat kohderyhmää deskriptiivisellä tasolla, ne kuitenkin osoittavat kohderyhmän olevan monin tavoin vaikeassa asemassa. Suurin osa hankkeiden osallistujista kertoi riittämättömästä toimeentulosta ja taloudellisista haasteista. Samoin useimpien taloudellinen tilanne oli epävarma, eivätkä he tunteneet voivansa suunnitella tulevaisuuttaan. Perustarpeiden tyydyttäminen koettiin usein haastavaksi ja köyhyyden kokemukset olivat yleisiä. Yli puolet vastaajista koki myös terveytensä heikoksi, ja kahdella kolmesta oli jokin pitkäaikainen terveydellinen ongelma. Myös merkittävä psyykinen kuormitus oli yleistä. Lisäksi neljännes vastaajista koki itsensä yksinäiseksi. Elämänlaatu koettiin yleisesti heikoksi. Nämä kokemukset olivat kohderyhmällä kahdesta neljään kertaa yleisempiä kuin koko Suomen väestöllä.

Osa tuloksista oli kuitenkin positiivisia: vaikka osallistujien luottamus ihmisiin ja vastavuoroisuuteen oli yleisesti matala, luottamus instituutioihin ja julkisiin palveluihin oli melko korkea. He myös uskoivat melko yleisesti viranomaisten ja muiden ihmisten luottavan itseensä. Äänestysaktiivisuus vaaleissa oli virallista äänestysprosenttia matalampi, mutta aktiivinen osallistuminen järjestötoimintaan oli yleistä. Osallistujat vaikuttivat olevan aktiivisia ja tiedostavia. Omaan osallisuuteensa vastaajat suhtautuivat useimmiten positiivisesti ja melko monet kokivat voivansa osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon eri palveluisa. Ylivoimainen enemmistö vastaajista koki osallistumisensa hankkeeseen vapaaehtoisena ja hyödyllisenä.

Tulevaisuudessa tutkimuksesta saatua tietoa käytetään syvempiin analyysiin ja sosiaalisen osallisuuden kokemuksia mittaavan indikaattorin validointiin.

Asiasanat: osallisuus, hyvinvointi, terveys, elinolot, köyhyys

Abstract

Lars Leemann, Anna-Maria Isola, Minna Kukkonen, Henna Puromäki, Salla Valtari & Anna Keto-Tokoi. Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia [Social inclusion and well-being among people outside the working life. Results of a survey]. National Institute for Health and Welfare (THL). Discussion paper 17/2018. 71 pages. Helsinki, Finland 2018. ISBN 978-952-343-118-8 (printed); ISBN 978-952-343-119-5 (online publication)

The national coordination project promoting social inclusion – Sokra coordinates all projects financed by the European Social Fund's priority axis 5 (social inclusion and combating poverty) in Finland. The projects are targeted at people outside the working life, those mostly affected or threatened by social exclusion, poverty, and marginalisation. The aim of the present discussion paper is to shed light on experienced social inclusion, well-being, health, and living conditions of people participating in these projects. There is a lack of empirical knowledge about these people, as this target group can be best described as a hard-to-survey population and is known to be underrepresented in ordinary population studies.

Sokra conducted a nation-wide questionnaire research among participants of the projects in autumn 2017. In order to maximise the number of respondents, an innovative approach was developed. The questionnaire was kept brief while still containing a broad variety of questions and indicators, most of which allowed straight comparisons to large population studies. The language of both the questionnaire and the information handouts were adjusted to the target group. To increase the trust of respondents, they were met face-to-face at the place of regular project activities. As Sokra had contact with the projects, research assistants could be sent out throughout the country to meet groups of participants and gather the survey data. The participants were given the opportunity to fill in the questionnaire during their ordinary project activities. They could ask questions and request assistance from the research assistants.

This approach was successful. 847 people participated in the research, of which 789 belonged to the target group. 58 respondents were professionals and students of the projects. Their data will be used for the validation of an indicator on experiences of social inclusion in the future and is excluded from the main analyses for this discussion paper. The validation process of this indicator is outlined briefly in this discussion paper.

Although descriptive in nature, the presented survey results show that the target group was disadvantaged in many aspects. The majority of respondents reported an insufficient livelihood and economic difficulties. Accordingly, the majority lived in economic uncertainty, unable to plan their future. Covering basic needs was experienced as challenging, and experiences of poverty were common. Furthermore, more than half of the respondents reported their health as being weak, and two-thirds reported some long-term health issues. High levels of psychological distress were also widespread among the respondents. Additionally, a quarter of the respondents felt lonely. The experienced quality of life was poor. For all of these aspects, the levels were about two to four times higher than for the Finnish population.

On the other hand, there were also positive findings. Despite a low trust in people in general and in reciprocity, trust in institutions and public services was rather high. They also experienced being trusted by professionals and by people in general. While voting activity in different elections remained below official turnouts, active participation in associations was frequent among the respondents. Similarly, in other regards the respondents seemed to be active and aware. Regarding experiences of social inclusion, the responses were mostly positive. Furthermore, rather a large percentage of respondents experienced being included in the decision-making in services that affected them. An overwhelming majority of participants experienced their participation in the projects as both voluntary and useful.

In the future, the data from this questionnaire research will be used for in-depth analyses and for the validation of an indicator quantifying experiences of social inclusion.

Keywords: social inclusion, well-being, health, living conditions, poverty

Sisällys

Lukijalle	3
Tiivistelmä.....	5
Abstract	7
1. Johdanto	11
2. Osallisuus.....	12
2.1 Osallisuuden teoriaperusta	12
2.2 Osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori ja sen validointi	14
3. Kyselytutkimus osallisuudesta	18
3.1 Kohderyhmä.....	18
3.2 Tutkittavien tavoittaminen ja tiedonkeruun toteuttaminen	18
3.3 Lomakkeen kehittäminen selkeäksi	19
3.4 Rekisteritiedon yhdistäminen kyselyn vastauksiin	19
3.5 Tutkimusluvut ja tutkimuksesta viestiminen.....	20
3.6 Tutkimusavustajien palkkaaminen.....	20
3.7 Kyselyn toteuttaminen vastaajien ehdoilla	21
3.8 Luottamus tiedonkeruutilanteessa	21
3.9 Raaka-aineiston valmistaminen analyyseihin	22
4. Tulokset: koettu osallisuus ja hyvinvointi	24
4.1 Sosiodemografiset ja sosioekonomiset taustatekijät	24
4.1.1 Sukupuoli.....	24
4.1.2 Ikä.....	24
4.1.3 Äidinkieli.....	25
4.1.4 Vastaajien ja heidän vanhempiensa syntymämaat.....	25
4.1.5 Koulutus	25
4.1.6 Yksin asuminen	26
4.1.7 Pääasiallinen toiminta ja pitkäaikaistyöttömyys.....	26
4.1.8 Vastaajien alueellinen jakautuminen	27
4.1.9 Mitä kautta on tullut toimintaan	28
4.2 Toimintaan osallistumisen koettu vapaaehtoisuus ja hyödyllisyys.....	28
4.3 Koettu toimeentulo ja ongelmat perustarpeiden tyydyttymisessä.....	29
4.4 Tulevaisuushorisontti	31
4.5 Kokemukset osallisuudesta	32
4.6 Koettu terveys ja pitkäaikaissairastavuus	34
4.7 Psykkinen kuormittuneisuus	36
4.8 Luottamus instituutioihin	37
4.9 Luottamus ihmisiin ja ihmisten osoittama luottamus itseän	39
4.10 Osallistumismahdollisuudet palveluita koskeviin päätöksiin	41
4.11 Koettu yksinäisyys ja läheisen ystävän puute	42
4.12 Kansalaistoiminta, yhteiskunnallinen osallistuminen ja vapaa-aika	43
4.13 Paikalliset osallistumis- ja vuorovaikutusmahdollisuudet	47
4.14 Elämänlaatu	48
5. Lopuksi	51
5.1 Yhteenvetoa tuloksista	51
5.2 Katse tulevaan	52
Lähteet.....	54
Liite 1. Havaintoja aineistonkeruusta ja kyselylomakkeesta	57
Liite 2. Kyselylomake.....	58

1. Johdanto

Tutkijaryhmäämme askarrutti kysymys: vaikuttaako osallisuuden kokemus siihen, miten resurssit muuttuvat tai jäävät muuttumatta hyvinvoinniksi? Ryhdyimme ratkomaan asiaa rakentamalla osallisuuden viitekehystä (Isola ym. 2017). Päättelimme, että osallisuuteen tarvitaan ennen kaikkea resursseja, joilla tarpeet tyydytetään. Ajattelimme, että hengissä säilymisen kannalta välttämättömien tarpeiden lisäksi on inhimillisiä tarpeita, jotka muodostavat inhimillisen toiminnan potentiaalin. Tarpeet vaihtelevat yksilöittäin, väestöryhmittäin ja kulttuureittain. Siksi tarvittavien resurssien määrä myös vaihtelee. Liitimme osallisuuden ihmisten ja instituutioiden väliseen vuorovaikutukseen, koska arvelimme niillä olevan jotain tekemistä koetun hyvinvoinnin ja terveyden kanssa.

Tutkijaryhmäämme askarrutti toinenkin kysymys: miten työelämän ulkopuolella olevat ihmiset kokevat hyvinvointinsa ja terveytensä? Väestötutkimukset vastasivat osittain kysymykseemme. Halusimme kuitenkin tutkia asiaa lisää, koska tiesimme, että heikossa asemassa olevat ihmiset vastaavat vähänlaisesti väestötutkimuksiin. Vaikka aineistojen painottumista toki korjataan laskennallisesti edustamaan matalassa sosioekonomisessa asemassa olevia, haavoittuvassa asemassa olevien tilanne jää niissä heikommin tutkituksi. Päätimme toteuttaa kyselytutkimuksen, johon työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakyvyn parantamiseen tähtäävä Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan viisi hanketoiminta tarjosi kanavan kerätä asiasta tietoa. Upotimme kyselylomakkeeseen (liite 2) myös osallisuuspatterin, joka sisältää kymmenen väitettävää osallisuudesta.

Tavoitteenamme on jatkaa viitekehysten rakentamista. Sen teemme luvussa 2, jossa myös esittelemme osallisuutta mittaavan väitepatterin. Patterin avulla on tarkoitus syventää ymmärrystä koetun hyvinvoinnin taustatekijöistä. Esittelemme myös kolme hypoteesia siitä, mihin kaikkeen koettu osallisuus voisi liittyä. Luvussa 3 kuvailemme, miten toteutimme kyselytutkimuksen tiedonkeruun. Työpaperimme pääasiallinen tavoite toteutuu luvussa 4, jossa esitämme karkeat tulokset työelämän ulkopuolella olevien kokemasta osallisuudesta, hyvinvoinnista, terveydestä, aktiivisuudesta ja taloudellisesta tilanteesta. Tulokset yllättivät: esimerkiksi koettu terveys ja yksinäisyyden kokemus näyttäytyvät kehnompina kuin olimme kuvitelleetkaan.

Työpaperissamme esitetyt tulokset saavat kysymään lisää. Tulevina vuosina tehtävät analyysit vastaavat toivottavasti ainakin osaan ihmettelyistämme. Viimeisessä luvussa nostamme esiin meitä tällä hetkellä erityisesti kiinnostavia havaintoja ja jatkotutkimuksen aiheita.

Kyselytutkimuksen toteuttamisesta kokonaisuudessaan ja tämän työpaperin tulosten raportoinnista on vastannut Lars Leemann. Osallisuuden teoretisointia on tehty Anna-Maria Isolan johdolla. Minna Kukkonen on koordinoanut aineiston keruun. Henna Puromäki on ollut mukana aineistonkeruussa ja aineiston järjestämisessä. Anna Keto-Tokoi, Marko Nousiainen ja Salla Valtari ovat tukeneet ajattelutyössä. Salla Valtari on myös toimittanut työpaperin. Kiitämme aineistonkeruussa avustaneita Nora Karvosta, Petra Luukkaista ja Linnéa Partasta.

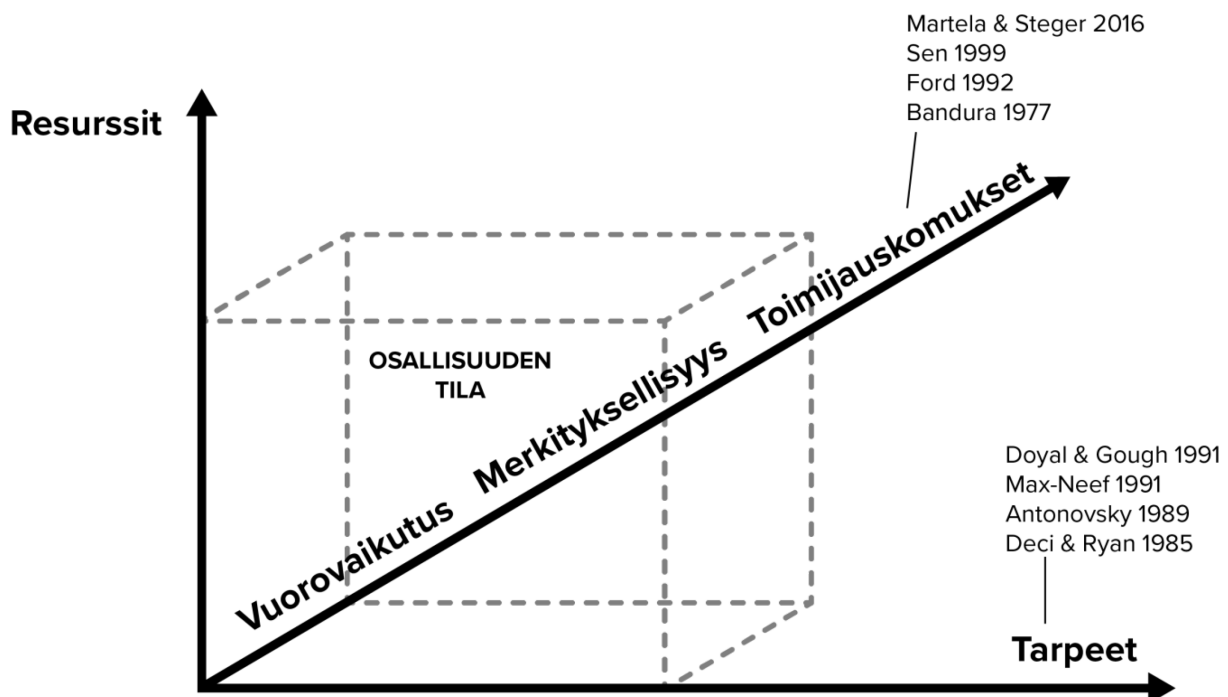
Tutkijoina teemme työtämme toivoen, että työ tulisi merkille pannuksi ja että voisimme osaltamme suoisasti vaikuttaa siihen, että yhteiskunta olisi entistä syrjimättömämpi ja taloudellisesti oikeudenmukaisempi. Kiitämme kyselytutkimukseen osallistuneita yli 800 ihmistä. Lupasimme heille, että välitämme tietoa päätöksentekijöille ja virkamiehille. Siksi toivomme tuloksia luettavan tarkasti ja ajatuksella.

2. Osallisuus

2.1 Osallisuuden teoriaperusta

Osallisuus, hyvinvointi, toimijuus liittyvät läheisesti toisiinsa ja ne voidaan nähdä myös keskenään rinnakkaisina käsitteinä. Ymmärryksemme subjektiivisesta osallisuudesta (Isola ym. 2017) perustuu joukkoon erilaisia yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisiä teorioita (tärkeimpinä: Martela & Ryan 2015; Martela & Steger 2016; Sen 1999; Bandura 1977; Thompson & Wildavsky 1986; Ford 1992; Antonovsky 1987; Deci & Ryan 1985) sekä empiirisiä tutkimuksia (Kinnunen 2009; Kangas ym. 2013; Niemelä & Saari 2013; Isola ym. 2015; Saikkonen ym. 2015; Ohisalo ym. 2015; Isola ym. 2016). Operationalisoimme teoriasynteesiin perustuvan käsityksen osallisuudesta kymmeneksi väittämäksi. Väitepatterina se mittaa kokemuksia osallisuudesta.

Osallisuuden viitekehyksessä (Isola ym. 2017) olemme tarkastelleet osallisuutta tilana, joka muodostuu saatavilla olevista resursseista, elämän turvaavista ja inhimillisistä tarpeista sekä toiminnasta. Osallisuuden tilan sisällä hyvinvoinnin erilaiset mahdollisuudet järjestyvät ja tulevat yksilöllisesti näkyviksi. Kuvassa 1 havainnollistamme osallisuuden tilaa. Esitämme ”toiminnan” vuorovaikutuksena, merkityksellisyytenä ja toimintauskomuksina.

Kuva 1. Osallisuuden tila¹

Esittämämme jako kolmeen osallisuuden ulottuvuuteen on pelkistys, sillä todellisuudessa resurssit, tarpeet ja toiminta vaikuttavat toisiinsa.

¹ Osallisuuden viitekehykseen liittyvä ymmärrys on syventynyt vähitellen. Mitä osallisuus on? -työpaperissa (Isola ym. 2017, 19) esitimme varhaisen vaiheen kuvion. Kolmantena ulottuvuutena mainittu ”osallisuus” on nykyään ”merkityksellisyys”.

Osallisuuteen tarvitaan resursseja, esimerkiksi kohtuullista toimeentuloa, harrastuksia, sivistystä, luotamusta, turvaa, osaamista, toimintavalmiuksia ja erilaisia ympäristöjä. Tarpeiden tyydyttämiseksi tarvitaan resursseja ja toimintavalmiuksia, mutta tyydyttyneet tarpeet myös lisäävät valmiuksia ja resursseja.

Hengissä pysyminen, tunteet, turva, vapaus, luovuus, joutilaisuus, ymmärtäminen, identiteetti ja osallistuminen ovat tarpeita, jotka saavat aikaan tarpeenmukaista, inhimillistä toimintaa (Max-Neef 1991). Ymmärtämisen tarpeesta seuraa muun muassa kyky lukea ja tulkita erilaisia merkkejä vuorovaikutussuhteissa. Osallistumisen tarve johtaa muun muassa pyrkimykseen hallita resursseja tai osoittaa osaamistaan. Positiivisessa psykologiassa inhimillisinä tarpeina esitetään lisäksi esimerkiksi itseohjautuvuus, mahdollisuus osoittaa kyvykkyyttä ja kokea yhteisyyttä sekä hyvän tekeminen (Deci & Ryan 1985; Martela & Ryan 2015) sekä elämän hallittavuus, ymmärrettävyys ja merkityksellisyys (Antonovsky 1987; Martela ym. 2017).

Väitämme, että osallisuuden kolmanteen ulottuvuuteen kuuluu toiminta siten kuin Hannah Arendt (1958) ihmisenä olemisen ehdoista esittää. Työ (*labor*) on välttämätöntä elämän ylläpitämistä ja uusintamista. Valmistaminen (*work*) luo pysyvyyttä. Toiminta (*action*) on vapautta ja uuden aloittamista. Käsitämme toimintaan kuuluvaksi myös esimerkiksi osan kulttuurisista tavoista, poliittiset kamppailut, instituutioiden käytännöt ja lakien toimeenpanon. Toiminnan ehtona on, että ihmiset elävät yhteydessä ja vuoroin toisiinsa vaikuttaen. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa – katseissa, sanoissa ja teoissa – syntyvät koherenssin, merkityksellisyyden, tarpeellisuuden, pystyvyyden, luottamuksen ja elämän tarkoituksellisuuden kokemukset.

Merkityksellisyydellä tarkoitamme kaikenlaista ihmisten välistä toimintaa, jossa toiminnan mahdollisuudet ja rajoitukset myös rakentuvat ja murtuvat. Merkityksellisyyttä ovat seikkaperäisesti teoretisoineet Frank Martela ja Michael Steger (2016, 531–533), jotka avaavat sitä kolmen pinnan, nimittäin koherenssin (*coherence*), tarkoituksen (*purpose*) ja tekemisten merkille pantavuuden (*significance*), kautta. Koherenssi tarkoittaa, että elämä on ymmärrettävää ja ennakoitavaa. Merkille pantavuus erityisesti on sidottu muihin ihmisiin. Omia tekemisiä arvioidaan omien mittapuiden mukaan mutta myös sillä perusteella, miltä ne näyttävät muiden silmissä. Tarkoituksen kokemus ilmenee tulevaisuudentavoitteina (ks. myös Ford 1992) – tavoitteina, jotka arvottavat myös tämänhetkisiä tekemisiä. Se puolestaan liittyy uskoon siitä, millaiset omat ja yhteiset toimintamahdollisuudet ovat. Käytämme termejä ”usko omiin toimintavalmiuksiin” tai ”toimijauskomukset” tarkoittaessamme esimerkiksi sitä, miten yksilö arvioi ja puntaroi koulutusjärjestelmän, terveydenhuollon sosioekonomisen aseman, kulttuurin tai sukupuolijärjestelmän mukanaan tuomia mahdollisuuksia ja rajoitteita. Toimijauskomukset liittyvät läheisesti pystyvyyden tunteeseen, tavoittelemiseen ja motivaatioon (Sen 1999; Ford 1992; Bandura 1977) ja luottamukseen (Troman 2000).

Merkityksellisyys on hetkellisen – tämän tässä – tuolla puolen muodostuva kokemus siitä, että kaaoksen sisällä voi tässä hetkessä olla koherenssia, elämällä on tulevaisuuteen kantava tarkoitus ja että tekemiset ovat omasta ja muiden mielestä merkille pantavia (Martela & Steger 2016, 537). Merkityksellisyys kiinnittää osallisuuden aikaan. Eletty elämä kokemuksineen määrittää nimittäin ainakin jonkin verran sitä, mitä tulevaisuudelta odotetaan. Hyvät kokemukset ja usko omiin mahdollisuuksiin pitää yllä taitoa kuvitella elämänsä pitkälle tulevaisuuteen. Ja päinvastoin: jos ei usko mahdollisuuksiin, tulevaisuuttakaan ei pysty ajattelemaan tai luottamaan siihen, että elämä kantaa.

Kun puhumme osallisuudesta hyvinvoinnin mahdollisena taustamekanismina, puhumme joukosta edellä mainittuja ja niiden kaltaisia kokemuksia.

Seuraavassa esiteltävä osallisuusindikaattori kuvaa niitä asioita, jotka tapahtuvat ja muotoutuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja joilla voi olla jonkinlainen yhteys hyvinvointiin. Oletamme, että indikaattorin kymmenen väittämää kuvaavat osallisuutta. Tutkimme, millaisiin faktoreihin nämä väittämät jakautuvat. Esittämäämme teoriataustaan perustuen muodostimme kaksi hypoteesia, mihin faktoreihin väittämät voisivat jakautua. Tarkastelemme hypoteeseja empiriaan perustuen myöhemmissä analyyseissä osana osallisuusindikaattorin validointiprosessia.

Ensimmäinen hypoteesi on, että subjektiivista osallisuutta kuvataan vuorovaikutuksen, merkityksellisyyden kokemuksen ja toimijauskomusten summana, kuten kuviossa 1 on esitetty. Sosiaalinen vuorovaikutus on kuitenkin osittain päällekkäinen tai hyvin lähellä sekä merkityksellisyyden kokemusta että toimijauskomuksia. Siksi toinen hypoteesimme on, että subjektiivista osallisuutta voidaan kuvata merkityksellisyyden kokemusten ja toimijauskomusten summana.

Kolmas ja laajin hypoteesi kuuluu seuraavasti: Osallisuus on hyvinvoinnin taustatekijä. Ihmisten välisessä toiminnassa merkityksellisyyden kokemus sekä usko omiin ja yhteisiin mahdollisuuksiin muodostavat kokonaisuuden, jotka kutsumme osallisuuden kokemukseksi. Koettu osallisuus sekä osallisuus resursseista ja inhimillisistä tarpeista muokkaavat osallisuuden kokemusta – toimijuuden potentiaalia, joista syntyy yksilöllistä hyvinvointia. Prosessin alkupäähän sijoittuvat siten inhimilliset tarpeet ja resurssit ja loppu-

päähän koettu hyvinvointi. Väliin sijoittuvat muiden muassa statuksiin liittyvät neuvottelut, institutionaaliset tunnustussuhteet, kollektiiviset merkityssuhteet, sukupuolijärjestys ja poliittiset kamppailut.

2.2 Osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori ja sen validointi

Yksi kyselytutkimuksen tavoitteista on tarkastella erityisesti heikoimmassa asemassa olevien terveyttä ja hyvinvointia suhteessa väestötutkimusten tuottamaan tietoon. Toisena tavoitteena on validoida ja koetella osallisuutta koskevan patterin reliabiliteettiä. Tavoitteena on saada kehitettyä osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori, jota voidaan tulevaisuudessa hyödyntää väestötutkimuksissa. Osallisuuden kokemuksia olisi mahdollista kontrastoida esimerkiksi eriarvoisuutta ja huono-osaisuutta koskeviin kysymyksiin ja löytää hyvinvoinnin taustalla vaikuttavia mekanismeja.

Osallisuusindikaattorin lähtökohtana on, että subjektiivista osallisuutta mitataan kymmenestä väitteestä koostuvalla kysymyspatterilla. Sokra-hankkeen tutkijat laativat kysymykset syksyn 2015 ja talven 2016 aikana. Ensimmäistä versiota väitepatterista testattiin ryhmähaastatteluisissa ja avoimessa verkkoversiossa (www.osallisuustesti.fi) vuonna 2016. Niiden perusteella väitteitä tarkennettiin niin, että Sokran kyselytutkimukseen mukaan otettu versio oli valmis keväällä 2017.

Jotta vastaaminen olisi mahdollisimman miellyttävää, kaikki kysymyspatterin kymmenen väittämää ovat myönteisiä. Jokainen väittämä arvioidaan viisiportaisella Likert-asteikolla (”täysin eri mieltä” – ”täysin samaa mieltä”, ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Osallisuusindikaattorin väittämät. Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa?

	täysin eri mieltä	eri mieltä	ei samaa mieltä eikä eri mieltä	samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	☐	☐	☐	☐	☐
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tarpeellinen muille ihmisille	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että minuun luotetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	☐	☐	☐	☐	☐

Osallisuuden kokemuksia mittaava kysymyspatteri muodosti kyselytutkimuksen ytimen. Se sijoitettiin kyselylomakkeen ensimmäiselle sivulle, seitsemänneksi kysymykseksi heti taustakysymysten jälkeen. Kyselytutkimuksen pilotissa sekä varsinaisessa aineistonkeruussa kysymyspatteri sai myönteistä palautetta ja väittämiin vastaaminen koettiin helpoksi. Vastausaktiivisuus oli korkea, 93 prosenttia kaikista kyselyyn vastaajista vastasi kaikkiin kymmeneen osaväitteeseen. 97,4 prosenttia vastaajista vastasi niin, että enintään yksi arvo puuttui.

Jotta kymmenestä väittämästä koostuvasta kysymyspatterista saataisiin osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori, on tehtävä erilaisia analyyseja reliabiliteetin ja validiteetin tarkastamiseksi. Tavoitteena on saada kysymyspatterin väittämistä kokonaisindeksi, joka voidaan muuntaa mitta-asteikoksi, jolla mitataan ihmisten osallisuuden kokemuksia. Indikaattorityön tuloksia ei esitellä tässä työpaperissa, vaan niitä julkaistaan erillisissä tieteellisissä artikkeleissa.

Sen sijaan esittelemme tässä lyhyesti suunnitteilla olevan kaksivaiheisen validointiprosessin. Ensimmäisessä vaiheessa fokus on indikaattorin sisäisessä konsistenssissa ja toisessa sen rakennevaliditeetissa.

Sisäistä konsistenssia tarkasteltaessa tutkitaan, miten osallisuusindikaattorin yksittäiset kysymykset liittyvät toisiinsa ja kuinka hyvin ne kuvaavat osallisuuden erilaisia tekijöitä. Sisäisen konsistenssin analysoimiseksi käytämme esimerkiksi Chronbachin alfaa ja faktorianalyysia. Näin saadaan tietoa, mitä väittämiä voidaan käyttää kokonaisindeksin rakentamiseen, ja mihin mahdollisiin osallisuuden faktoreihin ne liittyvät (ks. alla).

Lisäksi tarkastelemme osallisuusindikaattorin yksittäisten kysymyksiä yhteyksiä erilaisiin väestötutkimuksissa käytettyihin hyvinvointimittareihin ja niiden yksittäisiin kysymyksiin (esimerkiksi yhteydet osallisuusindikaattorin merkityksellisyyden kokemuksen kysymyksen ja psyykkisen kuormittuneisuuden mittarin ja sen yksittäisten kysymysten välillä). Tällä tavalla saadaan tietoa, mihin muihin ilmiöihin osallisuusindikaattorin väittämät (ja mahdollisesti faktorit) ovat yhteydessä. Tästä saadaan myös suunta-antavaa tietoa mitta-asteikon rakentamisesta. Nämä analyysit suoritamme syksyllä 2018.

Toisessa vaiheessa käytämme väittämiä, jotka kuuluvat analyysien sisäisen rakenteen mukaan yhtenäiseen indikaattoriin, ja rakennamme yhtenäisen ihmisten osallisuuskokemuksia kuvaavan indikaattorin. Tarkastelemme tämän kokonaisindikaattorin operaationalisointia ja validoimme sen. Rakennevaliditeetin (*construct validity*) varmistamiseksi tarkastelemme konvergenttia ja diskriminanttia validiteettia (*convergent & discriminant validity*). Se tarkoittaa, että osallisuusindikaattorilla tulisi olla positiivinen yhteys niihin indikaattoreihin, jotka mittaavat osallisuuden myönteisiä ulottuvuuksia, esimerkiksi yhteisöllisyyttä (konvergentti validiteetti). Toisaalta osallisuuden kokemuksen pitäisi liittyä negatiivisesti esimerkiksi koettuun yksinäisyyteen (diskriminantti validiteetti). Tämän prosessin avulla saamme myös tietoa, miten voidaan käsitellä yksittäiset puuttuvat arvot, ja voidaan selvittää, milloin osallisuuden kokemus on korkea tai matala. Tällä tavoin aiomme luoda ihmisten osallisuuden kokemuksiä kuvaavan mitta-asteikon. Nämä analyysit suoritamme keväällä 2019.

Edellisessä luvussa olemme esittäneet alustavia hypoteeseja osallisuusindikaattorin väittämien jakautumisesta kahteen tai kolmeen faktoriin. Hypoteesissa 1 väittämät jakautuvat kolmeen faktoriin, merkityksellisyyden kokemukseen, toimijauskomuksiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Hypoteesissa 2 ne jakautuvat kahteen faktoriin, merkityksellisyyteen ja toimijauskomuksiin.

Seuraavassa esitämme osallisuusindikaattorin väittämät perusteluineen (ks. tarkemmin Isola ym. 2017, 53–55). Esitämme myös, mihin faktoriin väittämät kuuluisivat hypoteeseissa 1 ja 2.

Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä.

Köyhyyttä kokeneiden kertomukset ja haastattelut paljastavat, että pitkään jatkuneen työttömyyden tai kasaantuneiden vaikeuksien keskellä voi kokea tarpeettomuuden, hyödyttömyyden ja merkityksettömyyden tunteita. Mielekäs toiminta puolestaan tuo merkityksellisyyden kokemuksia.

Merkityksellisyyden kokemus on ihmisten hyvinvoinnin välttämätön edellytys. Merkityksellisyyden kokemus auttaa ottamaan vastuuta elämästään ja tekemään hyvinvointia edistäviä valintoja, motivoi ja suuntaa tulevaan. (Martela ym. 2017; Martela & Steger 2016; Antonovsky 1987; Deci & Ryan 1985; ks. myös Isola ym. 2016.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittäjä tähtää merkityksellisyyden mittaamiseen.

Saan myönteistä palautetta tekemisistäni.

Pitkäaikaisessa niukkuudessa osaaminen helposti piiloutuu ihmiseltä itseltään. Sen vuoksi tarvitaan myönteistä palautetta muistuttamaan ja tuomaan sitä esiin. Myönteinen palaute tekee osaamisen näkyväksi ja antaa kokemuksen siitä, että on arvostettu. Myönteisesti virittyneenä uskoo itseensä ja pystymiseensä. Myönteinen palaute voi myös jäädä muistoksi, joka myöhemmin auttaa suuntaamaan toimintaa. Myönteisen palautteen saaminen myös edellyttää sosiaalisia suhteita ja sitä, että saa osoitettua omaa kyvykkyyttään tai tehtyä jotain hyvää. (Rigby & Ryan 2018; Martela ym. 2017; Martela & Steger 2016; Martela & Ryan 2015; Ford 1992; Deci & Ryan 1985; ks. myös Isola ym. 2016.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittäjä tähtää merkityksellisyyden mittaamiseen.

Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön.

Ryhmissä, yhteisöissä ja kulttuureissa muotoutuvat ne asiat, joita pidetään yleisesti tärkeinä ja jotka siten auttavat muodostamaan merkityksellisyyden kokemuksia. Ryhmissä tai yhteisöissä voi tuntea läheisyyttä ihmisten kanssa, pystyy osoittamaan kyvykkyyttään ja voi panostaa yhteiseen hyvään. Ryhmässä tai

yhteisössä pystyy myös osallistumaan resurssien hallintaan. (Martela & Ryan 2015; Sen 1999; Antonovsky 1987; Thompson & Wildavsky 1986; Deci & Ryan 1985.)

Hypoteesin 1 kohdalla tämä väittämä liittyy vuorovaikutukseen, tukeen ja kuulumiseen. Hypoteesissä 2 se liittyy merkityksellisyyteen.

Olen tarpeellinen jollekin toiselle ihmiselle.

Voidakseen kokea olevansa tarpeellinen jollekulle toiselle, on oltava sosiaalisia suhteita ja kuuluttava erilaisiin vuorovaikutusympäristöihin. Tarpeellisuuden kokemus liittyy läheisesti siihen, että pystyy tekemään hyvää muille ihmisille, voi osoittaa kyvykkyyttään ja pystyy osallistumaan vaikuttamisen prosesseihin. (Martela & Ryan 2015; Deci & Ryan 1985; ks. myös Isola ym. 2016.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy merkityksellisyyteen.

Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun.

Köyhyys on sitä, että ei ole vapautta tavoitella itsensä, yhteisönsä, kulttuurinsa ja yhteiskuntansa arvostamia asioita. Silloin autonomisuuden ja pystyvyyden tunne sekä toimijauskomukset voivat heiketä. Vaikka ympärillä olisi mahdollisuuksia, niitä ei välttämättä näe. Tai jos näkeekin, niihin ei ehkä uskalla tarttua. Jotta voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun, on kyettävä ymmärtämään itselleen ja ympärillään tapahtuvia asioita. On oltava myös tiedolliset ja taidolliset välineet vaikuttaa niihin. Toimijauskomusten ja pystyvyyden tunteen lisäksi myös käytössä olevien resurssien vähäisyys rajoittaa mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämän kulkuun. (Sen 1999; Bandura 1977; Ford 1992; Antonovsky 1987.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy toimijauskomuksiin.

Tunnen, että elämälläni on tarkoitus.

Elämän tarkoitus liittyy kaikkiin esitettyihin väittämiin. Elämän tarkoitus on yhteydessä muun muassa siihen, kokeeko ihminen itsensä tarpeelliseksi, kuuluuko itselleen tärkeään ryhmään ja kokeeko päivittäiset tekemiset merkityksellisiksi. Elämän tarkoitus on myös yhteydessä päämääriin ja tavoitteisiin. Näiltä osin väite liittyy myös motivaatioon: kun ihminen kokee, että hänen elämällään tarkoitus, hän myös asettaa tavoitteita. (Martela & Steger 2016; Antonovsky 1987.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy sekä merkityksellisyyteen että toimijauskomuksiin, hypoteesissä 1 myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita.

Jotta voi tavoitella itselleen tärkeitä asioita, on oltava vapaus poliittiseen vaikuttamiseen, taloudelliseen vaihtoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Sen lisäksi saatavilla on oltava toimintavalmiuksia parantavia mahdollisuuksia kuten palveluita, taloudellista turvaa, koulutusta ja sivistymisen mahdollisuuksia. Vaikka ihmisellä ulkoapäin katsottuna olisi mahdollisuudet tavoitella itselleen tärkeitä asioita, hän ei välttämättä itse koe niin. Jos ei usko itseensä ja mahdollisuuksiinsa, ei pysty asettamaan tavoitteita. (Sen 1999; Bandura 1977; Ford 1992.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy toimijauskomuksiin.

Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.

Osatakseen hakea apua on tunnettava toimintaympäristö ja hallittava siihen liittyvät asiat. On myös tunnettava kuuluvansa sellaiseen kokonaisuuteen, kuten sukuun, naapurustoon, paikallisyhteisöön, tai oltava kontakti palveluihin, josta apua voi hakea ja johon tietää voivansa tarpeen tullen turvautua. Toisinaan ihminen ei jaksa hakea apua. Silloin kysymys on myös siitä, kuinka paljon luottaa tai uskoo omiin toimintamahdollisuuksiinsa. (Sen 1999; Antonovsky 1987.)

Hypoteesissä 1 tämä väittämä liittyy vuorovaikutukseen, tukeen ja kuulumiseen. Hypoteesissä 2 se liittyy toimijauskomuksiin.

Koen, että minuun luotetaan.

Väestötutkimuksissa on pitkään selvitetty institutionaalista luottamusta, esimerkiksi sitä, miten ihmiset luottavat poliisiin tai sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tutkimukset kuitenkin osoittavat vaikeuksien parissa kamppailevien ihmisten kokevan, ettei heihin luoteta. Osallisuus-indikaattorin taustatyössä toteutetuissa ryhmähaastatteluissa erityisesti nuoret puhuivat useaan otteeseen kokemastaan luottamuspulasta (Isola ym. 2017, 54). Avun piiriin hakeutumista helpottaa, jos voi kokea luottavansa avun tarjoajaan. Vastavuoroisen luottamuksen puute rajoittaa toiminnan mahdollisuuksia. Luottamus edellyttää sitä, että esimerkiksi toi-

meentulo ja toimintaympäristö ihmisineen ovat kohtuullisesti ennakoitavia. Luottamussuhteen rakentuminen vie aikaa. (Sen 1999; Antonovsky 1987; Deci & Ryan 1985.)

Hypoteesissä 1 tämä väittämä liittyy vuorovaikutukseen, tukeen ja kuulumiseen. Hypoteesissä 2 se liittyy toimijauskomuksiin.

Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin.

Mahdollisuus vaikuttaa elinympäristön asioihin edellyttää ennen kaikkea poliittisen osallistumisen vapauksia mutta myös toiminta-alustoja ja menetelmiä sekä elinympäristön toimintalogiikan ymmärtämistä. Yhteisiin asioihin vaikuttaminen edellyttää, että on osa sellaista piiriä, kokonaisuutta tai paikallista yhteisöä, jossa tarjoutuu tilaisuus vaikuttaa ja jossa voi osallistua resurssien hallintaan ja yhteisen arvon luomiseen. (Sen 1999; Bandura 1977; Thompson & Wildavsky 1986; Antonovsky 1987.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy toimijauskomuksiin.

Taulukko 2. Osallisuusindikaattorin väittämien jakautuminen faktoreille hypoteeseissa 1 ja 2

	Hypoteesi 1: 3 faktorinen indikaattori	Hypoteesi 2: 2 faktorinen indikaattori
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	merkityksellisyys	merkityksellisyys
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	merkityksellisyys	merkityksellisyys
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	sosiaalinen vuorovaikutus	merkityksellisyys
Olen tarpeellinen muille ihmisille	merkityksellisyys	merkityksellisyys
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	toimijauskomukset	toimijauskomukset
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	merkityksellisyys, toimijauskomukset & sosiaalinen vuorovaikutus	merkityksellisyys & toimijauskomukset
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	toimijauskomukset	toimijauskomukset
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	sosiaalinen vuorovaikutus	toimijauskomukset
Koen, että minuun luotetaan	sosiaalinen vuorovaikutus	toimijauskomukset
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	toimijauskomukset	toimijauskomukset

3. Kyselytutkimus osallisuudesta

3.1 Kohderyhmä

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra koordinoi Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 (Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta) kehittämishankkeita, joiden asiakkaina ja kohderyhmänä on heikoimmassa asemassa olevia työkäisiä. Kansallisissa väestötutkimuksissa, jotka on toteutettu posti- tai verkkokyselyillä, on saatu muita huonommin tietoa juuri tästä ryhmästä (Saari 2015). Myös tämän kohderyhmän osallisuus- ja hyvinvointikokemuksista olisi tärkeää saada tietoa, jotta erilaisia toimintoja, kuten palveluita, voitaisiin suunnitella niin, että ne edistävät kohderyhmän osallisuutta ja hyvinvointia. Näistä syistä Sokra suuntasi kyselytutkimuksen juuri tähän kohderyhmään kuuluville ja keräsi tietoa heidän osallisuuskokemuksistaan, hyvinvoinnistaan ja elinoloistaan.

Tutkimuksen ensisijainen kohderyhmä oli Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 (Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta) hankkeiden osallistujat, jotka ovat täysi-ikäisiä, täysivaltaisia ja työkäisiä, ja jotka pystyvät vastaamaan suomenkieliseen lomakkeeseen. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli näiden hankkeiden asiakkaita. Lisäksi tiedonkeruuta tehtiin järjestöissä tai muussa toiminnassa, joihin saatiin yhteys tutkimusavustajien tai toimintalinjan 5 hankkeiden kautta, ja joilla oli toimintalinjaa 5 vastaava asiakas-kunta. Pieni osa tutkimukseen vastaajista oli yli 65-vuotiaita, ja heidät tavoitettiin matalan kynnyksen toiminnassa tai ruoanjakelussa.

Varsinaisen kohderyhmän lisäksi aineistoa kerättiin myös hankkeiden henkilökuntaan kuuluvilta, kuten ohjaajilta, hankevetäjiltä ja opiskelijoilta. Tämän aineistonkeräyksen tarkoituksena oli laajentaa tutkimusaineisto muihin kuin kohderyhmään kuuluviin, mikä tukee osallisuusindikaattorin validointia. Jatkossa tämän ryhmän aineistoon viitataan ”ammattilaisten ryhmänä”.

Tutkimuksessa nähtiin tärkeäksi koota tarpeeksi suuri vastaajamäärä ympäri Suomen erilaisilta ja erikoisilta paikkakunnilta sekä erilaisiin toimintalinjan 5 hankkeisiin osallistuvilta. Tarkoitus ei kuitenkaan ollut kerätä alueellisesti edustavaa aineistoa.

3.2 Tutkittavien tavoittaminen ja tiedonkeruun toteuttaminen

Tutkimuksen kohderyhmästä ei ollut mahdollista kerätä tietoa satunnaisotoksella. Vaikka Rakennerahasto ylläpitää osallistujarekisteriä hankkeisiin osallistuvista (ESR Henkilö -järjestelmä), hankkeet saattavat syöttää tiedot osallistujista Rakennerahastojen tietokantaan vasta sitten, kun osallistuja ei enää ole hankkeessa. Meillä ei siis olisi ollut ajankohtaista tietoa hankkeisiin osallistuvista. Lisäksi satunnaisotannalla järjestelmästä poimituttuja ihmisiä olisi ollut vaikea tavoittaa, sillä he eivät välttämättä olisi olleet läsnä hankkeen ryhmätoiminnassa samaan aikaan, kun tiedonkeruu toteutettiin. Myöskään erillinen kutsu tutkimukseen ei olisi ollut ongelmaton, koska esimerkiksi asunnottomia ei olisi voitu tavoittaa postitse lähetettävällä kutsulla. Satunnaisotoksessa ei siis olisi saavutettu kaikkia niitä hankkeiden osallistujia, joista on merkintä tietokannassa.

Aineistoa kerättiin sellaisessa toiminnassa, joka on suunnattu heikossa työmarkkina-asemassa oleville. Voi kuitenkin olla, etteivät hankkeet ja kyselytutkimus tavoittaneet kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Voimme esimerkiksi olettaa, että akuutisti ja pahasti päihde- ja mielenterveysongelmaisia kysely ei tavoittanut. Toimintalinjan 5 hankkeissa oli myös kotouttamistoimintaa. Kyselylomake oli kuitenkin vain suomeksi, joten vähän aikaa maassa olleet ulkomaalaistaustaiset eivät sitä juuri täyttäneet.

Keruun ulkopuolelle rajattiin kehitysvammaiset ja alaikäiset tutkimuseettisten pohdintojen jälkeen. Yliedustettuina lienevät olleet nuoret, koska monet hankkeet painottuvat heihin. Aineiston edustavuudesta voidaan tehdä tulkintoja vasta ESR-ohjelmakauden päätyttyä, kun osallistujamäärät ja hankkeiden painotukset selviävät.

Silti tutkimus paikkaa tietoaukkoa, sillä kyselyn kohderyhmä jää postitse tai internetissä tehtävissä laajoissa väestökyselyissä aliedustetuksi, vaikka kysely tavoittaisikin vastaajan ja hän osaisi lomakkeessa käytettyä kieltä. Tiedonkeruun käytännöissä sovellettiin Hard-to-survey-populations -tutkimuserinnettä,

jota on käytetty muussakin ajankohtaisessa tutkimuksessa, jossa on kohderyhmänä heikommassa asemassa olevia (Ohisalo 2017). Seuraavaksi esittelemme, mihin tiedonkeruussa kiinnitettiin huomiota korkeimman mahdollisen vastausmäärän saavuttamiseksi.

Tavoitteena oli kerätä vastauksia ympäri Suomen, erilaisilta ja erikokoisilta paikkakunnilta, erilaisista toimintalinjan 5 hankkeista ja niihin osallistuvilta. Tiedonkeruu toteutettiin syyskuun puolivälin ja joulukuun välisenä aikana vuonna 2017. Palautettuja lomakkeita tuli yhteensä 847.

3.3 Lomakkeen kehittäminen selkeäksi

Lomakkeen sisältönä oli Sokran kehittelemä osallisuusindikaattori, johon sisältyy kymmenen kysymystä yksilön osallisuuden kokemuksesta. Lisäksi lomakkeella oli kysymyksiä elinoloista, terveydestä ja hyvinvoinnista, palvelujen saannista ja niihin vaikuttamisesta sekä muista vaikutusmahdollisuuksista. Tutkimuksessa käytettiin näiden osalta valmiiksi validoituja kysymyksiä ja kysymyspatteristoja. Muissa kansallisissa väestötutkimuksissa käytettävien validoitujen kysymysten sisällyttäminen kyselyyn antaa vaikeasti tavoitellusta kohderyhmästä tietoa, jota voidaan verrata koko väestön antamiin vastauksiin.

Lomake kehitettiin erityisesti kohderyhmää ajatellen. Lomakkeen kieltä, kysymyksiä ja pituutta muotoiltiin niin, että lomake olisi selkeä, nopea täyttää ja tuntuisi mielekkäältä. Vaikka lomakkeeseen sisällytyissä valmiiksi validoiduissa kysymyksissä on standardisamuodot, lomakkeen kieltä, muun muassa täyttämisen ohjeistusta, muokattiin selkeäksi ja lyhyeksi.

Lomakkeen pituutta karsittiin kymmeneen sivuun, mikä on merkittävästi lyhyempi kuin useat postitse lähetettävät kansalliset kyselytutkimuslomakkeet. Tarkoituksena oli luoda lomake, joka keräisi kattavasti tietoa aiemmin mainituista osa-alueista mutta olisi myös helppo ymmärtää ja täyttää, vaikka ei lukisi paljon tai olisi haasteita lukemisen tai kielen kanssa.

Lomakkeen lisäksi vastaajille jaettiin tietoa tutkimuksesta ja kyselyyn vastaamisesta sekä lista rekistereistä, joiden käyttämiseen pyydettiin vastaajan suostumus tiedonkeruutilanteessa. Myös nämä dokumentit muotoiltiin lyhyiksi ja helposti ymmärrettäviksi.

Kun kyselylomake oli muotoiltu, siihen pyydettiin kommentit Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijoilta. Ennen varsinaisen tiedonkeruun aloittamista lomaketta pilotoitiin pitkään työelämän ulkopuolella olleilla, joihin kuului esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmista kärsineitä ja lukihäiriöisiä vastaajia. Testiryhmän jäseniä haastateltiin lomakkeen täytön jälkeen yksitellen, ja lomakkeeseen tehtiin muokkauksia kommenttien perusteella. Testiryhmä arvioi lomakkeen selkeäksi ja helpoksi täyttää. He myös kokivat lomakkeen täyttämisen ja tutkimukseen osallistumisen mielekkääksi. Kysymyksiin vastaaminen kesti noin 20 minuuttia.

3.4 Rekisteritiedon yhdistäminen kyselyn vastauksiin

Kyselylomakkeen yhteydessä vastaajilta kysyttiin henkilötunnus erillisellä suostumuslomakkeella. Vastaajille tiedotettiin, että henkilötunnuksen antaminen suostumuslomakkeella tarkoittaa, että he suostuvat rekisteritietojen yhdistämisen kyselyn tietoihin. Kuten kyselyyn osallistuminen ylipäätään, myös henkilötunnuksen antaminen oli vapaaehtoista, ja vastaajia tiedotettiin tästä. Vastaajille jaettiin lista niistä rekistereistä, joiden tietoja on tarkoitus mahdollisesti käyttää. Rekisterin pitäjiltä tullaan erikseen pyytämään lupa kyse-lyaineistojen yhdistämisestä väestörekisteriin, hoitoilmoitusrekisteriin (Hilmo, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos), Kansaneläkelaitoksen lääkekorvausrekistereihin sekä Työ- ja elinkeinoministeriön työllisyysrekistereihin. Kun kyselytutkimus itse on kertaluonteinen poikkileikkaus, rekisteriyhdistelmät mahdollistavat pitkitäisanalyysjä esimerkiksi lääkekorvausten tai työllisyshistorian kannalta. Kyselyaineiston ja rekisteritietojen yhdistämistä ei ole vielä tehty tämän julkaisun analyysejä varten.

Henkilötunnus pyydettiin vastaajilta myös siksi, että myöhemmin oli tarkoitus saada tiedot kaikista toimintalinjan 5 hankkeisiin osallistuneista katoanalyysia varten. Jos tämä tilastollinen kokonaispopulaatio olisi ollut selvillä, olisi voitu tehdä katoanalyysi, jolloin olisi pystytty tarkistamaan, poikkisivatko kyselyyn osallistuneet hankkeisiin osallistuvat merkittävästi ei-osallistuneista esimerkiksi iän, sukupuolen tai siviilisäädyn suhteen. Näillä näkymin katoanalyysia ei kuitenkaan voida tehdä, koska tarvittavia tietoja ei saada.

3.5 Tutkimusluvut ja tutkimuksesta viestiminen

Tutkimusta ja tiedonkeruuta varten saatiin tutkimuksen tekemiselle myöntävä lausunto Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettiseltä työryhmältä (tutkimuseettisen työryhmän pöytäkirja 4/2017 §765). Lisäksi hankkeita toteuttavilta kunnilta ja muilta organisaatioilta haettiin tutkimusluvut, mikäli tutkimuksen tekeminen edellytti sitä.

Koordinaatiorahankkeena Sokralla oli otollinen tilaisuus päästä keräämään tietoa vaikeasti tavoitettavasta kohderyhmästä. Sokran aluekoordinaattorit tuntevat eri puolilla toimivat hankkeet hyvin ja heidän avullaan pystyttiin kartoittamaan, mihin hankkeisiin kannatti mennä tekemään tiedonkeruuta. Koska aluekoordinaattorit olivat jo tehneet Sokran toimintaa tutuksi hanketoimijoille, hankkeisiin oli helpompi olla yhteydessä ja vakuuttaa hanketyöntekijät tutkimuksesta.

Jotta vaikeamminkin kyselytutkimuksiin saavutettavalta väestönosalta saataisiin vastauksia, Sokrassa myös kehitettiin viestintää, jolla tutkimuksesta ja tiedonkeruutilaisuuksista välitettiin tietoa hankkeille ja niiden kohderyhmille. Tiedonkeruun toteuttamiseksi hankkeiden johtoon otettiin yhteyttä ja tiedonkeruutilaisuudet sovittiin hankkeisiin, joissa oli ryhmätoimintaa. Hankkeiden vetäjille lähetettiin tutkimuskutsu sähköpostitse ja heihin oltiin yhteydessä puhelimitse tiedonkeruujankohdan sopimisesta.

Jokaiseen hankkeeseen oltiin puhelin- tai sähköpostiyhteydessä ainakin kerran, jotta tiedonkeruutilaisuus saatiin sovittua. Hankkeiden työntekijät kertoivat Sokran pyynnöstä tutkimuksesta ja kutsusta osallistua tiedonkeruuseen etukäteen toimintaan osallistuville. Samalla toimintaan osallistuville kerrottiin tutkimuksen päivämäärä. Toimintaan osallistuvat saivat valita, tulivatko tiedonkeruutilaisuuteen paikalle, sillä heitä oli tiedotettu myös tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta.

Lisäksi Sokra tarjosi tukea viestintään lähettämällä hankkeiden toimipisteisiin julisteita, joissa kerrottiin lyhyesti tutkimuksesta ja tiedonkeruusta. Sokran verkkosivuilla oli myös selkeää ja tiivistä tietoa kyselyyn vastaajille. Linkkiä jaettiin toiminnan vetäjille. Kyselystä tiedottamisen ydinviesti oli, että vastaamalla on mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin palveluihin ja muihin toimintoihin.

Hankkeiden työntekijät pyrittiin saamaan vakuuttuneeksi siitä, että tutkimusta tarvitaan, koska tällä oletettiin vaikuttavan myönteisesti vastaajien tavoittamiseen (ks. Ohisalo 2017, 59). Hankkekohtainen viestintä oli aikaa vievää, mutta sillä saatiin tuloksia. Tutkimuksen tarkoitus saatiin selitettyä hankkeiden työntekijöille, joiden apu oli ensiarvoista, jotta saatiin sovittua tiedonkeruutilaisuudet, joissa olisi mahdollisimman paljon kohderyhmää paikalla. Hanketyöntekijät olivat osaltaan vakuuttamassa hankkeen kohderyhmää osallistumisen tärkeydestä, kun heille itselleen oli ensin annettu tarpeeksi tietoa tutkimuksesta ja tiedonkeruusta.

Hankkeiden työntekijät saattoivat olla huolissaan toimintaan osallistuvien kuormittamisesta kyselyillä tai siitä, etteivät toimintaan osallistuvat jaksa täyttää usean sivun kyselylomaketta. Hankkeen tapaamiskertaa ei myöskään välttämättä haluttu käyttää kyselylomakkeen täyttämiseen. Hankkeiden työntekijät suhtautuivat tutkimukseen kuitenkin pääosin myönteisesti. Iso osa hankkeista toivotti tiedonkeruun tervetulleeksi, kunhan sen sallivat kriteerit (hankkeessa on ryhmätapaamisia tutkimuksen tiedonkeruun aikana, tapaamisten ja tiedonkerääjien aikataulut sopivat yhteen, toimintaan osallistuvat ovat täysi-ikäisiä, suomenkielentaitoisia ja täysivaltaisia) tulivat täytetyiksi.

3.6 Tutkimusavustajien palkkaaminen

Jotta tiedonkeruuta pystyttiin tekemään syksyn 2017 aikana, palkattiin kolme tutkimusavustajaa suorittamaan tiedonkeruuta. Avustajat olivat Helsingistä, Jyväskylästä ja Rovaniemeltä. Tutkimusavustajat työskentelivät kukin omalla alueellaan ja lisäksi Sokran työntekijät tekivät tiedonkeruuta. Kaiken kaikkiaan tiedonkeruuseen kului noin 16 henkilötyökuukautta, kun lasketaan mukaan tiedonkeruun suunnittelu, viestintä, yhteydenotto hankkeisiin ja tiedonkeruutilaisuuksien järjestäminen.

Avustajat koulutettiin kahden koulutuspäivän aikana kertomaan tutkimuksesta ja kyselyyn vastaamisesta, antamaan henkilökohtaista tukea vastaamisessa, suorittamaan tiedonkeruut vastaajien tietosuojasta huolehtien sekä säilyttämään ja kuljettamaan tutkimusaineisto tietoturvallisesti. Lisäksi avustajat allekirjoittivat salassapitosopimuksen koskien kerättävää tutkimusaineistoa. Avustajille myös tehtiin tukimateriaali, joka käsitteli näitä teemoja. Tutkimusavustajat olivat tiiviissä yhteydessä Sokran tutkijoihin ja tiedonkeruun koordinaattoriin, jolloin tiedonkeruussa esiin tulleet haasteet saatiin ratkaistua nopeasti. Tiedonkeruun pää-

tyttyä avustajille pidettiin lopputilaisuus, jossa käytiin läpi kentältä tullutta ja heidän omaa palautettaan tiedonkeruusta.

Koska vastauksia haluttiin eri puolilta maata erikokoisilta paikkakunnilta, ei tiedonkeruu olisi ollut tässä laajuudessa mahdollinen ilman tutkimusavustajia, jotka matkustivat paljon ja pitkiäkin matkoja tiedonkeruutilaisuuksiin, myös hankkeisiin, joiden osallistujamäärä ei ollut kovinkaan suuri. Monessa tapauksessa todellinen osallistujamäärä oli pienempi kuin mitä tiedonkeruutilaisuudesta sovittaessa oli ollut puhe. Joissakin hankkeissa toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, joten paikalla saattoi olla vaihteleva määrä osallistujia.

3.7 Kyselyn toteuttaminen vastaajien ehdoilla

Suuremman vastaajamäärän saamiseksi kyselytutkimus toteutettiin hankkeissa paikan päällä hankkeiden normaalin ryhmätoiminnan aikana. Näin madallettiin kyselyyn vastaamisen kynnystä ja kohderyhmää tavoitettiin hyvin. Tiedonkeruita ei tehty hankkeissa, joissa ei ollut ryhmätoimintaa. Yhdellä pienellä paikkakunnalla järjestettiin kohderyhmälle vapaaehtoinen erillinen tiedonkeruutilaisuus kaikille paikkakunnan hankkeiden osallistujille. Lisäksi muutamia tiedonkeruita tehtiin paikallisten ruoka-apua tarjoavien järjestöjen tiloissa ruokajaon aikana. Tiedonkeruutilaisuuksia järjestettäessä varmistettiin, että tilat olivat sopivat lomakkeen täyttämiseksi.

Tiedonkeruun alussa tilaisuudessa olijoille kerrottiin tutkimuksesta ja sen vapaaehtoisuudesta. Myös henkilötunnuksen antamisen vapaaehtoisuudesta kerrottiin. Tiedonkeruutilaisuuteen osallistuneilla oli mahdollisuus jättäytyä pois tutkimuksesta, mutta paikalle tulleista suurin osa osallistui kyselyyn.

Tilaisuudessa vastaajilla oli mahdollisuus kysyä lomakkeesta ja tutkimuksesta. Lisäksi tutkimusavustajat pystyivät auttamaan lomakkeen täyttämässä henkilökohtaisesti, mikäli tähän oli tarvetta. Tiedonkeruutilaisuuden lopussa tutkimusavustaja keräsi kyselylomakkeet ja henkilötunnuslomakkeet eri kuoriin. Osallistumiseen kannustettiin pienellä suklaapatukkapalkkiolla. Vaihtoehtoisesti muutamassa tiedonkeruussa tarjottiin pullakahvit.

Tiedonkeruutilaisuudet kestivät noin tunnista puoleentoista tuntiin. Jotkut tiedonkeruutilaisuudet saattoivat kestää pidempäänkin, jos toimitilassa oli esimerkiksi ruoan jako tai kahvila, jonne tuli asiakkaita eri aikaan. Lomakkeen täyttämässä suurimmalla osalla vastaajista meni puolesta tunnista noin tuntiin.

Kyselyn täyttäminen sujui suurimmalta osalta vastaajista hyvin, ja lomakkeen täyttäminen jäi kesken harvalta. Vastaamisesta kieltäytyneet mainitsivat suurimmaksi osaksi syiksi kiinnostuksen puutteen tai pitkältä ja hankalalta tuntuvan lomakkeen. Silti moni lomaketta pitkänä pitävä täytti kyselyn loppuun, joko lyhyemmässä tai pidemmässä ajassa. Suurin osa täytti lomakkeen itsenäisesti, mutta jotkut vastaajat saivat tukea vastaamiseen toiminnassa työskentelevältä, toiselta toimintaan osallistuvalla tai tutkimusavustajalta. Tukea vastaamiseen antoivat pääsääntöisesti tutkimusavustajat. Aina kun vastaaja toivoi, tutkimusavustaja haastatteli vastaajaa suullisesti lomakkeen kysymyksillä.

3.8 Luottamus tiedonkeruutilanteessa

Hyvä luottamusta herättävä vuorovaikutus tutkimusavustajien ja vastaajien välillä oli tärkeää, jotta tutkimukseen saatiin osallistujia ja jotta osallistuminen olisi tuntunut vastaajista miellyttävältä ja mielekkäältä. Tutkimusavustajien oli tarkoitus herättää tiedonkeruutilanteessa luottamusta ja olla helposti lähestyttävää eikä liian virallisia. Luottamuksen herättämiseksi ja lähestyttävyyden helpottamiseksi tiedotusmateriaaleissa ja paikan päällä käytettiin kieltä, joka on lähempänä arkista kuin tieteellistä kieltä. Yksityiskohtaisempaa tietoa tutkimuksesta oli mahdollista saada myös tutkimusavustajilta kysymällä. Lisäksi luottamusta herätettiin ja vastaamiseen motivoitiin kertomalla vastaajille, missä kyselyllä kerättävää tietoa hyödynnetään.

Paikan päälle menemällä vastaajat tulivat kohdatuiksi eri tavalla kuin jos he olisivat saaneet kyselylomakkeen postitse tai verkkolomakkeena täytettäväksi. Tutkimusavustajien läsnäolo tiedonkeruussa mahdollisti tutkimuksesta tiedottamisen, ja siitä keskustelemisen myös kasvokkain. Lisäksi paikan päällä pystyttiin tarvittaessa antamaan tukea lomakkeen täyttämiseen ja avaamaan epäselviltä tuntuvia kysymyksiä. Vastaajat suhtautuivat tutkimukseen pääosin myönteisesti. Huomiot vaikeuksia aiheuttaneista kysymyksistä on listattu liitteeseen 1.

3.9 Raaka-aineiston valmistaminen analyysiin

Lomake oli pääosin strukturoitu ja tarkoituksena oli, että kussakin kysymyksessä valitaan vain yksi vastausvaihtoehto. Toisinaan vastaajat olivat kuitenkin valinneet useita vaihtoehtoja. Paperilomakkeet tallennettiin optisesti ulkopuolisessa yrityksessä ja muutettiin sähköiseen muotoon, joka voitiin viedä SAS-tilasto-ohjelmaan. Lomakkeista tehtiin myös png-muotoiset kuvat. Tallentajat merkitsivät aineistoon kohdat, joissa samassa kysymyksessä oli valittu useita vaihtoehtoja. Nämä etsittiin SAS-tilasto-ohjelmalla sähköisestä aineistosta. Poikkeavat arvot tarkistettiin kuvamuotoisista lomakkeista ja arvoista valittiin toinen. Pääsääntöisesti valittiin positiivisempi vaihtoehto. Negatiivisempi arvo valittiin vain, jos se oli perusteltavissa muiden samantapaisten kysymysten vastauksilla. Jos positiivista arvoa ei voinut päätellä, tarkasteltiin myös muiden kysymysten vastauksia johdonmukaisen vastauksen päättämiseksi. Jos tämäkään ei ollut mahdollista, kyseinen kohta tallennettiin puuttuvaksi arvoksi ja jätettiin pois analyysistä.

Kaikkeen aineiston käsittelyyn kuten tilastollisiin analyysiin käytettiin SAS-ohjelmiston versiota 9.3 (SAS/STAT 9.3 User's Guide 2011).

Ammattilaisten ryhmän muotoilu

Osallisuudindikaattorin validoimiseksi kyselyyn saivat vastata myös hankkeiden työntekijät ja opiskelijat, jotka tekivät hankkeissa opintoihin liittyviä työharjoitteluja, työelämään tutustumisjaksoja tai vastaavia. Vastaajia pyydettiin kirjoittamaan lomakkeen tiettyihin kysymyksiin, mikäli he olivat hankkeessa töissä. Työntekijät ja opiskelijat muodostivat aineiston ”ammattilaisten ryhmän”, johon otettiin mukaan vain ne, joiden varmasti tiedettiin olevan työntekijöitä tai opiskelijoita. Ammattilaisten ryhmään kuului 58 henkilöä, joista 44 oli työntekijöitä ja 14 oli opiskelijoita.

Ikäluokkien muotoilu

Vastaajia pyydettiin ensisijaisesti kertomaan henkilötunnuksensa. Jos he eivät halunneet antaa koko henkilötunnustaan, kannustettiin kertomaan syntymäpäivä tai syntymävuosi iän päättämiseksi. Aineiston korjausvaiheessa laskettiin vastaajien ikä tiedonkeruupäivän ja syntymäpäivän tai -vuoden mukaan:

- Jos tiedossa oli sekä tarkka syntymäpäivä että tiedonkeruupäivä, tiedonkeruupäivästä vähennettiin syntymäpäivä ja tämä jaettiin luvulla 365,25. Tulos pyöristettiin aina alaspäin.
- Jos tiedossa oli tiedonkeruupäivä ja vastaajan syntymävuosi, vähennettiin tiedonkeruupäivästä syntymävuosi.
- Jos tiedossa oli tarkka syntymäpäivä, mutta ei tarkkaa tiedonkeruupäivää, laskettiin ikä vähentämällä syntymäpäivä tiedonkeruuvuodesta (2017).
- Jos tiedossa oli vain syntymävuosi, eikä tarkkaa tiedonkeruupäivää ollut merkitty, vähennettiin syntymävuosi tiedonkeruuvuodesta (2017).

Tarkkaa tiedonkeruupäivää ei oltu merkitty 20 tapauksessa. Ikään liittyen tehtiin myös uusia muuttujia. Yhteen muuttujaan poimittiin vastaajien syntymävuodet, toiseen ne vastaajat, joiden ikä ei ollut tarkasti tiedossa, kolmanteen ne vastaajat, jotka olivat merkinneet syntymäpäivänsä kokonaan, ja neljänteen ne, jotka olivat merkinneet henkilötunnuksensa kokonaan. Henkilötunnusten loppuosia tai kokonaisia syntymäpäiviä ei kuitenkaan ollut mukana käsiteltävässä aineistossa. Henkilötunnuksensa tai ainakin syntymäpäivänsä oli merkinnyt 737 vastaajaa. Vastaavasti vastaajista 110 ei ollut antanut tarkkaa syntymäpäiväänsä. Niistä 51 tapauksissa vastaajan ikä on laskettu edellä mainitulla tavalla ja 59 henkilöiden kohdalla ikä puuttuu.

Tämän jälkeen tehtiin kolme vaihtoehtoista ikäluokittelua:

- Työikäiset (18–64-vuotiaat) ja vanhemmat (65-vuotiaat ja sitä vanhemmat)
- ESR TL 5 -hankkeissa käytetty jaottelu: 18–29-vuotiaat, 30–64-vuotiaat sekä 65-vuotiaat ja sitä vanhemmat
- Kymmenvuosittainen luokitus: 18–29-vuotiaat, 30–39-vuotiaat, 40–49-vuotiaat, 50–59-vuotiaat, 60–69-vuotiaat sekä 70-vuotiaat ja sitä vanhemmat.

Mitä kautta on tullut toimintaan

Lomakkeella kysyttiin, mitä kautta vastaaja on hankkeen toimintaan tullut. Vastausvaihtoehdot olivat ”’Työkkärin’ kautta (TE-toimisto, TYP)”, ”’Sossun’ kautta (sosiaalitoimi)”, ”’Terveysaseman lähettämä’”,

”Järjestön kautta”, ”Näin ilmoituksen (lehdessä, netissä, sosiaalisessa mediassa)”, ”Kaveri pyysi minua mukaan” tai ”Muuta kautta”. Viimeksi mainitussa oli lisäksi vapaatekstikenttä. Yleisimmin valittu vastausvaihtoehto oli ”muuta kautta”, ja tekstikentän perusteella osoittautui, että muutamat ymmärsivät kysymyksen väärin ja vastasivat, miten olivat tulleet kyselytilaisuuteen (esimerkiksi ”kävellin”). Toisaalta ”muuta kautta” -vastauksen antaneista moni kirjoitti tekstikenttään vastauksen, joka olisi sopinut joihinkin valmiista vastausvaihtoehdoista. Nämä vastaukset tallennettiin uudelleen uuteen muuttajaan. Muiden alkuperäiset vastaukset jätettiin ennalleen ja liitettiin myös osaksi uutta muuttujaa.

Pääasiallinen toiminta vastaushetkellä

Vastaajilta kysyttiin myös sitä, mikä on heidän pääasiallinen toimintansa kyselyhetkellä. Tällä pyrittiin selvittämään sitä, ovatko vastaajat työssä, työttömänä, eri syistä eläkkeellä tai muussa tilanteessa. Valmiita vaihtoehtoja oli kaikkiaan yhdeksän ja sen lisäksi vaihtoehto ”muussa toiminnassa”, johon pyydettiin myös sanallista selitystä. Muussa toiminnassa -vastauksista monet sopivat paremmin muihin luokkiin, joten nämä käytiin läpi ja tallennettiin uudelleen uuteen muuttajaan. Muiden alkuperäiset vastaukset jätettiin ennalleen ja liitettiin myös osaksi uutta muuttujaa.

Vastaajat alueellisesti

Vastaajia pyydettiin kertomaan asuinkuntansa. Tämän tiedon perusteella luotiin kaksi uutta muuttujaa ”maakunta”, joka on se maakunta, johon ilmoitettu asuinkunta kuuluu, ja ”alue”, joka on Etelä-, Itä-, Länsi- ja Keski- tai Pohjois-Suomi. Maakunnat jakautuvat näille alueille rakennerahastoalueiden perusteella:

- Etelä-Suomi: Etelä-Karjala, Häme, Kymenlaakso, Päijät-Häme ja Uusimaa
- Itä-Suomi: Etelä-Savo, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo
- Länsi- ja Keski-Suomi: Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa, Pohjanmaa, Satakunta ja Varsinais-Suomi
- Pohjois-Suomi: Lappi, Kainuu ja Pohjois-Pohjanmaa

Vastaavalla tavalla muodostettiin tutkimusmaakunta- ja tutkimusalue-muuttujat. Lisäksi yhdistettiin asumis- ja tutkimuspaikkatiedot uusiin muuttujiin.

4. Tulokset: koettu osallisuus ja hyvinvointi

Kokonaisuudessaan kyselytutkimuksen vastaajien määrä oli 847. Osallisuusindikaattorin validoimiseksi keräsimme jonkin verran aineistoa sosiaalialan ammattilaisilta ja opiskelijoilta, jotka muodostivat 58 vastaajan ammattilaisten ryhmän. Koska tavoitteenamme on kuvata työelämän ulkopuolella olevien kokemaa osallisuutta, hyvinvointia, terveyttä ja elinoloa mahdollisimman monista näkökulmista, otimme ammattilaisten ryhmän mukaan vain sosiodemografisia ja sosioekonomisia taustatietoja käsittelevässä osiossa (luku 4.1). Ammattilaisten ryhmän tulokset eroavat jyrkästi varsinaisesta kohderyhmästä. Koska ammattilaisten ryhmä ei edusta koko Suomen väestöä ja koska se on kooltaan varsin pieni, jätimme sen pois analyyseistä. Tuloksissa keskitymme siis tarkastelemaan varsinaista kohderyhmää, jonka kokonaismäärä oli 789 vastaajaa.

Sen sijaan, milloin se on mahdollista, peilaamme varsinaisen kohderyhmän tuloksia koko Suomen väestöön Aikuisten terveys ja hyvinvointi (ATH) ja FinTerveys 2017 -tutkimusten sekä Sotkanetistä saatavilla olevan tiedon avulla. Samoista kysymyksenasetteluista huolimatta suoria vertailuja on hankala tehdä, koska tutkimuksissa käytetään erilaisia ikäluokituksia. Ja koska kohderyhmämme poikkesi koko Suomen väestöstä sosiodemografisilta ja sosioekonomisilta taustatekijöiltään, erityisesti iältään ja koulutukseltaan, vertailut ovat likimääräisiä.

Kuvaamme kohderyhmää mahdollisimman monista näkökulmista. Siksi esitämme tulokset pelkästään deskriptiivisesti eli kuvaillen ja lähinnä kohderyhmästä kokonaisuudessaan. Tulevaisuudessa teemme syventäviä analyysejä, jossa keskitymme esimerkiksi sukupuoli-, ikä- tai koulutuseroihin sekä yhteyksiin erilaisten osoittimien välillä.

4.1 Sosiodemografiset ja sosioekonomiset taustatekijät

4.1.1 Sukupuoli

Sukupuolta kysyttäessä kyselylomakkeessa annettiin perinteisten nainen- ja mies-luokkien lisäksi vaihtoehto ”muu”. Kaikenkaikkiaan vastaajista 445 ilmoitti sukupuolekseen nainen (53 %), 383 sukupuolekseen mies (46,5 %) ja 4 valitsi vaihtoehdon ”muu” (0,5 %). Vastaajista 15 ei valinnut mitään vaihtoehtoista. Varsinaisessa kohderyhmässä sukupuolijakauma oli melko tasainen. Siihen kuuluvista 51 prosenttia ilmoitti sukupuolekseen nainen, 48,5 prosenttia sukupuolekseen mies ja 0,5 prosenttia vaihtoehdon ”muu”. Sen sijaan ammattilaisten ryhmässä oli selvä naisennemmistö: 12 prosenttia ilmoitti sukupuolekseen mies ja 88 prosenttia sukupuolekseen nainen.

4.1.2 Ikä

Varsinaiseen kohderyhmään kuuluvien vastaajien keski-ikä oli 40 vuotta niin, että ikä vaihteli 18 ja 87 vuoden välillä. Miehillä keskiarvo oli 39 vuotta, naisilla 40,8 vuotta ja muilla sukupuolilla 30 vuotta. Ammattilaisten ryhmään kuuluvat olivat keskimäärin 39,9-vuotiaita, niin että ikähaarukka oli 19–65 vuotta. Kohderyhmään kuuluvista vastaajista 95 prosenttia oli työikäisiä: kolmannes alle 30-vuotiaita ja 62 prosenttia 30–64-vuotiaita. Vastaajien jakauma eri ikäluokkiin esitetään taulukossa 3.

Taulukko 3. Vastaajien jakauma kolmessa erilaisessa ikäluokittelussa

Ikäluokka	Varsinainen kohderyhmä	Ammattilaisten ryhmä	Kaikki vastaajat
18–30 vuotta	245 (33 %)	17 (31 %)	262 (33 %)
30–39 vuotta	146 (20 %)	10 (18 %)	156 (20 %)
40–49 vuotta	109 (15 %)	11 (20 %)	120 (15 %)
50–59 vuotta	147 (20 %)	12 (22 %)	159 (20 %)
60–69 vuotta	67 (9 %)	5 (9 %)	72 (9 %)
70 vuotta tai yli	19 (3 %)		19 (2 %)
18–30 vuotta	245 (33 %)	17 (31 %)	262 (33 %)
30–64 vuotta	452 (62 %)	37 (67 %)	489 (62 %)
65 vuotta tai yli	36 (5 %)	1 (2 %)	37 (5 %)
18–64 vuotta	697 (95 %)	54 (98 %)	751 (95 %)
65 vuotta tai yli	36 (5 %)	1 (2 %)	37 (5 %)
Yhteensä	733 (100 %)	55 (100 %)	788 (100 %)
Ikätieto puuttuu	56	3	59

4.1.3 Äidinkieli

Kyselylomakkeessa oli äidinkieltä koskeva kysymys avovastauksella. Suurin osa eli 92,5 prosenttia varsinaiseen kohderyhmään kuuluneista vastaajista ilmoitti äidinkielekseen suomen. Lisäksi viisi henkilöä ilmoitti äidinkielekseen suomen sekä jonkin muun kielen (albania, ruotsi, eesti, venäjä). Toiseksi yleisin kieliryhmä olivat venäjänkieliset, joita oli 19 (2,5 %). Daria, arabiaa tai persiaa äidinkielenään puhuvia oli yhteensä 11 (1,4 %). Kaikkiaan vastauksissa mainittiin 17 kieltä. Vastaajista 28 ei kertonut äidinkieltään. Ammattilaisten ryhmään kuuluvista yli 98 prosenttia puhui äidinkielenään suomea ja vain yksi venäjää.

4.1.4 Vastaajien ja heidän vanhempiensa syntymämaat

Varsinaiseen kohderyhmään kuuluneista 92 prosenttia kertoi syntyneensä Suomessa. Myös 92 prosenttia kertoi äitinsä ja/tai isänsä syntyneen Suomessa. Tässä, kuten äidinkielessä, toiseksi yleisin syntymämaa oli Venäjä tai Neuvostoliitto, joissa oli syntynyt 25 (3 %) kohderyhmään kuulunutta vastaajaa sekä 26 vastaajan äiti ja/tai isä (molemmat 3 %). Ruotsissa syntyneitä oli neljä (0,5 %) ja Virossa syntyneitä kuusi (0,8 %). 15 kohderyhmään kuuluvaa vastaajaa ei kertonut omaa syntymämaataan, 26 äitinsä ja 34 isänsä syntymämaata. Ammattilaisten ryhmään kuuluvista 95 prosenttia kertoi syntyneensä Suomessa, yksi oli syntynyt Venäjällä tai Neuvostoliitossa ja kaksi Ruotsissa. Yhden ammattilaisten ryhmään kuuluvan äiti ja isä olivat syntyneet Neuvostoliitossa.

4.1.5 Koulutus

Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin kertomaan koulutuksensa. Vastausvaihtoehdot olivat ”Peruskoulu kesken”, ”Peruskoulu tai kansakoulu”, ”Keskiaste (lukio, ammattikoulu, muu ammatillinen)”, ”Keskiasteen jälkeinen ei-korkea-asteen koulutus (esim. mestari- tai opistotutkinto)” tai ”Korkea-aste (yliopisto, ammattikorkeakoulu)”.

Varsinaiseen kohderyhmään kuuluneista vastaajista suurimmalla osalla oli keskiasteen koulutus (lukio tai ammattikoulu). Yli neljänneksellä oli käytynä ainoastaan perus- tai kansakoulu. Korkeakoulutettuja oli 10 prosenttia. Ammattilaisten ryhmään kuuluvien koulutustausta poikkesi selvästi kohderyhmästä siten, että koulutus oli keskimäärin korkeampi. 69 prosentilla ammattilaisten ryhmän vastaajista oli korkeakoulututkinto. Kaikkien vastaajien koulutus on koottu taulukkoon 4.

Taulukko 4. Vastaajien koulutustausta

Koulutus	Varsinainen kohderyhmä	Ammattilaisten ryhmä	Kaikki vastaajat
Peruskoulu kesken	13 (2 %)	-	13 (2 %)
Peruskoulu tai kansakoulu	194 (26 %)	2 (4 %)	196 (25 %)
Keskiaste (lukio, ammattikoulu, muu ammatillinen)	402 (54 %)	11 (20 %)	413 (52 %)
Keskiasteen jälkeinen ei-korkea-asteen koulutus (esim. mestari- tai opistotutkinto)	60 (8 %)	4 (7 %)	64 (8 %)
Korkea-aste (yliopisto, ammattikorkeakoulu)	73 (10 %)	38 (69 %)	111 (14 %)
Yhteensä	742 (100 %)	55 (100 %)	797 (100 %)
Koulutustieto puuttuu	47	3	50

4.1.6 Yksin asuminen

Kohderyhmään kuuluvista vastaajista reilusti yli puolet (58 %) asui yksin. Hieman alle 40 prosenttia asui jonkun kanssa yksityisasunnossa (vanhempien, omien tai puolison lasten, puolison, ystävän, jonkun muun aikuisen tms. kanssa). Seitsämän vastaajaa (1 %) asui asuntolassa ja yhdeksän vastaajaa (1,2 %) ilmoitti, ettei heillä ole vakinaista asuntoa. Ammattilaisten ryhmässä yksin asuvien osuus oli pienempi eli 27 prosenttia. 73 prosenttia asui jonkun kanssa yksityisasunnossa eikä kukaan asunut asuntolassa tai ollut asunnon.

4.1.7 Pääasiallinen toiminta ja pitkäaikaistyöttömyys

Vastaajia pyydettiin kertomaan, mikä oli heidän pääasiallinen toimintansa vastaushetkellä. Jakauma on koottu taulukkoon 5. Varsinaiseen kohderyhmään kuuluvista reilu kolmannes (34,5 %) oli työllistetty työllistämistoimenpitein, joihin lukeutuvat esimerkiksi kuntouttava työtoiminta, työkokeilu ja palkkatukityö. Toiseksi yleisin vastaus oli työttömyys tai lomautus. Heitä oli 28,4 prosenttia. Myös työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai pitkäaikaisesti sairaana olevia oli verrattain runsaasti eli 16,5 prosenttia varsinaiseen kohderyhmään kuuluvista vastaajista. Ammattilaisten ryhmästä kolme neljäsosaa oli työssä ja neljännes opiskelijoita.

Työttömänä tai työllistämistoimenpiteessä olevia vastaajia oli 465 ja heistä 386 ilmoitti työttömyytensä keston. Pitkäaikaistyöttömyys oli yleistä. Vastaajista 72,3 prosenttia kertoi olleensa työttömänä yli vuoden ja 52,6 prosentilla työttömyys oli kestänyt yli kaksi vuotta.

Taulukko 5. Vastaajien pääasiallinen toiminta

Pääasiallinen toiminta	Varsinainen kohderyhmä	Ammattilaisten ryhmä	Kaikki vastaajat
Työssä (tai yrittäjänä, maatalousyrittäjänä, freelancerina, apurahalla)	57 (7,7 %)	44 (75,9 %)	101 (12,7 %)
Työssä työllistämistoimenpitein (esimerkiksi kuntouttavassa työssä tai työkokeilussa)	255 (34,5 %)	-	255 (32,0 %)
Työtön tai lomautettu	210 (28,4 %)	-	210 (26,4 %)
Työttömyyseläkkeellä tai vanhuuseläkkeellä (eläkkeellä iän, työvuosien tai eläkevakuutuksen perusteella)	63 (8,5 %)	-	63 (7,9 %)
Työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai muuten pitkäaikaisesti sairaana	122 (16,5 %)	-	122 (15,3 %)
Opiskelija, koululainen	17 (2,3 %)	14 (24,1 %)	31 (3,9 %)
Hoitamassa omia (alle 15-vuotiaita) lapsia	6 (0,8 %)	-	6 (0,8 %)
Hoitamassa iäkästä, sairasta tai vammaista lasta	-	-	-
Varusmies- tai siviilipalvelussa	3 (0,4 %)	-	3 (0,4 %)
Muussa toiminnassa	6 (0,8 %)	-	6 (0,8 %)
Yhteensä	739 (100 %)	58 (100 %)	797 (100 %)
Pääasiallinen toiminta puuttuu	50	-	50

4.1.8 Vastaajien alueellinen jakautuminen

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin vastaajan asuinkuntaa. Lisäksi lomakkeeseen merkittiin paikkakunta, jolla tiedonkeruu toteutettiin. Tiedot yhdistämällä näistä molemmista luotiin alueellinen luokitus, joka perustui rakennerahastoalueisiin. (ks. luku 3.9). Taulukossa 6 kohderyhmään kuuluvien vastaajien alueellinen jakauma on koottu yhdistettyjen tietojen mukaisesti. Kyselytutkimuksen tavoite ei ollut alueellinen edustavuus.

Taulukko 6. Vastaajien alueellinen jakauma

Alue	Varsinainen kohderyhmä
Etelä-Suomi	277 (35 %)
Itä-Suomi	183 (23 %)
Länsi- ja Keski-Suomi	177 (22 %)
Pohjois-Suomi	151 (19 %)
Yhteensä	788 (100 %)
Alueellinen tieto puuttuu	1

4.1.9 Mitä kautta on tullut toimintaan

Kyselylomakkeessa pyydettiin kertomaan, mitä kautta vastaaja oli tullut toimintaan (ks. luku 3.9). Varsinaiseen kohderyhmään kuuluvien keskuudessa yleisin kauttakulkureitti oli työllisyyspalvelut, jonka ilmoitti 38,8 prosenttia vastaajista. Seuraavaksi yleisin reitti oli järjestöt, jonka ilmoitti 16 prosenttia vastaajista. Suhteellisen suuri luku voi selittyä sillä, että järjestöt toteuttavat hankkeita yleisesti paljon. Sosiaalitoimen kautta ilmoitti tullessaan 10 prosenttia ja terveysaseman lähettämänä reilu 6 prosenttia kohderyhmään kuuluneista vastaajista. Tässä on huomattava, että etenkin työllisyyspalveluiden, sosiaalitoimen ja terveysaseman välillä on vaikea tehdä eroja, koska esimerkiksi monialaisessa yhteispalvelussa (ns. TYP) mukana ovat sekä sosiaalitoimen että työllisyys- ja terveyspalveluiden edustus.

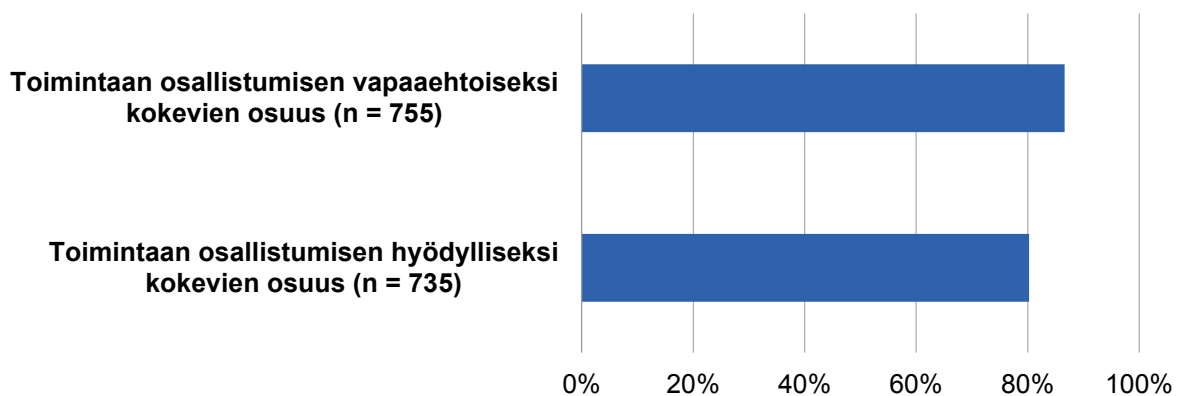
4.2 Toimintaan osallistumisen koettu vapaaehtoisuus ja hyödyllisyys

Osallisuuden keskeisimpiin tekijöihin kuuluvat toiminta ja ihmisten välisessä toiminnassa rakentuva merkityksellisyys. Kokemus osallisuudesta lisääntyy esimerkiksi silloin, kun voi vaikuttaa elämän kulkuun ja kun päivittäiset tekemiset ovat merkityksellisiä (Isola ym. 2017, ks. myös luku 2). Tämä toteutuu erityisesti silloin, kun osallistuminen koetaan vapaaehtoiseksi ja hyödylliseksi (Hirschovits-Gertz ym 2018; Leemann ym. 2016). Pakottavuuden ja hyödyttömyyden tunne ja niiden mukanaan tuoma vastarinta eivät vastaavasti lisääne osallisuuden kokemusta.

Kyselylomakkeessa selvitettiin vastaajan kokemuksia hankkeiden toimintaan osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja hyödyllisyydestä kahdella väittämällä. Kummankin väittämän kohdalla pääkysymys oli ”Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa?”. Väittämät olivat ”Koen, että osallistumiseni tähän toimintaan on vapaaehtoista” sekä ”Koen, että osallistumiseni toimintaan on hyödyllistä”. Vastausvaihtoehdot sijoituivat viisiportaiseen Likert-asteikkoon ”täysin eri mieltä”, ”eri mieltä”, ”ei samaa mieltä eikä eri mieltä”, ”samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä”. Valitsimme tarkastelun kohteeksi samaa tai täysin samaa mieltä olevien osuudet.

Vastaajista valtaosa eli lähes 87 prosenttia koki, että osallistuminen toimintaan on vapaaehtoista. Hyödylliseksi osallistumisen koki hieman yli 80 prosenttia vastaajista (kuvio 1).

Kuvio 1. Toimintaan osallistumisen vapaaehtoiseksi ja hyödylliseksi kokevien osuudet (varsinainen kohderyhmä, %)

Koska tutkimuksemme suuri osa vastaajista koki osallistumisen vapaaehtoiseksi ja hyödylliseksi, päätimme osallisuuden ensimmäisten edellytysten toteutuvan hyvin. Tulosta on kuitenkin tarkasteltava varauksellisesti ja pitäen mielessä sen, että koska tutkimukseen osallistuminen on ollut vapaaehtoista, kyselylomaketta eivät ehkä ole tulleet täyttämään sellaiset vastaajat, joiden kokemus on ollut päinvastainen.

4.3 Koettu toimeentulo ja ongelmat perustarpeiden tyydyttymisessä

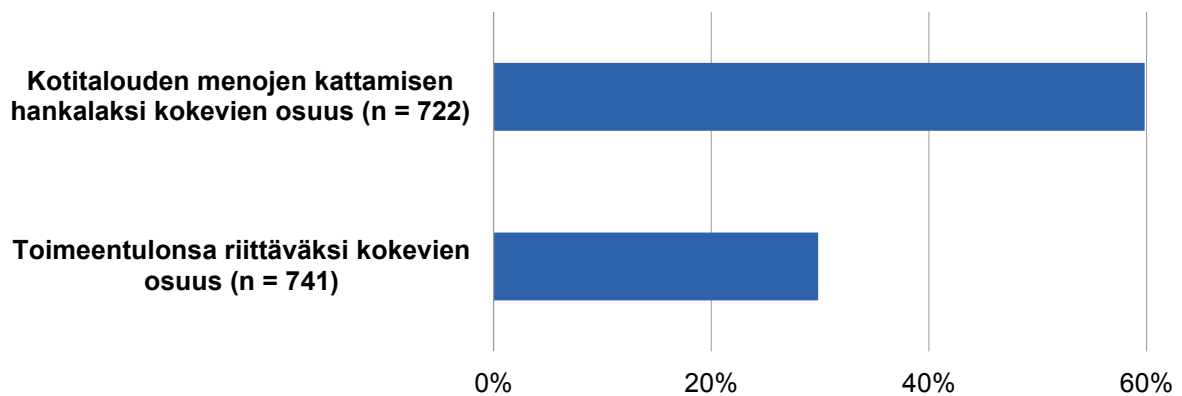
Riittävä toimeentulo on keskeisin osallisuuden edellytys. Vähäiset aineelliset resurssit, taloudellinen niukkuus ja kokemus köyhyydestä supistavat olennaisesti toiminnan mahdollisuuksia. Kun ihminen joutuu taistelemaan jatkuvasti perustarpeiden tyydyttämiseksi, toimijuus supistuu sekä mahdollisuudet sosiaalisen vuorovaikutukseen ja merkityksellisyyden kokemiseen vähenevät.

Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin arvioimaan koettua toimeentuloa kahden kysymyksen avulla. Ensimmäinen niistä kuului: ”Kotitaloudella voi olla erilaisia tulonlähteitä ja useammalla jäsenellä tuloja. Kun kotitaloutenne kaikki tulot otetaan huomioon, onko menojen kattaminen näillä tuloilla: 1) erittäin hankalaa, 2) hankalaa, 3) melko hankalaa, 4) melko helppoa, 5) helppoa, 6) hyvin helppoa?”. Tarkastelemme niiden osuuksia, jotka ilmoittivat kokevansa menojen kattamisen hankalana (vastausvaihtoehdot 1, 2 ja 3). Toinen kysymys kuului ”Onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden?”. Vastausvaihtoehdot siihen olivat ”ei lainkaan”, ”vähän”, ”kohtuullisesti”, ”lähes riittävästi” ja ”täysin riittävästi”. Raportoimme toimeentulonsa täysin tai lähes riittäväksi arvioineiden osuuden.

Vaikeuksia tyydyttää perustarpeita selvitettiin kysymyksellä siitä, ovatko vastaajat joskus viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana: 1) pelänneet ruoan loppuvan, ennen kuin he saavat rahaa ostakseen lisää; 2) joutuneet tinkimään lääkkeiden ostosta rahan puutteen vuoksi, 3) jättäneet rahan puutteen vuoksi käymättä lääkärissä tai 4) luopuneet taloudellisista syistä vaatehankinnoista, harrastuksista, matkoista tms. Kuhunkin kysymykseen vastausvaihtoehdot olivat ”en” ja ”kyllä”. Tarkastelemme kyllä-vastauksien osuutta jokaisesta väittämästä erikseen sekä niiden osuutta, jotka vastasivat myönteisesti vähintään yhteen ensimmäisestä kolmesta kysymyksestä.

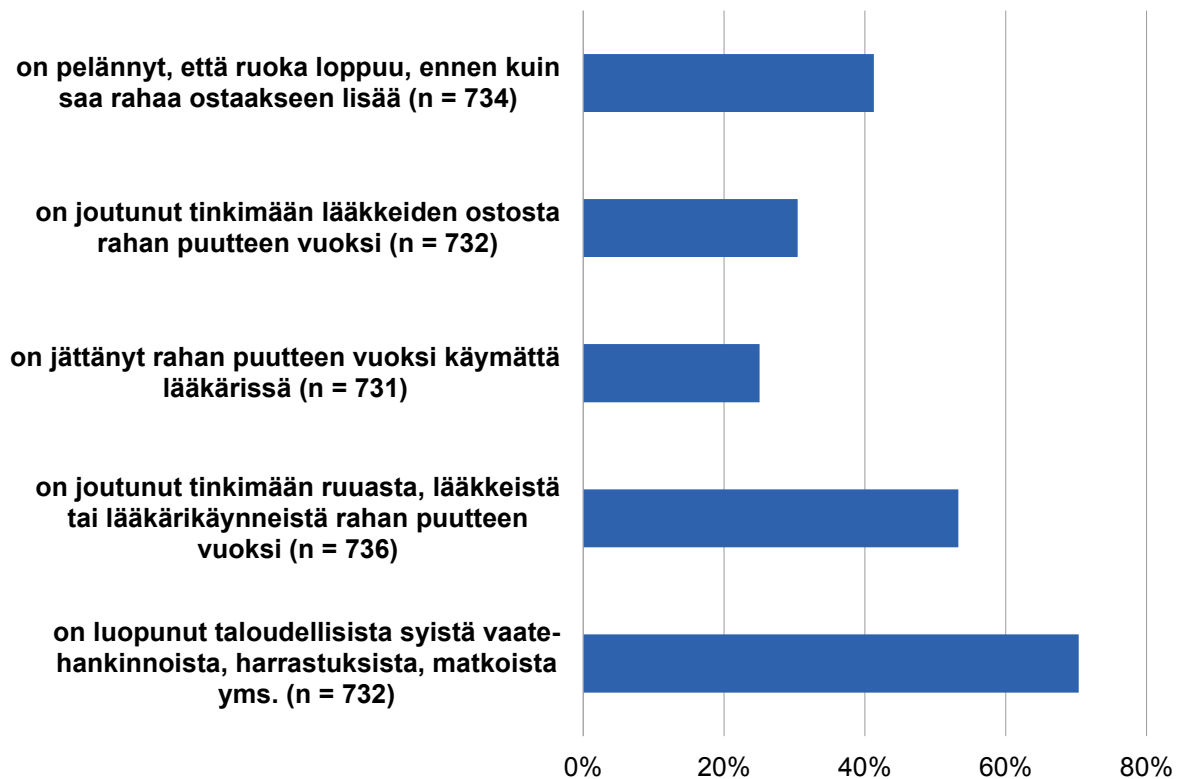
Vastaajista melkein 60 prosenttia koki kotitalouden menojen kattamisen hankalaksi, kun otetaan huomioon kaikki mahdolliset tulot. Toisaalta vajaa 30 prosenttia arvioi, että heillä on riittävästi rahaa tarpeisiinsa nähden (kuvio 2).

Kuvio 2. Koettu toimeentulo (varsinainen kohderyhmä, %)

Yli 40 prosenttia (41,3 %) vastaajista on kysymyshetkeä edeltävän 12 kuukauden aikana pelännyt, että ruoka loppuu ennen kuin he saavat rahaa ostakseen lisää (kuvio 3). Rahan puutteen vuoksi lääkkeitä joutui tinkimään yli 30 prosenttia. Neljäsosa vastaajista ilmoitti jättäneensä käymättä lääkärissä rahan puutteen vuoksi viimeisen 12 kuukauden aikana. Laskimme edelliset kolme perustarvetta yhteen: niiden osuus, jotka joutuivat rahan puutteen vuoksi tinkimään ruuasta, lääkkeitä tai lääkärikäynneistä, oli 53,3 prosenttia. 70 prosenttia joutui luopumaan vaatehankinnoista, matkoista, harrastuksista yms.

Kuvio 3. Vaikeuksia perustarpeiden tyydyttämisessä (varsinainen kohderyhmä, %)

Taloudellinen selviytyminen koettiin varsin hankalaksi ja vaikeudet perustarpeiden tyydyttämisessä olivat yleisiä. Lähes 60 prosenttia koki hankalaksi kattaa kotitalouden menot. Osuus on korkea ja melkein kaksinkertainen koko Suomen väestöön verrattuna. Kansallisessa Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksessa (ATH) vastaava osuus oli keskimäärin noin 32 prosenttia kaikista vastaajista vuosina 2013–2015 (Kaikkonen ym. 2015).

Toisaalta vain hieman alle 30 prosenttia vastaajista ilmoitti, että heillä oli riittävästi rahaa tarpeeseensa nähden. Koko Suomen väestöä edustavassa FinTerveys 2017 -tutkimuksessa vastaava osuus oli kaksinkertainen eli noin 60 prosenttia 30–64-vuotiaiden ikäryhmissä (Kestilä & Kauppinen 2018).

Tässä tutkimuksessa 41,3 prosenttia vastaajista ilmoitti, että oli edeltävän 12 kuukauden aikana pelännyt ruoan loppuvan, ennen kuin saa rahaa ostaakseen lisää. Tämä on erittäin suuri osuus, ja koko Suomeen väestöön verrattuna jopa nelinkertainen. Kansallisessa Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksessa (ATH) vastaava osuus oli 10,2 prosenttia kaikista vastanneista ja 14 prosenttia 20–54 vuotiaiden ikäryhmässä vuonna 2017 (Murto ym. 2017).

Melkein joka kolmas vastaaja on joutunut tinkimään lääkkeistä rahan puutteen vuoksi viimeisen vuoden aikana. Neljännnes vastaajista kertoi jättäneensä rahan puutteen vuoksi käymättä lääkärissä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Näihin osoittimiin ei ole suoraan vertailukelpoisia ja julkaistuja lukuja koko Suomen väestöstä. Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimuksessa havaittiin, että kyseiset osuudet olivat työttömien ryhmissä noin 20–25 prosenttia, kun taas työssä käyvien vertailuryhmässä molemmat osuudet jäivät alle viiden prosentin (Martelin 2013, 73). Voimme siis tulkita, että tutkimuksemme kohdejoukosta suuri osa kokee perustavanlaatuisia materiaalista niukkuutta.

Kun lasketaan yhteen kaikki ihmiset, jotka joutuivat kysymyshetkeä edeltävän 12 kuukauden aikana tinkimään ruuasta, lääkkeiden ostosta tai lääkärikäynneistä, osuus oli 53,3 prosenttia. Käytännössä se tarkoittaa, että enemmistö vastaajista koki tärkeimpien perustarpeiden tyydyttämisen vaikeaksi. Se viittaa yleiseen köyhyyden kokemukseen. Osuus on noin kolminkertainen verrattuna koko Suomen väestöön. Kansallisessa

Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksessa (ATH) vastaava osuus oli 18,7 prosenttia kaikista vastaajista vuonna 2017 (Murto ym. 2017).

Vastaajista 70 prosenttia ilmoitti luopuneensa taloudellisista syistä harrastuksista, vaatehankinnoista, matkoista yms. viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Tähänkään lukuun ei ole julkaistu suoraan vertailukelpoisia lukuja koko Suomen väestöstä. Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimuksessa osuudet olivat työttömien ryhmissä noin 60–65 prosenttia, kun taas työssä käyvien vertailuryhmässä osuus oli alle 40 prosenttia (Martelin 2013, 73).

4.4 Tulevaisuushorisontti

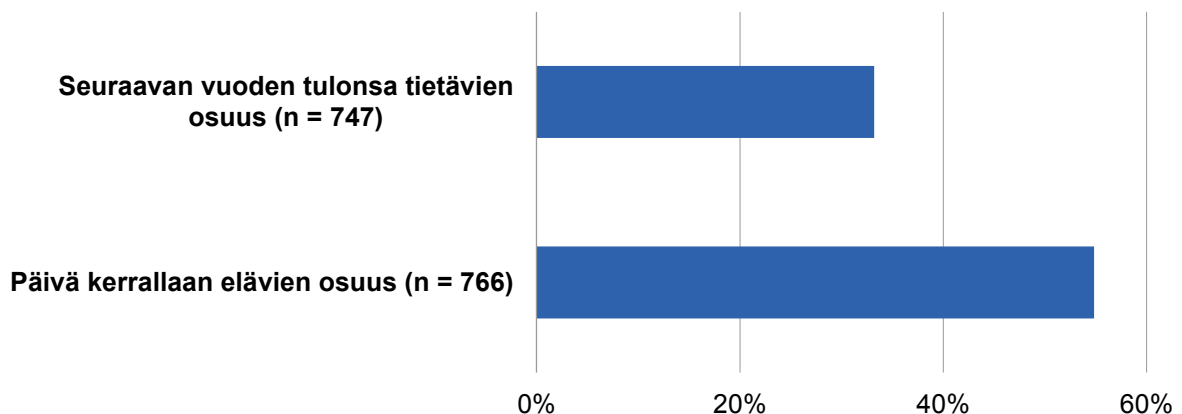
Toimeentulon riittävyyden lisäksi myös sen ennakoitavuus näyttäisi olevan tärkeää (Isola ym. 2016). Omaan taloudenpitoon liittyvä epävarmuus on henkisesti rasittavaa, mutta se myös supistaa toiminnan mahdollisuuksia. Näin ollen se on tärkeä toimijuutta rajoittava tekijä. Tulojen ennakoitavuus avaa ja avartaa horisonttia tulevaisuuteen ja edesauttaa elämän suunnittelemista eteenpäin.

Kyselylomakkeessa pyydettiin vastaajaa arvioimaan tietoisuuttaan seuraavan vuoden tuloista. Väittämä oli ”Tiedän tarkalleen kuukausittaiset tuloni seuraavan vuoden ajan”. Vastausvaihtoehdot siihen olivat viisiportaisessa Likert-asteikossa: ”täysin eri mieltä”, ”eri mieltä”, ”ei samaa mieltä eikä eri mieltä”, ”samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä”. Raportoimme samaa ja täysin samaa mieltä olevien osuuden.

Lisäksi kyselylomakkeessa selvitettiin, minkä verran vastaaja suunnittelee elämäänsä eteenpäin. Kysymys oli: ”Kuinka pitkälle suunnittelet elämäsi?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”Elän päivä kerrallaan”, ”Minulla on tapana tehdä viikosuunnitelma”, ”Elämäni etenee kuukausi kerrallaan” tai ”Minulla on suunnitelmia useamman vuoden päähän”. Tässä tarkastelemme ensisijaisesti niiden osuutta, jotka eivät suunnittele elämänsä eteenpäin eli ilmoittivat elävänsä päivä kerrallaan.

Vastaajista 33,2 prosenttia ilmoitti tienneensä seuraavan vuoden tuloja (kuvio 4). Niiden osuus, jotka vastasivat elävänsä päivä kerrallaan, oli 54,8 prosenttia.

Kuvio 4. Elämän ennakoitavuus (varsinainen kohderyhmä, %)

Tulevaisuuden suunnittelu koettiin vaikeaksi. Suurin osa ei tiennyt seuraavan vuoden tulojaan ja vain joka kolmas tiesi. Yli puolet vastaajista ei suunnittele tulevaisuutta ja ilmoitti elävänsä päivä kerrallaan. Vastaavasti vain reilulla 10 prosentilla oli suunnitelmia useamman vuoden päähän. Näihin kysymyksiin ei ole saatavilla vertailukelpoista aineistoa koko Suomen väestöstä. Tulokset kuitenkin osoittavat selvästi, että enemmistö vastaajista elää taloudellisessa epävarmuudessa eikä pysty suunnittelemaan elämänsä eteenpäin. Heidän tulevaisuushorisonttinsa näyttävät suppeana. Aikaisemman laadullisen tutkimuksen havaintojen perusteella se näyttäisi lukitsevan osaamista, mahdollisuuksia ja osallisuutta (Isola ym. 2016, 154–157).

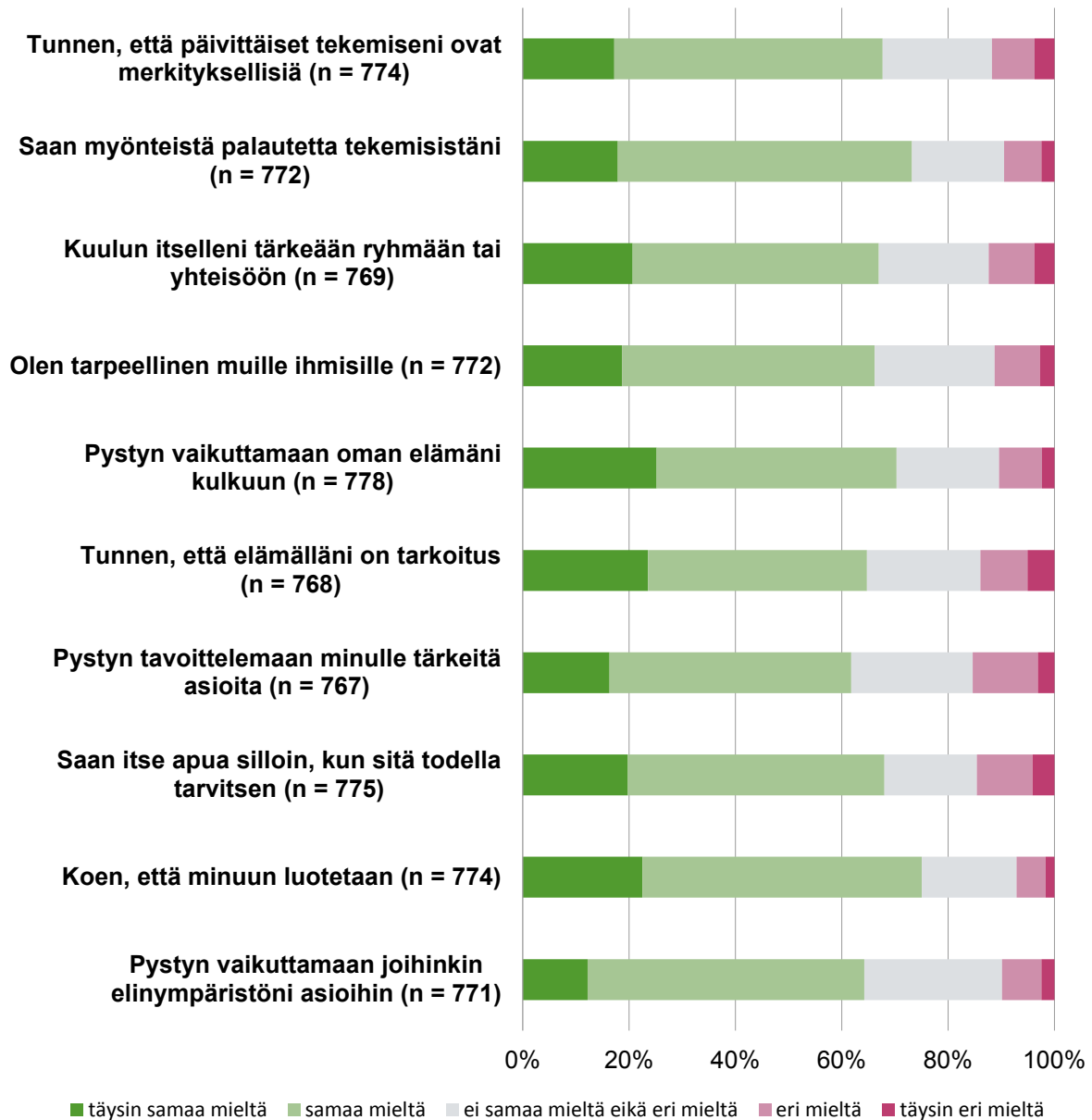
4.5 Kokemukset osallisuudesta

Kysyimme kokemuksia osallisuudesta kymmenestä väitteestä koostuvalla osallisuuspatterilla. Kunkin väitteen tietoteoreettinen perusta viitteinen on esitelty luvussa 2. Kuhunkin väittämään vastausvaihtoehdot sijoituivat viisiportaiseen Likert-asteikkoon ”täysin eri mieltä”, ”eri mieltä”, ”ei samaa mieltä eikä eri mieltä”, ”samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä”. Kuviossa 5 esitämme vastausvaihtoehtojen osuudet jokaisen väittämän osalta. Koska meillä ei vielä ole vakiintunutta tapaa tarkastella vastausjakaumia, kuvaamme sekä myönteisten että kielteisten vastausten osuudet.

Yleisesti ottaen kaikki väittämät keräsivät melko myönteisiä vastauksia. Jokaisen väittämän osalta vähintään 60 prosenttia vastaajista oli samaa tai täysin samaa mieltä. Eniten myönteisiä vastauksia keräsi väittämä ”Koen, että minuun luotetaan”, josta 75 prosenttia vastaajista ilmoitti olleensa samaa tai täysin samaa mieltä. Toiseksi eniten myönteisiä vastauksia sai ”Saan myönteistä palautetta tekemisistäni” ja kolmanneksi eniten ”Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun”. Näissäkin väittämässä samaa tai täysin samaa mieltä olevien osuudet olivat yli 70 prosenttia, kun taas muissa väittämissä osuudet jäivät alle 70 prosentin. Pienimmät osuudet ”täysin samaa mieltä” tai ”samaa mieltä” olevia keräsivät väittämät tässä järjestyksessä: ”Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita”, ”Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin” ja ”Tunnen, että elämälläni on tarkoitus”. Näissä osuudet olivat alle 65 prosenttia.

Kun katsotaan pelkästään ”täysin samaa mieltä” olevien osuutta, väittämien suuruusjärjestys näyttäytyy hieman erilaisena. Kärkisijalla oli ”Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun”. Hieman yli 25 prosenttia vastaajista oli tämän väittämän kanssa täysin samaa mieltä. Pienimmän osuuden keräsi ”Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin”. Osuus oli hieman yli 12 prosenttia.

Kuvio 5. Kokemukset osallisuudesta (varsinainen kohderyhmä, %)

Kielteiset vastaukset olivat harvemmassa, mutta väittämien välillä oli niiden suhteen huomattavia eroja. Kolmessa väittämässä ”eri tai täysin eri mieltä” olevien osuudet olivat korkeammat kuin muiden väittämien kohdalla. ”Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita” keräsi 15,4 prosenttia ”eri tai täysin eri mieltä” olevia. ”Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen” keräsi 14,6 prosenttia kielteisiä vastauksia ja ”Tunnen, että elämälläni on tarkoitus” 13,9 prosenttia. Pienimmät osuudet ”täysin eri tai eri mieltä” olevia keräsivät seuraavat väittämät: ”Koen, että minuun luotetaan”, ”Saan myönteistä palautetta tekemisistäni” ja ”Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin”. Näissä väittämässä ”eri tai täysin eri mieltä” olevien osuudet jäivät alle 10 prosentin, kun taas kaikkien muiden väittämien kohdalla osuudet olivat yli 10 prosenttia.

Kun tarkastellaan ”täysin eri mieltä” olevien osuuksia erikseen, eniten täysin kielteisiä vastauksia keräsi ”Tunnen, että elämälläni on tarkoitus”. Tästä väittämästä hieman yli 5 prosenttia vastaajista oli täysin eri mieltä. Pienimmän osuuden keräsi ”Koen, että minuun luotetaan”. Osuus oli hieman alle 1,7 prosenttia.

Koska indikaattorityö on vasta alussa, vastauksien tulkinta on tässä vaiheessa hieman hankalaa. Ensinnäkin kysymyssarja on vasta kehitetty eikä kysymyksiä ole vielä käytetty muissa tutkimuksissa. Siksi vertailukelpoista aineistoa ei ole olemassa. Tapaa tarkastella väittämiä on vielä kehitettävä. Siitä huolimatta vastausjakaumat osoittavat, että kysymyssarjan väittämät keräsivät tutkimuksessamme enimmäkseen myönteisiä vastauksia. Tämä voi ainakin osittain johtua siitä, että väittämät olivat myönteisiä. Vastausjakaumassa on kuitenkin vaihtelua väittämien välillä. Yksittäisten väittämien perusteella tuli esiin esimerkiksi se, että vastaajat kokivat heihin luotettavan. Tämä vastaa myös luvussa 4.9 esittämiämme havaintoja. Sen sijaan vaikeaksi koettiin tavoitella itselle tärkeitä asioita. Se voi liittyä esimerkiksi psyykkiseen kuormittuneisuuteen, jonka havaittiin olleen yleistä (ks. luku 4.7), tai toimeentulon niukkuuteen (luku 4.3).

On kuitenkin tärkeä muistaa, että väitepatterin on tarkoitus myöhemmin muodostaa osallisuusindikaattori, joka kuvaa ihmisten kokemuksia osallisuudesta. Emme siis tarkastele yksittäisiä väittämiä vaan kaikkien väittämistä muodostuvaa kokonaiskuvaa. Alustavat analyysit osoittavat, että väittämät eivät mittaa täysin samaa asiaa ja sama vastaaja ei välttämättä vastaa kaikkiin väittämiin samalla tavalla. Se tarkoittaa, että indikaattori kokonaisuudessaan voi erotella vastaajat selvemmin kuin yksittäiset väittämät. Nämä analyysit suoritamme osallisuusindikaattorin validointiprosessissa. Validointiprosessissa kehitämme myös viitearvot, joiden avulla voidaan määritellä vastaajan osallisuuden kokemus. Osallisuusindikaattorin avulla voitaneen tuottaa uutta tietoa hyvinvoinnin mekanismeista, kun sitä tarkastellaan myöhemmissä analyyseissä suhteessa esimerkiksi koettuun hyvinvointiin ja terveyteen, taloudelliseen tilanteeseen, yksinäisyyteen, yhteiskunnalliseen ja poliittiseen osallistumiseen, psyykkiseen kuormittuneisuuteen tai tulevaisuushorisonttiin.

4.6 Koettu terveys ja pitkäaikaissairastavuus

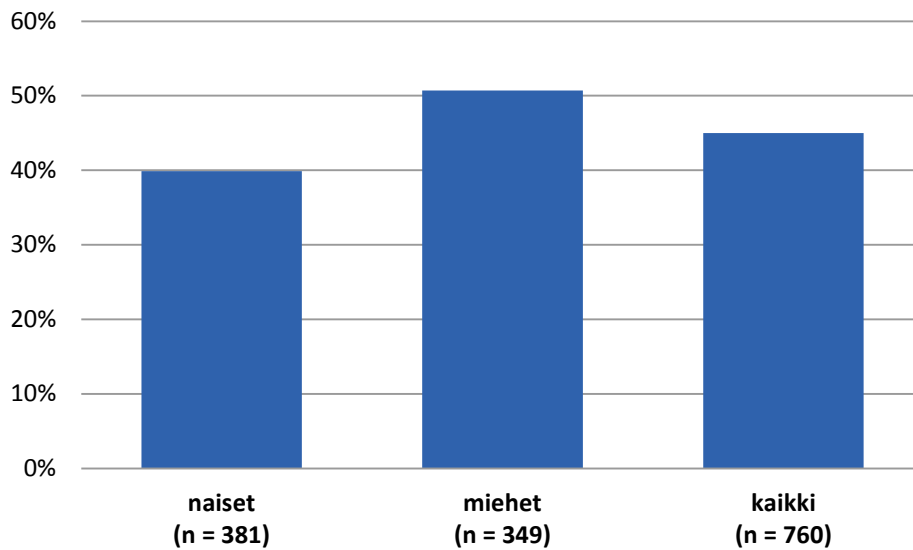
Terveys vaikuttaa osallisuuden kokemukseen. Voi olla myös niin, että osallisuuden kokemus vaikuttaa jossakin määrin koettuun terveyteen. Heikko terveys ja pitkäaikaissairaudet muodostavat usein eriarvoistavan jakolinjan – linjan, joka liittyy voimakkaasti myös työelämään osallistumiseen. Huono terveys voi estää työelämään osallistumisen, mutta huono terveys on myös seurausta pitkään jatkuneesta työttömyydestä ja työelämän ulkopuolelle jäämisestä (esim. Leemann ym. 2016).

Väestötutkimuksissa terveyttä pyydetään usein arvioimaan itse. Omaan arvioon vaikuttavat erilaiset oireet ja todetut sairaudet mutta myös vastaajan kokemukset elämäntilanteestaan sekä sellaiset odotukset, jotka syntyvät siitä, kun peilataan omaa terveyttä lähiyhteisön sairaushistoriaan (Koskinen, Manderbacka & Koponen 2018, 50–52). Tutkimukset osoittavat, että koettu terveys vastaa hyvin lääkärin tekemää arviota (esim. Manderbacka 1998).

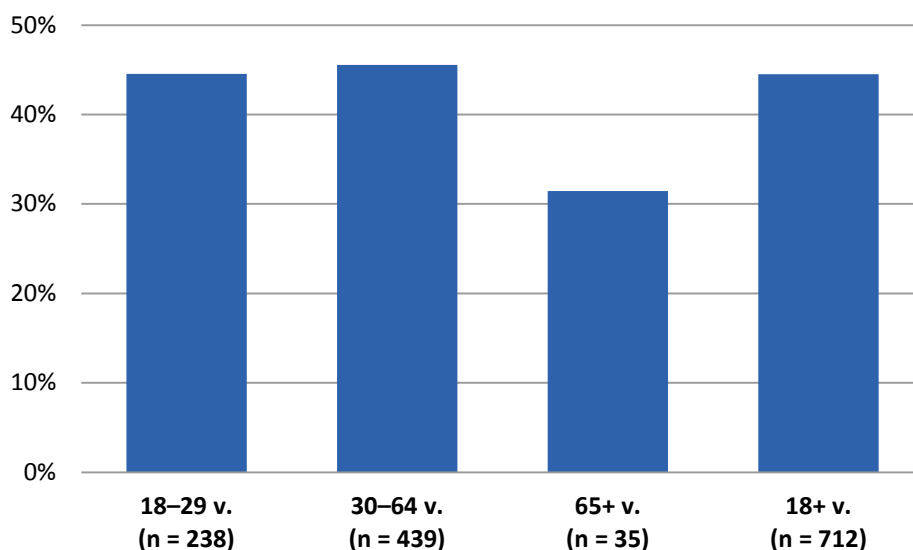
Kyselylomakkeessa vastaajaa pyydettiin arvioimaan oman terveydentilansa viisiluokkaisen asteikon mukaan: ”Mitä mieltä olet nykyisestä terveydentilastasi? Onko se ’hyvä’, ’melko hyvä’, ’keskitasoinen’, ’melko huono’ tai ’huono’”. Tässä työpaperissa raportoidaan terveytensä hyväksi tai melko hyväksi arvioineiden osuus.

Kyselykomakkeen samassa osiossa kysyttiin, onko vastaajalla pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma kysymyksellä ”Onko sinulla jokin pitkäaikainen sairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma?”, johon vastausehdot olivat ”ei” ja ”kyllä”. Tarkastelemme kyllä-vastauksien osuutta.

Kaikista vastaajista alle puolet eli 45 prosenttia koki terveytensä ”hyväksi tai melko hyväksi”. Naisilla koettu terveys oli huomattavasti heikompi kuin miehillä. Niiden naisten osuus, jotka arvioivat oman terveydentilansa ”hyväksi tai melko hyväksi”, oli hieman alle 40 prosenttia, kun taas miehillä tämä osuus oli hieman yli 50 prosenttia (kuvio 6).

Kuvio 6. Terveytensä hyväksi tai melko hyväksi kokevien osuus (varsinainen kohderyhmä, %): naiset, miehet ja kaikki vastaajat.

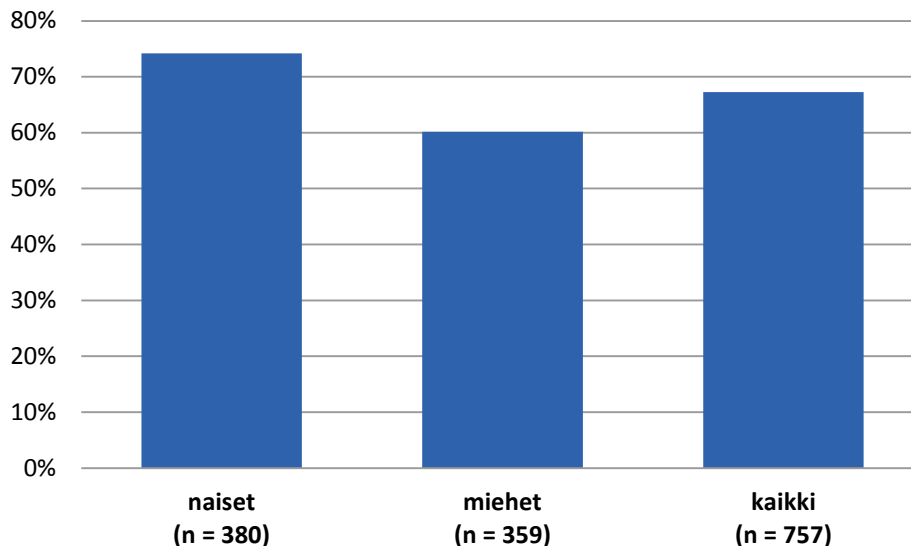
Yleisesti koettu terveys on vahvasti yhteydessä ikään, mutta tutkimuksessamme iän vaikutus näyttäyty monimutkaisena. Kun jaoinme vastaajat kolmeen ikäluokkaan (18–29 v., 30–64 v. ja 65+ v.), molemmissa työikäisten luokassa terveytensä ”hyväksi tai melko hyväksi” koki saman verran (noin 45 prosenttia). Eläkeikäisillä osuus oli selvästi pienempi eli 31,4 prosenttia (kuvio 7). Koska tämä tutkimus kohdistui ensisijaisesti työikäisiin, eläkeläisten ikäryhmä oli varsin pieni.

Kuvio 7. Terveytensä hyväksi tai melko hyväksi kokevien osuus kolmessa ikäluokassa (varsinainen kohderyhmä, %)

Kun jaoinme vastaajat kuuteen ikäluokkaan (18–29 v., 30–39 v., 40–49 v., 50–59 v., 60–69 v. ja 70+ v.), eniten terveytensä hyväksi tai melko hyväksi kokevia oli 40–49-vuotiaissa (hieman alle 50 prosenttia) ja 30–39-vuotiaissa (noin 46,5 prosenttia). Koettu terveys vaikuttaa heikkenevän vasta yli 50-vuotiaiden keskuudessa, mutta ei suoraviivaisesti.

Yli kaksi kolmasosaa (67,2 prosenttia) kaikista vastaajista kertoi, että heillä on pitkäaikaissairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma. Naisilla osuus oli huomattavasti korkeampi kuin miehillä, yli 74 prosenttia verrattuna reiluun 60 prosenttiin (kuvio 8).

Kuvio 8. Jonkin pitkäaikaissairauden tai terveysongelman ilmoittaneiden osuus (varsinainen kohderyhmä, %): naiset, miehet ja kaikki vastaajat

Tulokset viittaavat siihen, että heikoimmassa asemassa olevien koettu terveys on varsin heikko ja pitkäaikaissairastavuus yleistä. Koettu terveys oli erityisesti työikäisillä muiden väestötutkimusten tuloksia matalampi. Koko väestöä edustavassa FinTerveys 2017 -tutkimuksessa terveytensä hyväksi tai melko hyväksi kokeneiden osuus oli 30–64-vuotiailla noin 70 prosenttia, kun taas tässä tutkimuksessa tämä osuus oli 45 prosenttia (Koskinen, Manderbacka & Koponen 2018: 50–52). Vastaavasti terveytensä keskitasoisiksi tai sitä huonommaksi kokevien osuus oli koko väestössä 20–64-vuotiaiden keskuudessa noin 28 prosenttia vuonna 2017 (Sotkanet 2018, ind. 4334). Tutkimuksessamme vastaava osuus oli melkein kaksinkertainen eli 55 prosenttia.

Yli kaksi kolmasosaa vastaajista raportoi jonkin pitkäaikaissairauden tai muun pitkäaikaisen terveysongelman. Osuus on selvästi korkeampi kuin muissa väestötutkimuksissa. FinTerveys 2017 -tutkimuksessa työikäisten keskuudessa osuus oli selvästi alle 50 prosenttia (Koskinen, Manderbacka & Koponen 2018, 50–52), kun taas tässä tutkimuksessa samassa ikäluokassa osuus oli yli 73 prosenttia.

4.7 Psykkinen kuormittuneisuus

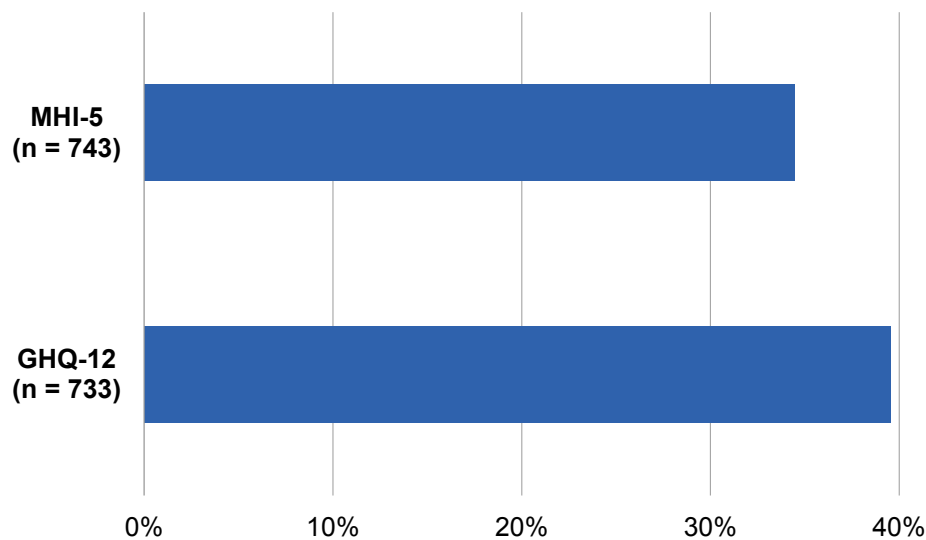
Kuormittuneisuus vaikuttaa hyvinvointiin. Psykkinen kuormittuneisuus vaikuttaa osallisuuteen erityisesti silloin, kun se lukitsee voimavaroja käyttämättömiin ja estää toiminnan potentiaalia muuttumasta toimijuudeksi (ks. Mullainathan & Shafir 2013; luku 2). Psykkinen kuormittuneisuus vähentää uskoa omaan vaikutusmahdollisuuteen ja voimia yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Kuormittunut ihminen jää helposti syrjään myös muusta sosiaalisesta elämästä, koska voimavarat kuluvat ensisijaiseen selviytymiseen.

Arvioimme psykkinen kuormittuneisuutta kahdella mittarilla, jotka olivat Mental Health Inventory (MHI-5) sekä General Health Questionnaire (GHQ-12). MHI-5 kysymyspatteri (Cuijpers ym. 2009) koostuu viidestä väittämästä, joissa vastaaja arvioi, kuinka suuren osan ajasta viimeisen neljän viikon aikana hän oli 1) hermostunut, 2) tuntenut mielialansa niin matalaksi, ettei mikään ole voinut piristää häntä, 3) tuntenut itsensä tyyneksi ja rauhalliseksi, 4) tuntenut itsensä alakuloiseksi ja apeaksi, sekä 5) ollut onnellinen. Vastausvaihtoehdot kuhunkin väittämään olivat ”koko ajan”, ”suurimman osan aikaa”, ”huomattavan osan aikaa”, ”jonkin aikaa”, ”vähän aikaa” tai ”en lainkaan”. Raportoimme enintään 52 pistettä saaneiden osuu-

den, koska alle 52 pisteen saamisen on arvioitu viittaavan melko vakavaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen. GHQ-12 kysymyssarja (Goldberg 1972) sisältää 12 kysymystä, joiden painopiste on ihmisten huolissa ja arkielämän tehtävistä selviämisessä, esimerkiksi ”Oletko viime aikoina valvonut paljon huolien vuoksi?” tai ”Oletko viime aikoina tuntenut kykeneväsi päättämään asioista?”. Kuhunkin kysymykseen on neljä vastausvaihtoehtoa, joiden avulla vastaaja arvioi, onko tilanne ollut viime aikoina parempi vai huonompi kuin tavallisesti. Yleensä kaksi vastausvaihtoehtoa kertoo tilanteen olevan parempi tai sama kuin tavallisesti ja kaksi vastausvaihtoehtoa kertoo tilanteen olevan huonompi kuin tavallisesti. Vastauksista lasketaan summapistemäärä. Yleisiä tulkintoja noudatellen raportoimme yli kolme pistettä saaneiden osuuden.

Vaikka tulokset molemmissa mittareissa ovat suunnilleen samaa suuruusluokkaa, psyykinen kuormittuneisuus oli hieman yleisempää GHQ-12-kyselyssä kuin MHI-5-kyselyssä. *Mielialaa ja ahdistuneisuutta painottavalla MHI-5-kyselyllä mittattuna psyykkisesti kuormittuneiden osuus oli 34,5 prosenttia. Enemmän ajankohtaisista huolista ja tehtävistä selviämistä korostavalla GHQ-12-kyselyllä arvioituna psyykinen kuormittuneisuus kosketti peräti 39,5 prosenttia vastaajista* (kuvio 9).

Kuvio 9. Psyykkisen kuormittuneisuuden yleisyys (varsinainen kohderyhmä, %)

Psyykinen kuormittuneisuus oli erittäin yleistä. Yli kolmasosa kaikista vastaajista sai MHI-5-kyselyssä pistemäärän, joka viittaa melko vakavaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen. Tämä osuus on jopa yli kolminkertainen koko Suomen väestöön verrattuna. Kansallisessa FinTerveys 2017 -tutkimuksessa tavoiteltujen työikäisten keskuudessa yleisyys oli alle 15 prosenttia (Suvisaari ym. 2018). Koko väestön kattavassa Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksessa (ATH) osuus oli noin 10 prosenttia (Sotkanet 2018, ind. 4355).

GHQ-12-kyselyllä arvioituna psyykkisen kuormittuneisuuden yleisyys oli melkein 40 prosenttia. Tämä luku on kaksinkertainen koko väestöä edustavaan FinTerveys 2017 -tutkimukseen, jossa työikäisten keskuudessa osuus oli noin 20 prosenttia (Suvisaari ym. 2018).

4.8 Luottamus instituutioihin

Luottamus rakentaa osallisuutta ja päinvastoin. Kyseessä on vastavuoroisuuteen kytkeytyvä prosessi silloinkin, kun kyse on instituutioiden ja yksilöiden välisistä suhteista. Ei riitä, että palveluihin luotetaan, vaan myös palveluiden on osoitettava institutionaalista luottamusta yksilöä kohtaan. Instituutioita kohtaan koettulla luottamuksella lienee yhteys muun muassa siihen, miten palveluihin hakeudutaan ja sitoudutaan. Yhtäältä luottamus kertoo instituutioihin kohdistuvista odotuksista. Toisaalta se kertoo aikaisemmista palvelu-

jen hyödyllisyyteen ja vuorovaikutuksellisuuteen sekä avunsaantiin liittyvistä kokemuksista. Mitä positiivisempia kokemuksia, sitä enemmän luottamusta (Isola ym. 2015).

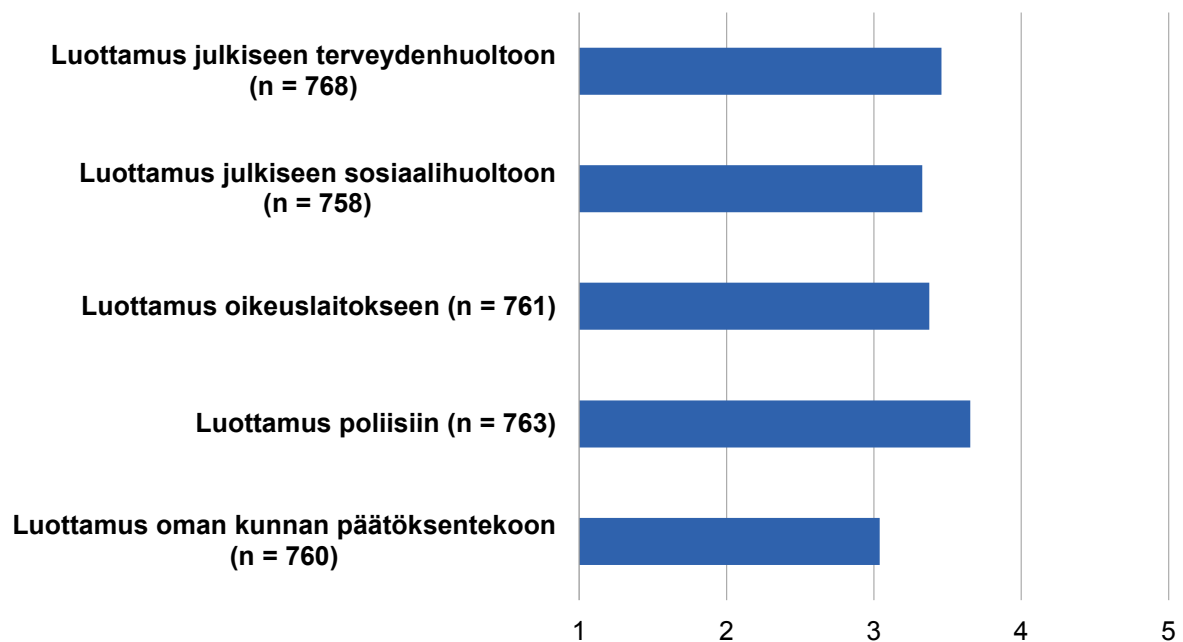
Luottamusta instituutioihin ja virastoihin selvitettiin kysymyssarjalla, jonka pääkysymys oli ”Kuinka paljon luotat seuraaviin asioihin?”. Vastajia pyydettiin kertomaan luottamuksensa a) julkiseen terveydenhuoltoon, b) julkiseen sosiaalihuoltoon (esim. sosiaalipalvelut, toimeentulotuki), c) oikeuslaitokseen, d) poliisiin ja e) kuntansa päätöksentekoon. Vastajille oli tarjolla viisi vastausvaihtoehtoa välillä 1) ”en luota ollenkaan” ja 5) ”luotan täysin”. Vastaja sai yhdestä viiteen pistettä niin, että korkea pistemäärä kertoo korkeammasta luottamuksesta. Raportoimme seuraavassa keskiarvoja.

Kyselylomakkeen seuraava kysymyssarja käsitteli viranomaisten osoittamaa luottamusta. Siihen pääkysymys oli edelliseen kysymykseen viitaten ”Ja toisinpäin, kuinka paljon koet, että sinuun luottavat?”. Tämän jälkeen listattiin a) terveydenhuollon ammattilaiset, b) sosiaalihuollon ammattilaiset, c) työllisyyspalveluiden ammattilaiset, d) kuntasi muut viranomaiset sekä e) poliisit. Vastausvaihtoehdot olivat samalla tavalla kuin edellisessä kysymyksessä 1) ”eivät luota ollenkaan” ja 5) ”luottavat täysin” välillä, ja vastaja sai yhdestä viiteen pistettä. Raportoimme vastaajien keskimääräiset pistemäärät.

Luottamus eri yhteiskunnallisiin instituutioihin, virastoihin ja palveluihin vaihteli keskimääräisesti noin 3,0 ja 3,7 pisteen välillä (kuvio 10). Eniten luotettiin poliisiin (keskiarvo 3,7) ja vähiten oman kunnan päätöksentekoon (3,0). Keskimääräinen luottamus julkiseen terveydenhuoltoon oli 3,5 pistettä. Luottamus julkiseen sosiaalihuoltoon sai hieman matalammat pisteet eli 3,3. Luottamus oikeuslaitokseen oli keskimäärin 3,4 pistettä.

Muiden vastaajaan kohdistama luottamus vaihteli vähemmän (kuvio 11). Kaikissa osakysymyksissä keskiarvo oli noin 3,5 ja 3,7 pisteen välillä. Korkeimmat pisteet sai jälleen poliisi (keskiarvo 3,7) ja matalimmat pisteet työllisyyspalveluiden ammattilaiset (keskiarvo hieman alle 3,5). Väliin sijoittuivat oman kunnan ja sosiaalihuollon ammattilaiset (molemmat keskiarvot hieman yli 3,5) ja terveydenhuollon ammattilaiset (keskiarvo lähes 3,6).

Kuvio 10. Luottamus eri instituutioihin ja virastoihin (varsinainen kohderyhmä, keskiarvo, asteikko 1–5)

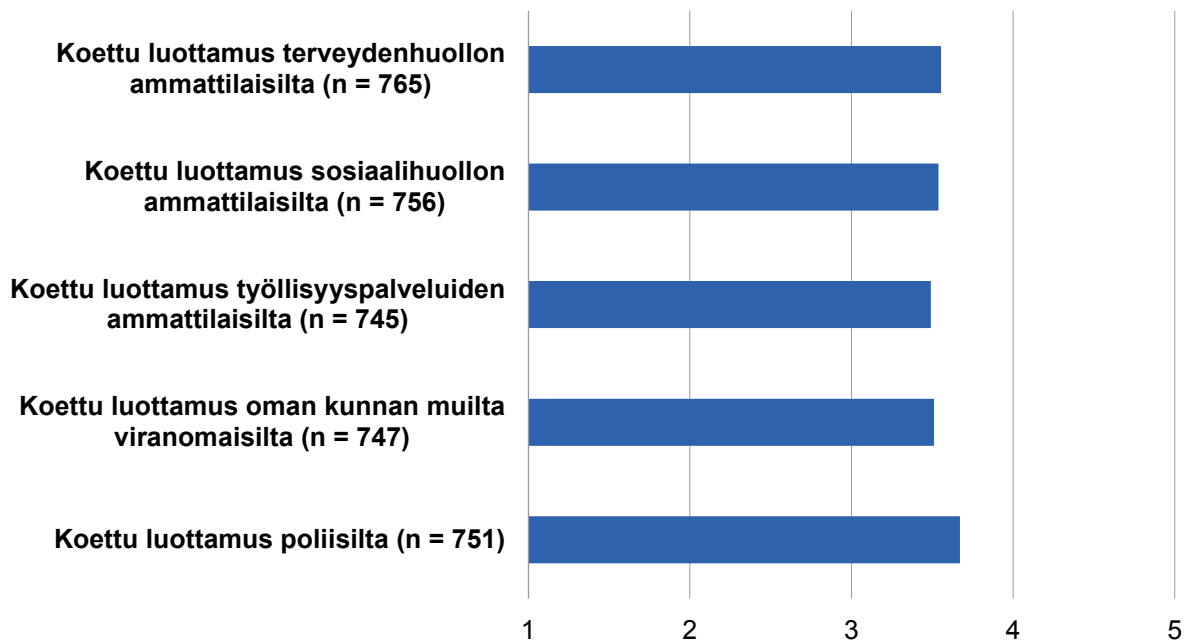

Luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin, virastoihin ja palveluihin oli suhteellisen korkea, jonkin verran korkeampi oli viranomaisten osoittama luottamus. Korkeinta luottamusta nautti poliisi. Sen jälkeen järjestyksessä olivat julkinen terveydenhuolto, oikeuslaitos, julkinen sosiaalihuolto, ja vähiten luotettiin oman kunnan päätöksentekoon. Myös viranomaisten osoittamassa luottamuksessa poliisi oli kärkisijalla. Vaihtelu viranomaisten välillä oli varsin pieni ja muut tahot olivat todella lähellä toisiaan. Työllisyyspalvelujen ammattilaisten osoittama luottamus oli matalinta. Kiinnostavaa on, että havaitsimme hieman korkeampaa

muiden osoittamaa luottamusta vastaajaan kuin vastaajan luottamusta muita kohtaan. Näin oli erityisesti sosiaalipalvelujen kohdalla, jossa keskimääräinen luottamus oli hieman alle 3,3, kun taas sosiaalipalvelujen ammattilaisten osoittama luottamus oli hieman yli 3,5. Tässä yhteydessä on pidettävä mielessä, että tutkimuksen vastaajat tulivat hankkeiden kautta. Ei tiedetä, kokevatko he luottamuksensa korkeampana kuin sellaiset, jotka eivät osallistu hankkeisiin.

Kansallisesta Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksesta (ATH) saadaan vertailukelpoista tietoa koko Suomen väestöstä ainakin keskimääräisestä luottamuksesta julkiseen terveyden- ja sosiaalihuoltoon. Vuosina 2013–2015 keskimääräinen luottamus julkiseen terveydenhuoltoon oli 3,5 pistettä ja julkiseen sosiaalihuoltoon 3,1 (Kaikkonen ym. 2015). Tämän tutkimuksen kohderyhmässä luottamus julkiseen terveydenhuoltoon oli samalla tasolla ja luottamus julkiseen sosiaalihuoltoon jopa hieman korkeampi koko Suomen väestöön verrattuna.

Kuvio 11. Viranomaisten osoittama luottamus (varsinainen kohderyhmä, keskiarvo, asteikko 1–5)

4.9 Luottamus ihmisiin ja ihmisten osoittama luottamus itseän

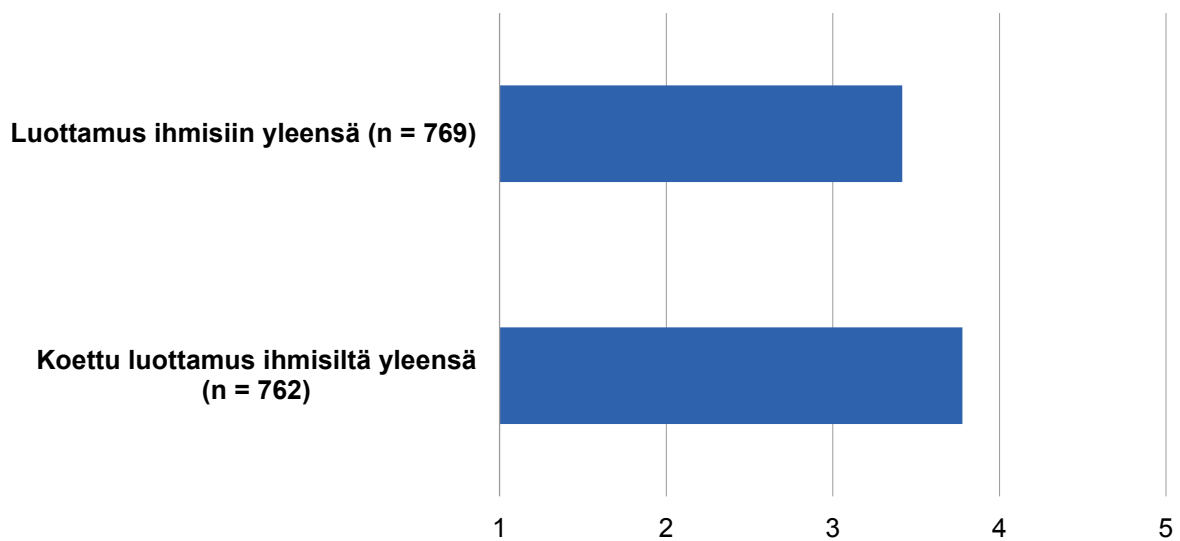
Luottamus ihmisiin ja kokemus muiden ihmisten luottamuksesta – persoonien välinen luottamus – kuuluu osallisuuden ytimeen. Luottamus ja sen vastavuoroisuus liittyvät sosiaalisiin verkostoihin, avun saamiseen, tarjoamiseen ja vaihtamiseen ja yhteisten merkitysten rakentumiseen (Isola ym. 2017). Luottamus lasketaan kuuluvaksi sosiaaliseen pääomaan (esim. Ilmonen 2002). Sillä on yhteyksiä myös psyykkiseen kuormittuneisuuteen (esim. Troman 2000).

Luottamuksesta kysyttiin ensin osana osallisuuspatteria, jolloin kysyttiin muiden osoittamaa luottamusta (ks. luku 4.5). Toisekseen luottamus ihmisiin yleensä oli osa kysymyspatteria, joka käsitteli luottamusta instituutioihin ja ammattilaisiin. Pääkysymys oli: ”Kuinka paljon luotat seuraaviin asioihin?”. Viimeisessä väittämässä vastaajaa pyydettiin arvioimaan luottamusta ”ihmisiin yleensä”. Vastajalle tarjottiin viisisasteista vastausvaihtoehtoa kysymykseen, joiden ääripäät olivat 1) ”en luota ollenkaan” ja 5) ”luotan täysin”. Tällä tavalla vastaaja sai yhdestä viiteen pistettä niin, että korkeat pisteet kertoivat luottamuksesta. Raportimme seuraavassa keskiarvoja. Seuraava kysymys viittasi edelliseen kysymykseen ja kuului: ”Ja toisinpäin, kuinka paljon koet, että sinuun luottavat?”. Viimeisenä väittämänä oli ”ihmiset yleensä”. Samalla tavalla vastausvaihtoehdot olivat asteikossa, jonka laidat olivat 1) ”eivät luota ollenkaan” ja 5) ”luottavat täysin”. Tarkastelemme tämänkin osalta vastaajien keskiarvoja.

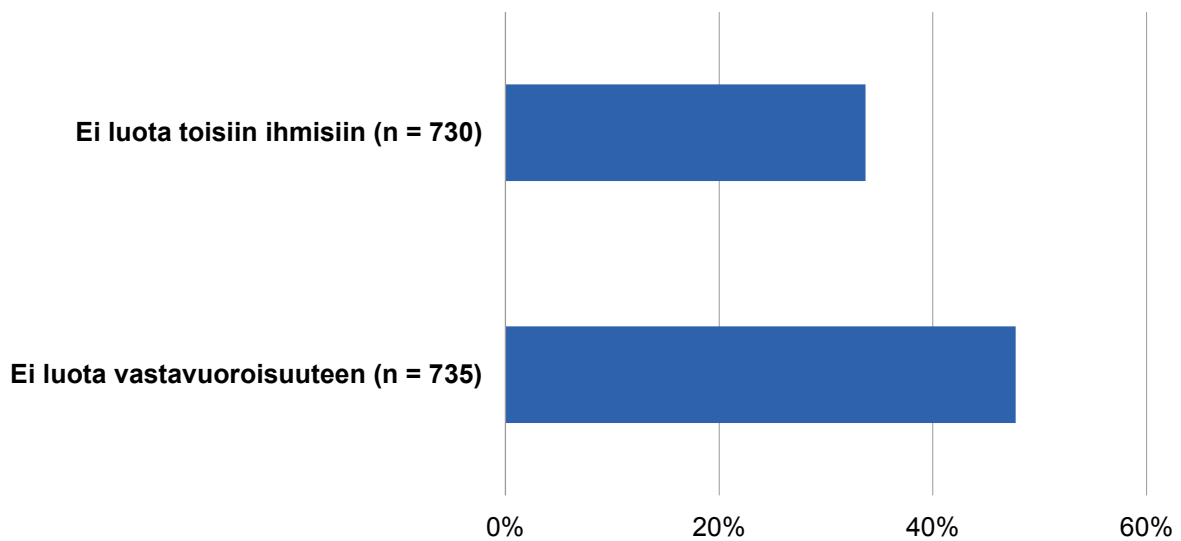
Toisessa osiossa kyselylomaketta vastaajaa pyydettiin kertomaan, kuinka paljon eri negatiivisuuntaiset väittämät pitävät hänen mielestään paikkansa. Aloituskysymys oli siis ”Kuinka hyvin seuraavat väittämät pitävät paikkansa sinun mielestäsi?”. Väittämien joukossa olivat muun muassa seuraavat: ”On parasta olla luottamatta kehenkään” ja ”Useimmat ihmiset eivät oikeastaan haluaisi nähdä vaivaa auttaakseen toisia.” Vastausvaihtoehdot olivat ”pitää täysin paikkansa”, ”pitää melko lailla paikkansa”, ”ei juuri pidä paikkansa” sekä ”ei pidä lainkaan paikkansa”. Tarkastelemme niiden osuuksia, jotka eivät luota toisiin ihmisiin eivätkä luota vastavuoroisuuteen eli niiden osuuksia, jotka vastasivat ”pitää täysin tai melko lailla paikkansa”.

Kuvio 12 havainnollistaa keskimääräistä luottamusta ihmisiin yleensä ja koettua luottamusta muilta ihmisiltä. *Vastaajien keskiarvo luottamuksessa ihmisiin oli 3,4 pistettä. Koettu luottamus ihmisiltä yleensä oli korkeampi. Keskiarvo kysymykseen oli 3,8 pistettä.*

Kuvio 12. Luottamus ihmisiin ja koettu luottamus ihmisiltä yleensä (varsinainen kohderyhmä, keskiarvo, asteikko 1–5)

Kun kysyttiin toisinpäin, niiden osuus, jotka eivät luota toisiin ihmisiin, oli 33,7 prosenttia (kuvio 13). Lähes 48 prosenttia vastaajista ei luottanut vastavuoroisuuteen.

Kuvio 13. Niiden osuus, jotka eivät luota toisiin ihmisiin tai vastavuoroisuuteen (varsinainen kohderyhmä, %)

Tulokset antavat syyn olettaa, että muihin ihmisiin luotetaan suhteellisen vähän, mutta muiden ihmisten koetaan osoittavan luottamusta suhteellisen paljon. Ihmisiä kohtaan koettu luottamus yleensä oli alhaisempi kuin se, miten muiden koettiin osoittavan luottamusta itseän. Kun vastaajaa pyydettiin arvioimaan 1–5-pisteen asteikolla luottamuksensa ihmisiin yleensä, keskiarvo oli 3,4. Tähän kysymykseen ei ole suoraan vertailukelpoista aineistoa Suomen väestöstä. Kun verrataan lukua instituutioita kohtaan koettuun luottamukseen, pistekeskiarvo on kutakuinkin samalla tasolla kuin luottamus julkiseen terveydenhuoltoon tai oikeuslaitokseen mutta jonkin verran alhaisempi kuin luottamus poliisiin. Muiden ihmisten osoittama luottamus oli korkeampi, keskiarvoltaan 3,8 pistettä. Se on korkeampi kuin ammattilaisten osoittama luottamus, vaikka ero varsinkin poliisiin on vähäinen.

Kun vastaajaa pyydettiin arvioimaan luottamusta negatiivisten väittämien kautta, kolmannes vastaajista ei luottanut toisiin ihmisiin. Suomen väestöön verrattuna tämä osuus on noin puolitoista kertaa korkeampi. FinTerveys 2017 -tutkimuksessa vastaava osuus oli noin 24 prosenttia (Martelin ym. 2018, 123–128). Lähes joka toinen vastaaja ei luottanut vastavuoroisuuteen, ja myös tämä osuus on noin puolitoista kertaa korkeampi kuin FinTerveys 2017 -tutkimuksen 33 prosentin osuus (Martelin ym. 2018, 123–128).

4.10 Osallistumismahdollisuudet palveluita koskeviin päätöksiin

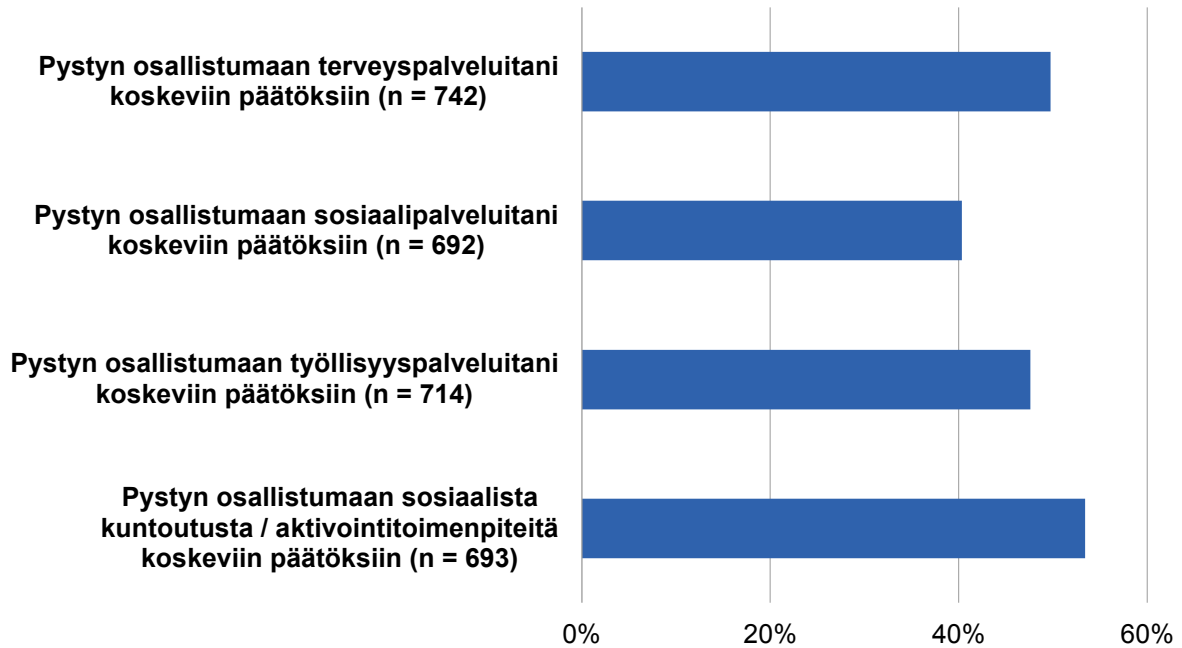
Palvelut edistävät osallisuutta lisäämällä toimintavalmiuksia mutta myös niin, että omiin palveluihin voi vaikuttaa. Yksi asiakasosallisuuden keskeisistä ulottuvuuksista on asiakkaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omia palveluja koskeviin päätöksiin (ks. esim. Leemann & Hämäläinen 2016; Sihvo ym. 2018). Asiakkaan ottaminen mukaan päätöksentekoon osoittaa kunnioitusta ja vahvistaa siten sekä luottamusta että toimijuutta. On mahdollista, että asiakasosallisuus lisää instituutioita ja palveluja kohtaan koettua luottamusta ja palveluihin hakeutumista sekä parantaa niihin sitoutumista.

Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin arvioimaan mahdollisuuksiaan osallistua omia palveluita koskeviin päätöksiin. Kysymyssarjan (ks. myös liite 2) pääkysymys oli ”Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa kohdallasi? (Vastaa niihin väittämiin, jotka koskevat käyttämiäsi palveluita)”. Väittämät, jotka koskivat neljää palvelua, olivat ”Pystyn osallistumaan terveyspalveluitani koskeviin siin”, ”Pystyn osallistumaan sosiaalipalveluitani koskeviin päätöksiin”, ”Pystyn osallistumaan työllisyyspalveluitani koskeviin päätöksiin” ja ”Pystyn osallistumaan sosiaalista kuntoutusta / aktivointitoimenpiteitä koskeviin päätöksiin”. Vastausvaihtoehdot sijoituivat viisiportaiseen Likert-asteikkoon: ”täysin eri miel-

tä”, ”eri mieltä”, ”ei samaa mieltä eikä eri mieltä”, ”samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä”. Valitsimme tarkasteluun ”samaa tai täysin samaa mieltä” olevien osuudet.

Vastaajista lähes puolet koki, että heidät otettiin mukaan terveyspalveluitansa koskeviin päätöksiin (kuvio 14). Sosiaalipalveluissa vastaava osuus oli noin 40 prosenttia. 48 prosenttia koki voivansa osallistua työllisyyspalveluja koskeviin päätöksiin. Vastaajista 53 prosenttia kertoi, että voi osallistua kuntoutusta tai aktivointitoimenpiteitä koskeviin päätöksiin.

Kuvio 14. Koetut osallistumismahdollisuudet omia palveluita koskeviin päätöksiin (varsinainen kohde-ryhmä, %)

Osallistumismahdollisuudet koettiin korkeimpina sosiaalista kuntoutusta tai aktivointitoimenpiteitä käsittelevissä palveluissa. Osuus oli reilu 53 prosenttia. Terveys- ja työllisyyspalveluissa osuus olivat vajaa 50 prosenttia. Heikoimmiksi osallistumismahdollisuudet koettiin sosiaalipalveluissa, joissa 40 prosenttia koki voivansa osallistua omiin palveluihinsa.

Kysymykseemme ei ole suoraa vertailukelpoista aineistoa. Emme siksi voi päätellä, koetaanko osallistumismahdollisuudet kohderyhmässämme paremmiksi vai huonommiksi verrattuna koko Suomen väestöön tai hankkeisiin osallistumattomiin. Kaikissa palveluissa osuus oli kuitenkin noin kaksinkertainen verrattuna ”eri tai täysin eri mieltä” olevien osuuteen. Tämä voidaan tulkita siten, että osallistumismahdollisuudet koettiin suhteellisen hyvinä.

4.11 Koettu yksinäisyys ja läheisen ystävän puute

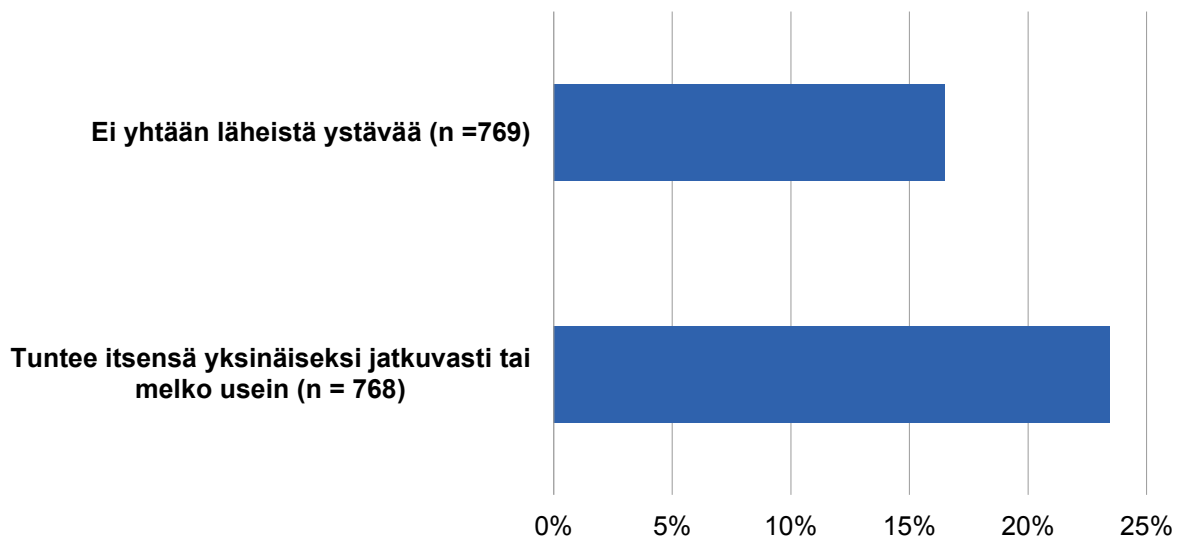
Osallisuutta rakentaa kokemus siitä, että kuuluu erilaisiin ryhmiin ja yhteisöihin ja tulee niissä kuulluksi. Ystäväpiirit muodostavat tärkeitä yhteisöjä. Läheiselle ystävälle voi kertoa ja jakaa jotain elämästään. Suhteessa läheiseen ystävään voi kokea kunnioitusta, ymmärrystä ja apua. Jatkuvien tai toistuvien yksinäisyyden kokemusten tulkitaan olevan yksi tärkeimmistä syrjäytymisen merkeistä. Yksinäisyys supistaa toiminnan mahdollisuuksia ja on yhteydessä toimintakykyä heikentäviin sairauksiin (esim. Saari 2016).

Lomakkeessa kysyttiin läheisistä ystäväistä: ”Onko sinulla tällä hetkellä todella läheistä ystävää, jonka kanssa voit keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistasi?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”ei ole läheisiä ystäviä”, ”on yksi läheinen ystävä”, ”on kaksi läheistä ystävää” ja ”on usempia läheisiä ystäviä”. Raportoimme niiden osuudet, joilla ei ollut yhtään läheistä ystävää.

Samassa osiossa kysyttiin yksinäisyydestä ”Tunnetko itsesi yksinäiseksi?”. Vastausvaihtoehtoina olivat ”en koskaan”, ”hyvin harvoin”, ”joskus”, ”melko usein” tai ”jatkuvasti”. Tarkastelemme niiden osuuksia, jotka tunsivat itsensä jatkuvasti tai melko usein yksinäiseksi.

Kuvio 15 havainnollistaa läheisten ystävien puutetta ja koettua yksinäisyyttä. *Vastaajista lähes 17 prosenttia kertoi, että heillä ei ollut yhtään läheistä ystävää. Itsensä jatkuvasti tai melko usein yksinäiseksi kokevien osuus oli 23,4 prosenttia.*

Kuvio 15. Läheisten ystävien puute ja koettu yksinäisyys (varsinainen kohderyhmä, %)

Niiden osuus, joilla ei ollut yhtään läheistä ystävää, oli suhteellisen korkea ja koettu yksinäisyys oli varsin yleistä. Joka kuudes ilmoitti, että hänellä ei ollut yhtään läheistä ystävää. Koko Suomen väestöön verrattuna osuus näyttää olevan ainakin jonkin verran korkeampi. Kansallisessa FinTerveys 2017 -tutkimuksessa vastaava osuus oli noin 13 prosenttia eli suunnilleen joka kahdeksas (Martelin ym. 2018, 123–128).

Varsinkin koetun yksinäisyyden kannalta ero koko Suomen väestöön oli suuri. 23,4 prosenttia eli melkein joka neljäs vastaaja tunsivat itsensä jatkuvasti tai melko usein yksinäiseksi. Koko Suomen väestöön verrattuna osuus saattaa olla jopa yli kolminkertainen. Kansallisesta Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksesta (ATH) havaittu osuus oli reilu 9 prosenttia vuonna 2017 (Murto ym. 2017). FinTerveys 2017 -tutkimuksessa vastaava osuus oli työikäisten keskuudessa vain alle 7 prosenttia samana vuonna (Martelin ym. 2018, 123–128).

4.12 Kansalaistoiminta, yhteiskunnallinen osallistuminen ja vapaa-aika

Osallisuuden näkökulmasta on olennaista olla vuorovaikutuksessa elin- ja toimintaympäristönsä ja sen ihmisten kanssa, vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi siellä (Isola ym. 2017, 29–31). Erilaisten aktiviteettien kautta syntyy sisältöä elämään, saa kokemuksen vaikuttamisesta ja jopa lisää uskoa omiin toimintamahdollisuuksiin. Kansalaistoiminnassa avautuu myös uusia näköaloja ja mahdollisuuksia solmia sosiaalisia suhteita ja liittyä avoimiin yhteisöihin. Vapaa-ajan mielekäs tekeminen rakentaa kokemusta siitä, että omalla ajalla on arvoa (Isola 2017).

Osallisuus ja osallistuminen liittyvätkin monin tavoin toisiinsa, ja usein osallisuuden kokemukset syntyvät osallistumisesta (Leemann & Hämäläinen 2016). Osallistuminen jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän, hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan luo joko suljettua tai avointa yhteisöllisyyttä ja sosiaalista vuorovaikutusta. Yhteisöissä tai ryhmissä voi tuntea läheisyyttä ihmisten kanssa ja pystyy osoittamaan osaamistaan ja tulla myönteisesti merkille pannuksi (ks. Martela & Steger 2016, 536). Yleisesti tärkeinä pidetyt asiat muotoutuvat usein yhteisössä tai ryhmässä ja niissä myös luodaan arvoa ja

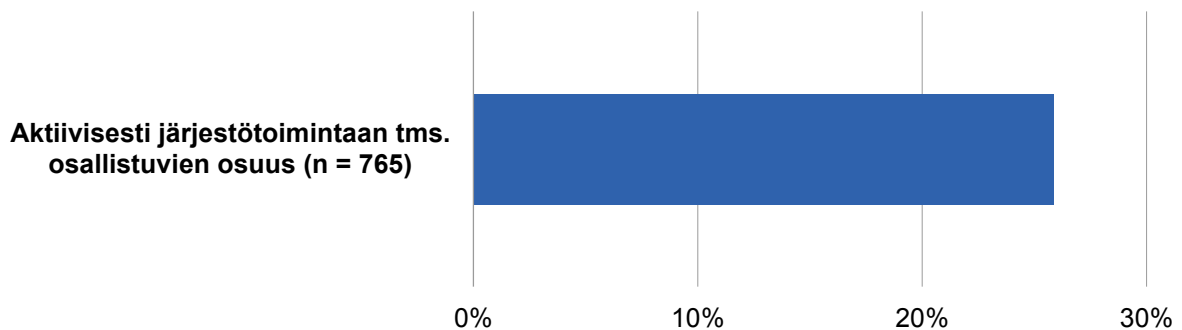
merkityksiä. Niissä voi panostaa yhteiseen hyvään ja vaikuttaa elinympäristöönsä. Nämä puolestaan luovat merkityksellisyyden kokemista. (Isola ym. 2017, 38–43.)

Aktiivisuutta selvitettiin kolmella kysymyspatterilla, joissa tarkasteltiin 1) yhteisöihin osallistumista 2) yhteiskunnallista aktiivisuutta ja 3) poliittista osallistumista äänestämisen kautta.

Osallistumista yhteisöihin selvitettiin suoraan kysymyksellä ”Osallistutko jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan (esimerkiksi liikuntaseura, asukastoiminta, puolue, kuoro, seurakunta)?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”en”, ”kyllä, silloin tällöin” tai ”kyllä, aktiivisesti”. Tarkastelemme aktiivisesti osallisuvien osuutta eli niiden osuutta, jotka vastasivat ”kyllä, aktiivisesti”.

Kuvio 16 havainnollistaa niiden osuutta, jotka osallistuivat aktiivisesti jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan. *Vastaajista hieman yli neljännes eli 25,9 prosenttia kertoi osallistuneensa aktiivisesti tällaiseen toimintaan.*

Kuvio 16. Aktiivisesti jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan osallistuvien osuus (varsinainen kohderyhmä, %)

Toisen kysymyspatterin esikuva on Nuorisobarometristä 2013 (ks. Myllyniemi 2014, 142 kysymys K6), mutta sitä täydennettiin köyhyyttä kokeneiden haastattelussa erityisen usein ilmenneillä aktiivisuuden muodoilla (esim. Isola ym. 2015, 67–68; ks myös liite 2). Tällaisia olivat muun muassa kysymys palvelusten vaihtamisesta lähipiirissä. Erilaiset aktiivisuuden ja osallistumisen muodot ovat demokraattisia mutta epäsuoria keinoja vaikuttaa. Kyselylomakkeessa aktiivisuutta koskeva kysymys kuului: ”Kuinka paljon teet seuraavia asioita?” Tämän jälkeen listattiin 14 hyvin erityyppistä aktiivisuutta vaativaa toimintaa hyväntekeväisyydestä keskustelutilaisuuksiin ja ostopäätöksiin. Vastausvaihtoehdoiksi annettiin ”en tee ollenkaan”, ”teen satunnaisesti” ja ”teen säännöllisesti”. Tarkastelemme niiden osuuksia, jotka vastasivat ”teen satunnaisesti” tai ”teen säännöllisesti”.

Vastaajista 83 prosenttia on aktiivisia ympäristövalinnoissaan. 68 prosenttia vaihtoi palveluksia lähipiirissä tai vaihtopiireissä. 58 prosenttia vaikutti ostopäätöksillä ja 51 prosenttia antamalla palautetta julkisista palveluista. 38 prosenttia osallistui yhteisten alueiden hoitamiseen tai elävöittämiseen. Vähiten aktiivisuutta ilmeni mielenosoituksiin osallistumisessa (17 %) ja lähiympäristöön ei-sanallisin keinoin vaikuttamisessa (20 %). (Kuvio 17.)

Aktiivisuudesta ei ole vertailutietoa koko väestöön. Useammassa tutkimuksessa on toki selvitetty suomalaisten tekemien ympäristöystävällisten valintojen yleisyyttä (esim. Salonen ym. 2018), mutta tutkimusasetelmien ja kysymysten erilaisuuden tähden nämä eivät ole vertailtavissa ja huonosti edes kontrastoitavissa. Tuloksemme osoittavat, että työelämän ulkopuolella olevat ihmiset ovat aktiivisia arjessaan, mutta aktiivisuus ei välttämättä näy ulkopuolelle kovin hyvin.

Kuvio 17. Aktiivisuuden erilaiset muodot ja yleisyydet (varsinainen kohderyhmä, %)

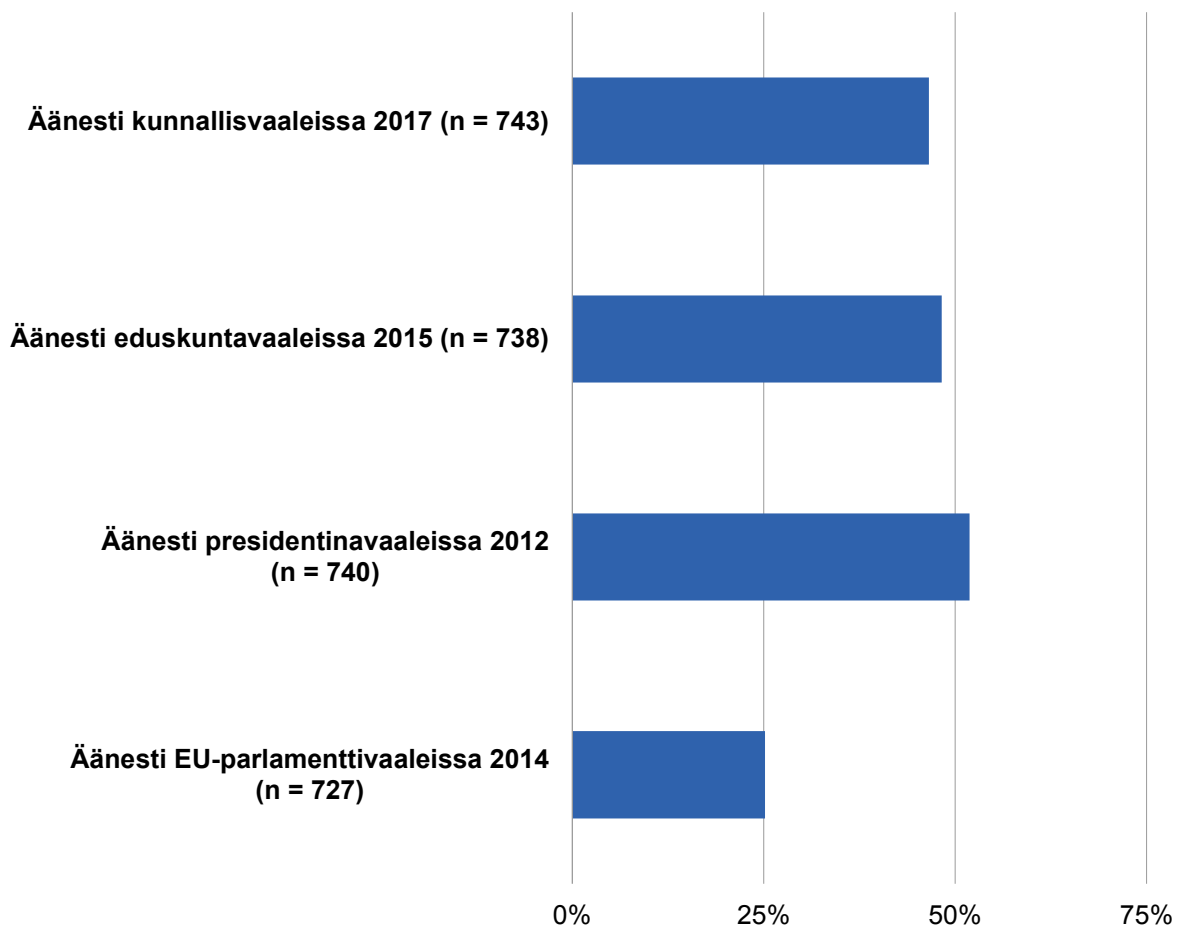
Osallistuminen vaaleihin on poliittisen vaikuttamisen yleisin muoto. Äänestäminen on demokratian institutionalisoitu keino vaikuttaa. Toisaalta äänestäminen kertoo kyvystä ja halukuudesta tarttua oikeuteen. Tämä liittyy myös luottamukseen poliittista järjestelmää ja yhteiskuntaa kohtaan. Lisäksi äänestäminen on mahdollisuus tulla kuuluksi laajemmassa merkityksessä oman äänen kautta. Ennen kaikkea äänestäminen on oman edustajan valitsemista esimerkiksi resursseista käytäviin kamppailuihin.

Vaaleissa äänestäminen liittyy osallisuuden kokemuksiin, vaikka se on vain yksi niistä lukemattomista tavoista, joilla poliittisesti voidaan vaikuttaa. Äänestämiseen puolestaan liittyy luottamus yhteiskunnan järjestelmiä kohtaan. Jos ei ole kokemusta siitä, että pystyy osallistumaan erilaisista resursseista käytäviin kamppailuihin tai elinympäristön toiminnallisuuteen, ei ehkä ole luottamustakaan politiikkaa kohtaan.

Lomakkeessa pyydettiin vastaajia kertomaan, äänestivätkö nämä viimeisissä vaaleissa. Kysymyksen johdanto oli siis ”Äänestit edellisissä”, johon esitettiin neljä vaihtoehtoa: ”kunnallisvaaleissa (2017)”, ”eduskuntavaaleissa (2015)”, ”presidentinvaaleissa (2012)” ja ”EU-parlamenttivaaleissa (2014)”. Kiihinkin vaaleihin vastausvaihtoehdot olivat ”en”, ”kyllä” tai ”en muista”. Raportoimme niiden osuudet, jotka vastasivat äänestäneensä.

Niiden osuus, jotka äänestivät kunnallisvaaleissa 2017, oli vajaa 47 prosenttia (kuvio 18). Vastaajista reilu 48 prosenttia kertoi äänestäneensä viimeisissä eduskuntavaaleissa. Vastaajien itse raportoitu äänestysaktiivisuus oli korkein vuoden 2012 presidentinvaaleissa. Noin 52 prosenttia vastaajista kertoi, että oli äänestänyt niissä vaaleissa. Matalammalla laidalla olivat EU-parlamenttivaalit, joihin vain 25 prosenttia osallistui.

Kuvio 18. Äänestäneiden osuudet vaaleissa (varsinainen kohderyhmä, %)

Aktiivisesti jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen tai harrastusryhmän toimintaan osallistuvien määrä koko väestöön verrattuna oli suhteellisen korkea, kun taas äänestysaktiivisuus oli matala. Vastaajista reilu neljännes ilmoitti osallistuneensa aktiivisesti jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan. Osuus on vähintään yhtä suuri kuin koko Suomen väestössä. Kansallisessa Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksessa (ATH) havaittu osuus oli 20–64-vuotiaiden keskuudessa puolitoista prosenttia alhaisempi eli 24,4 prosenttia vuonna 2017 (Sotkanet 2018, ind. 4292).

47 prosenttia vastaajista ilmoitti äänestäneensä samana vuonna pidetyissä kunnallisvaaleissa. Osuus on Suomen väestöön verrattuna reilu 10 prosenttiyksikköä matalampi. Virallinen äänestysprosentti kuntavaaleissa 2017 oli 58,9 prosenttia (Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit 2017). Myös eduskuntavaaleissa 2015 alle puolet kyselyyn vastaajista kertoi äänestäneensä. Niissä vaaleissa virallinen äänestysprosentti oli 66,9 prosenttia (Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit 2015). Vastaajien joukossa äänestysaktiivisuus oli siis lähes 20 prosenttiyksikköä alhaisempi. Vastaajat käyttivät ääntään aktiivisimmin vuoden 2012 presidentinvaaleissa. Noin 52 prosenttia ilmoitti äänestäneensä näissä vaaleissa. Osuus on silti selvästi pienempi kuin virallinen äänestysprosentti, joka oli ensimmäisellä kierroksella 69,7 ja toisella kierroksella 66 prosenttia (Suomen virallinen tilasto (SVT): Presidentinvaalit 2012). Vain neljännes vastaajista äänesti europarlamenttivaaleissa 2014. Virallinen äänestysprosentti näissä vaaleissa oli 39,1 prosenttia (Suomen virallinen tilasto (SVT): Europarlamenttivaalit 2014). Äänestysaktiivisuus oli siis vastaajien keskuudessa alhaisempaa kuin väestössä keskimäärin.

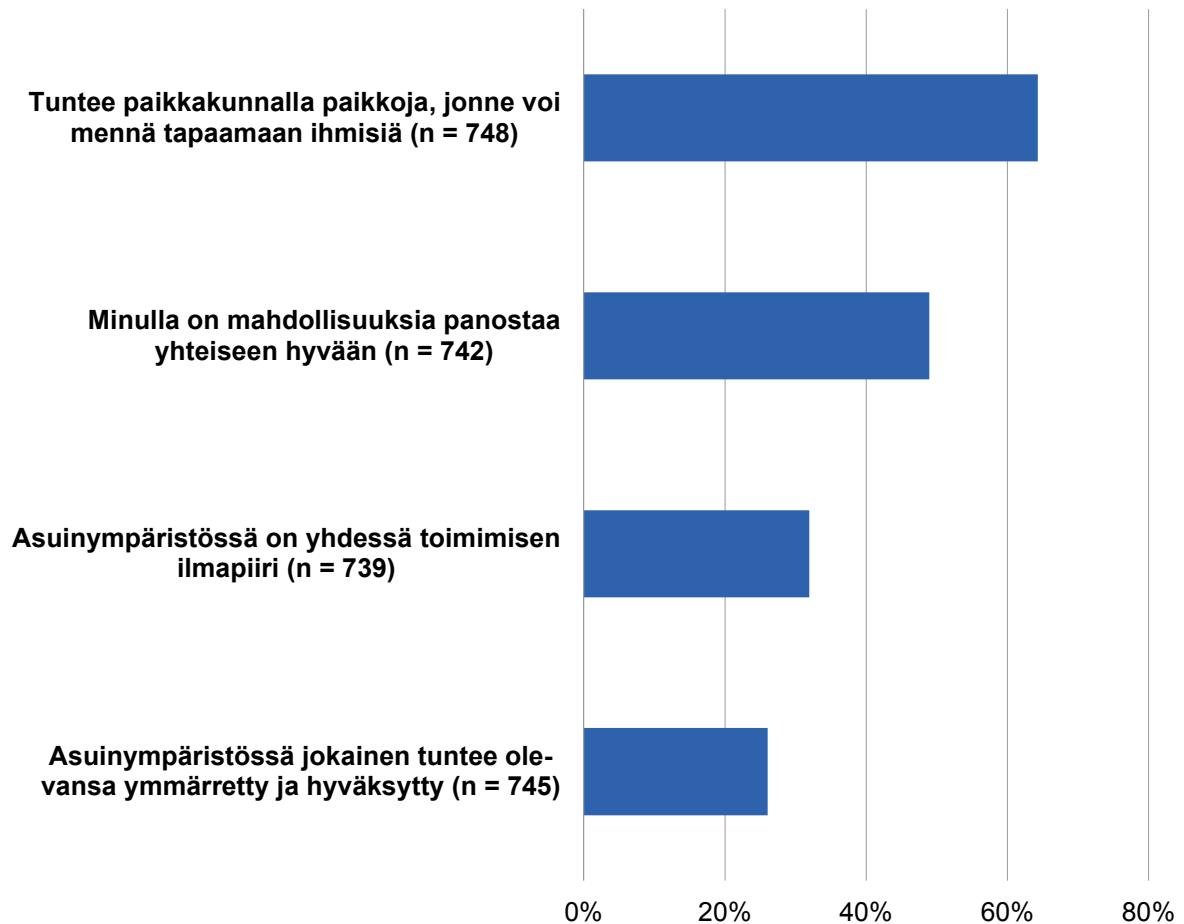
4.13 Paikalliset osallistumis- ja vuorovaikutusmahdollisuudet

Sosiaalinen osallistuminen ja vuorovaikutus ovat keskeisimpiä tekijöitä osallisuuden kokemuksissa. Useimmiten ne tapahtuvat paikallisesti. Siksi lähielin ympäristö on tärkeä. Jotta osallistuminen ja vuorovaikutus toteutuisivat, ihminen tarvitsee tietoa paikallisista mahdollisuuksista, kokemuksen siitä, että omassa elinpiirissä vallitsee rakentava ja kannustava ilmapiiri, ja vielä sen, että hän on tervetullut tekemään asioita yhdessä.

Kyselylomakkeessa oli kysymyssarja, jossa pyydettiin vastaajaa arvioimaan neljä väittämää paikallisista osallistumis- ja vuorovaikutusmahdollisuuksista. Johdantokysymys oli: ”Kuinka hyvin seuraavat väittämät pitävät paikkansa sinun mielestäsi?” Sitten esitettiin seuraavat väittämät: ”Paikkakunnallani on paikkoja, jonne tiedän voivani mennä tapaamaan ihmisiä”, ”Minulla on mahdollisuuksia panostaa yhteiseen hyvään”, ”Asuin ympäristössäni on yhdessä toimimisen ilmapiiri” sekä ”Asuin ympäristössäni jokainen tuntee olevansa ymmärretty ja hyväksytty”. Vastausvaihtoehdot sijaitsivat viisiportaisessa Likertasteikossa: ”täysin eri mieltä”, ”eri mieltä”, ”ei samaa mieltä eikä eri mieltä”, ”samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä”. Valitsimme tarkasteluun ”samaa tai täysin samaa mieltä” olevien osuudet.

Vastaajista 64 prosenttia ilmoitti tienneensä paikkakunnallansa paikkoja, jonne voi mennä tapaamaan ihmisiä (kuvio 19). Hiukan alle puolet (48,8 prosenttia) näki omia mahdollisuuksia panostaa yhteiseen hyvään. 31,9 prosenttia kertoi, että heidän ympärillään oli yhdessä toimimisen ilmapiiri. Vastaajista 26 prosenttia koki, että asuin ympäristössäni jokainen tuntee olevansa ymmärretty ja hyväksytty.

Kuvio 19. Kokemukset eri paikallisista osallistumis- ja vuorovaikutusmahdollisuuksista (varsinainen kohderyhmä, %)

Vaikka ei ole olemassa suoraan vertailukelpoisia aineistoja muista väestötutkimuksista, tulokset vaikuttavat siltä, että vastaajien tietoisuus lähiympäristön kohtaamispaikoista oli hyvä. Lähes kaksi kolmasosaa kertoi tietävänsä paikkoja, jonne voi mennä tapaamaan ihmisiä. Lisäksi melkein puolet oli siitä mieltä, että heillä oli mahdollisuuksia panostaa yhteiseen hyvään. Sen sijaan kokemukset kannustavasta ja suvaitsevasta ilmapiiristä olivat harvinaisempia. Noin kolmannes vastaajista ilmoitti, että omassa asumisympäristössä oli yhdessä toimimisen ilmapiiri, ja vain neljännes koki, että siellä jokainen tuntee olevansa ymmärretty ja hyväksytty.

4.14 Elämänlaatu

Elämänlaadun ja osallisuuden käsitteet menevät jonkin verran päällekkäin. Vaikka elämänlaadusta ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää, elämänlaadun katsotaan koostuvan eri ulottuvuksista, esimerkiksi fyysisistä ja psyykkisistä ominaisuuksista sekä sosiaalisista ja taloudellisista taustatekijöistä (esim. Koskinen ym. 2018, 24–26). Maailman terveysjärjestön (WHO) mukaan henkilön elämänlaatu peilaa omaa elämäntilannetta suhteessa omiin päämääriin, tavoitteisiin ja odotuksiin oman kulttuurin ja arvomaailman määrittelemässä viitekehyksessä (WHO 1997). Näin ollen, elämänlaatuun vaikuttavat henkilön ominaisuudet sekä ympäristöön liittyvät voimavarat ja vaatimukset. Oletamme, että kokemukset osallisuudesta edistävät ihmisen elämänlaatua.

Kyselylomakkeessa vastaajaa pyydettiin arvioimaan elämänlaatunsa kysymyksellä ”Millaiseksi arvioit elämänlaatusi?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”erittäin huono”, ”huono”, ei hyvä eikä huono”, ”hyvä”

tai ”erittäin hyvä”. Raportoimme elämänlaatunsa hyväksi kokevien osuuden, eli niiden osuuden, jotka vastasivat joko ”hyvä” tai ”erittäin hyvä”.

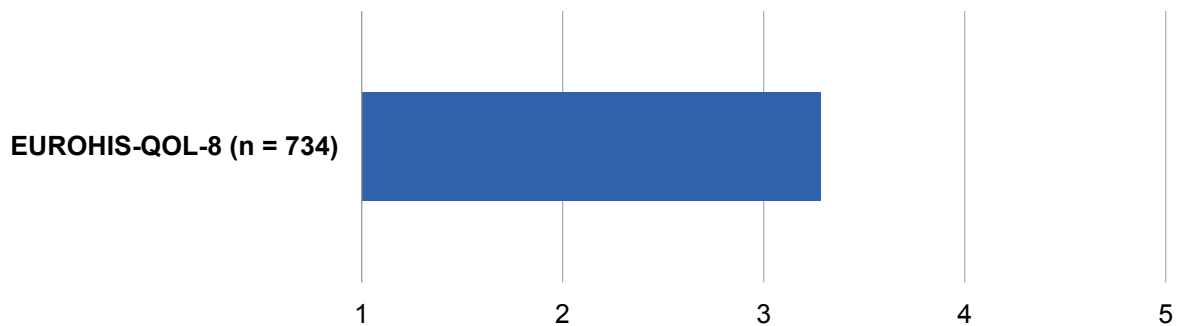
Edellinen kysymys on myös osa WHOQOL-mittarista lyhennettyä EUROHIS-QOL-8-elämänlaatuasteikkoa, joka sisältää kahdeksan kysymystä elämänlaadusta (Schmidt ym. 2006). Kysymykset mittaavat elämänlaadun psyykkisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja ympäristöön liittyviä ulottuvuuksia. Tässä raportoimme näistä kysymyksistä laskettua keskiarvoa asteikolla 1–5 sekä niiden osuutta, joilla keskiarvo oli vähintään neljä pistettä.

Kyselylomakkeessa oli myös kolme kysymystä tyytyväisyydestä. Tarkastelemme tyytyväisyyttä 1) saavutuksiin elämässä, 2) taloudelliseen tilanteeseen sekä 3) perhe-elämään. Nämä kysymykset kuvaavat Alldartin (1976) hyvinvointiteorian ulottuvuuksia eli aineellista elintasoa (having), yhteisyyssuhteita (loving) ja itsensä toteuttamista (being) (ks. Koskinen ym. 2018, 24–26). Vastausvaihtoehdot kuhunkin kysymykseen olivat ”erittäin tyytyväinen”, ”tyytyväinen”, ”jokseenkin tyytyväinen”, ”tyytymätön” ja ”erittäin tyytymätön”. Tässä esitämme ”tyytyväisten tai erittäin tyytyväisten” osuuden.

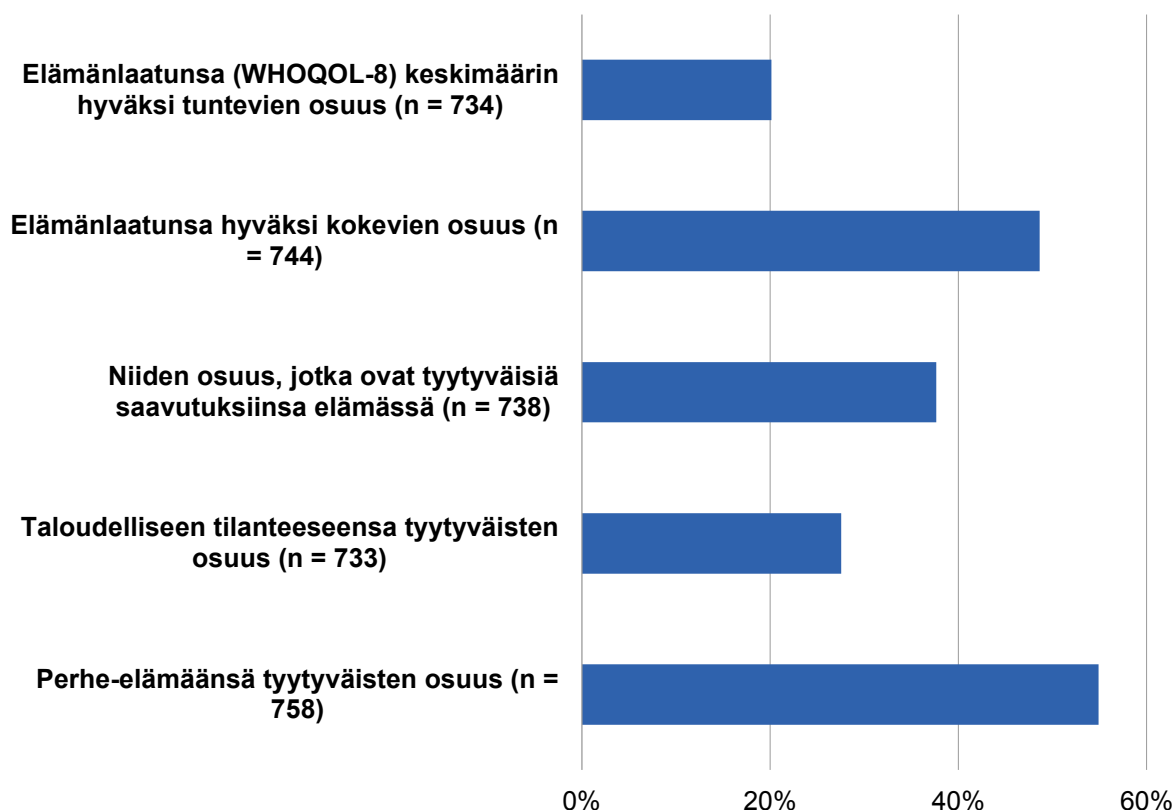
Elämänlaadun kokonaisuus, eli elämänlaatua mittaavan kahdeksan kysymyksen EUROHIS-QOL-8 -elämänlaatuasteikon keskiarvo, oli tutkimusryhmässämme hieman alle 3,3 pistettä (kuvio 20). Vastaajista 20,2 prosentilla keskiarvo oli neljä tai enemmän pistettä (kuvio 21).

Kun kysyttiin omaa arviota elämänlaadusta, elämänlaatunsa hyväksi kokevien osuus oli 48,7 prosenttia. 37,7 prosenttia vastaajista oli tyytyväinen saavutuksiinsa elämässä. Taloudelliseen tilanteensa tyytyväisiä oli 27,6 prosenttia. Tyytyväisimpiä vastaajat olivat perhe-elämäänsä. Tässä tapauksessa tyytyväisten osuus oli 54,9 prosenttia.

Kuvio 20. Maailman terveysjärjestön elämänlaatumittari (varsinainen kohderyhmä, keskiarvo, EUROHIS-QOL-8, asteikko 1–5)

Kuvio 21. Elämänlaatu eri osoittimien mukaan (varsinainen kohderyhmä, %)

Tutkimuksemme kohderyhmässä koettu elämänlaatu oli varsin matala. Kun pyydettiin arvioimaan omaa elämänlaatua yhdellä suoralla kysymyksellä, elämänlaatunsa hyväksi kokevien osuus oli alle puolet. Osuus on koko Suomen väestöön verrattuna selvästi alhaisempi. FinTerveys 2017 -tutkimuksessa vastaava osuus oli työikäisten keskuudessa noin 80 prosenttia samana vuonna (Koskinen ym. 2018: 24–26).

Kun elämänlaatu lasketaan Maailman terveysjärjestön elämänlaatumittarilla (EUROHIS-QOL-8), joka kuvaa elämänlaatua laajempi, ero koko väestöön kasvaa edelleen. Keskiarvo kahdeksasta kysymyksistä oli tässä tutkimuksessa alle 3,3 pistettä. FinTerveys 2017 -tutkimuksessa havaittu keskiarvo oli noin 4 pistettä (em.). Ero tulee näkyvämmäksi tarkastellaessa niiden osuutta, jotka saivat keskimäärin vähintään neljä pistettä. Tämä osuus oli vain 20 prosenttia. Koko Suomen väestöön verrattuna osuus näyttää olevansa melkein kolme kertaa pienempi. Kansallisessa Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksessa (ATH) osuus oli 20–64-vuotiaiden keskuudessa 57,4 prosenttia vuonna 2017 (Sotkanet 2018, ind. 4271).

Myös tyytyväisyys eri elämänalueisiin oli huomattavasti alhaisempi koko väestöön verrattuna. Suurin tyytyväisyys vastaajilla oli perhe-elämään. Siihen yli puolet oli tyytyväinen. Osuus on kuitenkin yli 20 prosenttiyksikköä matalampi kuin FinTerveys 2017 -tutkimuksessa (Koskinen ym. 2018, 24–26). Niiden osuus, jotka olivat tyytyväisiä saavutuksiinsa elämässä, oli tässä tutkimuksessa 37,7 prosenttia, kun taas FinTerveys 2017 -tutkimuksessa osuus oli noin kaksi kolmasosaa (em.). Vastaajista vain 27,6 prosenttia oli tyytyväinen taloudelliseen tilanteensa. FinTerveys 2017 -tutkimuksessa havaittu osuus oli noin kaksinkertainen (em.).

5. Lopuksi

5.1 Yhteenvetoa tuloksista

Olemme kartoittaneet työelämän ulkopuolella olevien kokemuksia osallisuudesta, koettua hyvinvointia, terveyttä ja elinoloa monista näkökulmista. Jo pelkkä tulosten yksinkertainen kuvailu todistaa, että kyselytutkimuksemme kohderyhmä, joista moni kuuluu alimpaan tulokymmenyksen ja on ollut pitkään työttömänä, on monessa valossa koko väestöä heikommassa asemassa. Tiivistämme seuraavassa kohderyhmää koskevat keskeiset tulokset.

Taloudellinen selviytyminen koettiin varsin hankalaksi ja vaikeudet tyydyttää perustarpeita olivat yleisiä. Alle kolmannes koki toimeentulonsa riittäväksi. Vastaavasti lähes 60 prosenttia koki hankalaksi kattaa kotitalouden menot. Se on melkein kaksinkertainen luku koko Suomen väestöön verrattuna. Yli 40 prosenttia ilmoitti, että oli edeltävänä 12 kuukauden aikana pelännyt ruoan loppuvan ennen kuin saa rahaa ostaakseen lisää. Koko Suomeen väestöön verrattuna tämä luku on jopa nelinkertainen.

Myös tulojen ennakointi ja tulevaisuudensuunnittelu koettiin vaikeaksi. Vain joka kolmas vastaaja kertoi tietävänsä tulonsa seuraavan vuoden ajalta. Yli puolet vastaajista ei suunnittele tulevaisuuttaan vaan ilmoitti elävänsä päivä kerrallaan. Enemmistö eli taloudellisessa epävarmuudessa eikä pystynyt suunnittelemaan elämäänsä pitkälle. Nämä ovat sikäli kiinnostavia tuloksia, että useat vastaajista elävät suhteellisen vakiintuneessa tilanteessa esimerkiksi työmarkkinatuella mutta eivät silti kokeneet elämäänsä ennakoitavaksi.

Heikoimmassa asemassa olevien koettu terveys oli varsin heikko ja pitkäaikaissairastavuus yleistä. 45 prosenttia koki terveytensä hyväksi tai melko hyväksi, kun koko väestössä osuus on noin 70 prosenttia. 55 prosenttia koki terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi. Se on melkein kaksi kertaa enemmän kuin koko Suomen väestössä. Yli kaksi kolmasosaa raportoi jonkin pitkäaikaissairaudesta tai muun pitkäaikaisen terveysongelman. Tämäkin osuus oli selvästi koko Suomen väestöä korkeampi.

Psyykinen kuormittuneisuus oli varsin yleistä. Kahden mittarin avulla mitattuna merkittävästi psyykkisesti kuormittuneiden osuudet olivat 34,5 ja 39,5 prosenttia. Osuudet ovat jopa yli kolminkertaisia koko Suomen väestöön verrattuna.

Yksinäisyyden kokemukset olivat yleisempiä kuin koko Suomen väestössä. Joka kuudes ilmoitti, että hänellä ei ollut yhtään läheistä ystävää. Osuus oli korkeampi kuin Suomen väestössä, mutta erityisesti yksinäisyyden kokemus, joka ei palaudu välttämättä pelkkiin sosiaalisiin suhteisiin, oli kolminkertainen koko väestöön verrattuna. Tutkimuksemme kohderyhmästä nimittäin 23,4 prosenttia eli melkein joka neljäs vastaaja tunsi itsensä jatkuvasti tai melko usein yksinäiseksi.

Elämänlaatu oli työelämän ulkopuolella olevien keskuudessa matalampi kuin koko Suomen väestössä. Suurin ero näkyi maailman terveysjärjestön elämänlaatua laajasti kuvaavan elämänlaatumittarin (EURO-HIS-QOL-8) kohdalla. Elämänlaatunsa koki keskimäärin hyväksi vain 20 prosenttia – lähes kolme kertaa pienempi osuus kuin väestössä keskimäärin. Myös tyytyväisyys erilaisiin elämänalueisiin oli huomattavasti alhaisempi koko väestöön verrattuna.

Luottamusta koskevat tulokset yllättivät, olivat kiinnostavia ja hieman ristiriitaisiakin. Vastaajat esimerkiksi kokivat instituutioiden tai muiden ihmisten osoittavan heihin luottamusta enemmän kuin he itse luottivat muihin ihmisiin ja instituutioihin. Luottamus instituutioihin ja virastoihin oli melko korkeaa. Jos vertailutietoa oli saatavilla, luottamus oli samalla tasolla tai hieman korkeampi (luottamus julkiseen sosiaalihuoltoon) kuin koko Suomen väestössä. Viranomaisten osoittama luottamus koettiin sitäkin korkeampana. Sen sijaan kolmannes vastaajista kertoi, ettei luota toisiin ihmisiin. Lisäksi lähes joka toinen ei luottanut vastavuorovaisuuteen. Suomen väestöön verrattuna nämä osuudet olivat noin puolitoista kertaa korkeampia. Tästä huolimatta kokemus muiden ihmisten osoittamasta luottamuksesta oli korkea – korkeampi kuin mikään ammattilaisten osoittama luottamus.

Äänestysaktiivisuus kaikissa vaaleissa oli huomattavasti matalampi kuin virallinen äänestysprosentti. Vastaajat olivat kuitenkin yhteiskunnallisesti aktiivisia: reilu neljännes ilmoitti osallistuneensa aktiivisesti jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan. Osuus on vähintään yhtä suuri kuin koko Suomen väestössä. Myös muuten kohderyhmä näyttäytyi olevan

aktiivinen. Suuri osa oli tietoisia lähiympäristön kohtaamispaikoista ja mahdollisuuksista panostaa yhteiseen hyvään. Osallistumisen esteeksi koettiin asuinympäristön huono ilmapiiri.

Koettelimme myös kehittämäämme väittämäsarjaa osallisuuden kokemuksista. Siitä on tarkoitus kehittää osallisuusindikaattori. Yksittäisiä väittämiä tarkasteltaessa huomattiin, että vastaukset väittämiin olivat ylipäänsä myönteisiä. Eniten myönteisiä vastauksia keräsi ”Koen, että minuun luotetaan” -väittäjä. Sen sijaan koettiin vaikeaksi tavoitella itselle tärkeitä asioita. Tulokset ovat samansuuntaisia muiden tässä työpaperissa esittämiemme havaintojen kanssa.

Myös asiakasosallisuutta koskevat tulokset olivat melko positiivisia. Lähes puolet koki, että heidän otettiin mukaan terveyspalvelujaan koskeviin päätöksiin. Sosiaalipalveluissa vastaava osuus oli noin 40 prosenttia. 48 prosenttia koki voivansa osallistua työllisyyspalveluja koskeviin päätöksiin. Vastaajista 53 prosenttia kertoi, että voi osallistua kuntoutusta tai aktivointitoimenpiteitä koskeviin päätöksiin.

Hankkeiden toimintaan osallistuminen koettiin vapaaehtoiseksi ja hyödylliseksi. Yli 80 prosenttia vastaajista koki osallistumisensa hyödylliseksi. Vapaaehtoiseksi toiminnan koki jopa 87 prosenttia.

5.2 Katse tulevaan

Esittämämme tulokset ovat pintaraapaisu siitä matkasta, jonka teemme tulevina vuosina kyselytutkimuksen ja muiden osallisuutta kartoittavien aineistojen – ryhmähaastattelujen, käytäntötutkimuksen ja vaikuttavuuden tutkimuksen – parissa.

Tulevissa tutkimuksissa syvennämme tässä työpaperissa kertomiamme havaintoja ja tarkastelemme esimerkiksi taustatekijöiden kuten sukupuolten, iän tai koulutustason vaikutusta osallisuuden kokemukseen ja hyvinvointiin. Lisäksi keskitymme osoittimien ja osallisuuden välisiin yhteyksiin. Siihen tarvitsemme osallisuusindikaattoria, jota validoimme siten, kuten luvussa 2 esitimme. Kehitettäessä mittareita, jollaiseksi osallisuusindikaattorikin voidaan tulevaisuudessa toivottavasti laskea, ilmiöitä yksinkertaistetaan ja samalla nimetään. Se, miten asioita nimetään, määrittää ihmisenä olemisen ja tekemisen mahdollisuuksia. Siksi halusimme lähestyä osallisuutta myönteisten väittämien kautta. Katri-Maria Järvinen (2018) toteaa, että koska mittarit ovat aina vallankäytön väline, niiden kehittämiseen liittyvien käsitysten, aineistojen ja menetelmien pitää olla mahdollisimman läpinäkyviä. Tämä on edellytys myös sille, että mittareiden kehittämisprosesseja voidaan tutkia. Emme vielä tiedä, millaiseksi osallisuusindikaattori lopulta muotoutuu, mutta työpapereidemme (myös Isola ym. 2017) avulla jätämme jäljen pikku hiljaa kertyvästä osallisuuteen ja sen mittaamiseen liittyvästä ymmärryksestä.

Osallisuuspatteri ei ole ainoa kehiteltävä kokonaisuus. Kartoitimme esimerkiksi yhteiskunnallista ja poliittista osallistumista ja paikallisia vuorovaikutussuhteita vakiintuneiden osoittimien lisäksi kehittämislämme ja kvalitatiivisiin aineistoihin nojautuvilla kysymyspattereilla (Isola & Turunen 2014; Myllyniemi 2014, 142 kysymys K6). Kysyimme myös mahdollisuudesta osallistua omien palveluiden suunnitteluun. Osaan kysymys- ja väitepattereista ilmeni oitis välttämätöntä kehittämisen tarvetta, osan kehittämistarve ilmenee tilastollisten analyysien myötä. Toivomme kysymys- ja väitepattereita kehitettävän yhteistyössä muiden väestötutkijoiden kanssa. Tavoiteajankohtakin on selvillä: Sokra toteuttaa seuraavan tiedonkeruun vuonna 2019.

Tulevaisuudessa tutkimme osallisuuteen liittyen luottamusta, toimeentuloa, elämän merkityksellisyyden kokemusta sekä yhteiskunnallisen ja poliittisen osallistumisen muotoja, koska haluamme tutkia hyvinvoinnin taustamekanismeja laaja-alaisesti. Koska osallisuus on yhteyttä resursseihin ja oman toiminnan potentiaaliin, osallisuuteen tarvitaan osallistumista muun muassa resurssien jakoon ja sääntöjen luomiseen pienemmissä ja isommissa kokonaisuuksissa.

Mattila ja kumppanit (2018, 187) havaitsivat tutkimushankkeessaan, että heikko terveys todennäköisesti heikentää mutta myös aktivoi osallistumista. He toteavat, että terveys vaikuttaa yhteiskunnalliseen ja poliittiseen osallistumiseen kenties enemmän kuin olemme osanneetkaan olettaa. Terveysongelmat nakertavat poliittista luottamusta, mikä voi vähentää myös äänestyshalukkuutta. Poliittinen epäluottamus voi kuitenkin aktivoida toimimaan poliittisesti eri tavalla kuten esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ja mielenosoituksissa. Poliittisen osallistumisen, luottamuksen ja terveyden väliset yhteydet ovat kiinnostavia, mutta toistaiseksi on melko vähän aineistoja, joiden kautta poliittisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen erilaisten muotojen ja esimerkiksi terveydentilan välisiä yhteyksiä voitaisiin tutkia.

Luottamus vaatii rakentuakseen ihmisten välisen vuorovaikutuksen. Siihen liittyen kiinnostavaa olikin, että vaikka vastaajat olivat melko luottavaisia instituutioita ja viranomaisia kohtaan, he tunsivat kuitenkin vähiten luottamusta muihin ihmisiin ja vastavuoroisuuteen. Mitä laajempaa yhteiskunnallista luottamusta ja

koheesiota tavoittelemme – ja toivottavasti tavoittelemme–, sitä useamman yhteiskuntaryhmän ja institution on katsottava samaan suuntaan. Erilaisten väestöryhmien tai instituutioiden yhteistoiminta ei tietenkään ole oikotie onneen. Päinvastoin: ensin yhteistoiminta synnyttäneen kiistoja, kamppailuja ja epätoivottujakin kehityskulkuja (Enos 2017), mutta vain ja ainoastaan ratkaistujen kiistojen myötä luottamuksella on edellytykset ennen pitkään rakentua.

Kysyimme ihmisiltä, suunnittelevatko he elämäänsä päivä, viikko, kuukausi vai jopa vuosi kerrallaan. Useimpien vastaajien tulevaisuushorisontti oli lyhyt (ks. Isola ym. 2016, 153–154): elämää suunniteltiin korkeintaan kuukausi kerrallaan. Vertasimme tulevaisuushorisonttia osallisuusindikaattorin väitteeseen ”Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita.” Ne, jotka kokivat pystyvänsä tavoittelemaan itselleen tärkeitä asioita, suunnittelivat muita useammin tulevaisuuttaan vuosien päähän.

Institutionaaliset käytännöt rakentavat ja uusintavat yhteiskunnallisia hierarkioita, tulonjaon periaatteita ja jopa tulevaisuushorisonttia. Pyrkimys purkaa syrjiviä käytäntöjä ja muuttaa tulonjaon periaatteita heikossa asemassa olevien kannalta suotuisiksi laajentaa osallisuuden tilaa.

Tulevaisuudessa saamme entistä tarkempaa tietoa – tai vähintäänkin tarkennettuja hypoteeseja osallisuuden ja hyvinvoinnin välisistä suhteista.

Lähteet

- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Antonovsky, Aaron (1987) Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well. San Fransisco: JosseyBass Publisher.
- Arendt, Hannah (1958) Vita Activa. Ihmisenä olemisen ehdot. (The Human Condition, 1958.) Suomentanut työryhmä; toimitus ja ohjaus Riitta Oittinen. Tampere: Vastapaino, 2002.
- Bandura, Albert (1977) "Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change". *Psychological Review*. 84:2, 191–215. PMID 847061. doi:10.1037/0033-295x.84.2.191. <http://psycnet.apa.org/journals/rev/84/2/191/>
- Cuijpers, Pim & Smits, Niels & Donker, Tara & ten Have, Margreet & de Graaf, Ron (2009) Screening for mood and anxiety disorders with the five-item, the three-item, and the two-item Mental Health Inventory". *Psychiatry Research* 168 (3), 250–255.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (1985) Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum.
- Doyal, Len & Gough, Ian (1991) A Theory of Human Need. New York: Guilford Press.
- Enos, Ryan (2017) The Space between Us. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ford, Martin E. (1992) Motivating humans. Goals, emotions and personal agency beliefs. Sage Publications.
- Goldberg, David P. (1972) The detection of psychiatric illness by questionnaire. London: Oxford University Press.
- Hirschovits-Gertz, Tanja & Isola, Anna-Maria & Kukkonen, Minna & Leemann, Lars & Puomäki, Henna (2018) Oikein toteutettu aktiivointi voi lisätä työttömien osallisuutta. Haettu osoitteesta: <https://thl.fi/documents/966696/377595/Sokra+-+Oikein+toteutettu+aktiivointi+voi+lis%C3%A4%C3%A4+ty%C3%B6tt%C3%B6mien+osallisuutta.pdf/ff30a96f-8c2e-4a71-874f-033be53e0cfc>
- Ilmonen, Kaj (2002) Luottamus sosiaaliin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveystalouteille. Keuruu: PS-kustannus. S. 136–59.
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina (2014) Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa. Köyhyydestä ja sosiaalisista mahdollisuuksista kertovan laadullisen seuranta-aineiston (2006–2012) kuvaus. Työpapereita 62. Helsinki: Kela. <http://hdl.handle.net/10138/135789>
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Hiilamo, Heikki (2015) Syrjäytynyt ihminen ja kunta. Tutkimusjulkaisu-sarjan tutkimus nro 84. Helsinki: Kunnallissalan kehittämssäätiö Kaks. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7072-17-2>
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 81:2, 150–160.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpapereita 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Järvinen, Katri-Maria (2018) Miten mittari toimii? Tutkimus työelämän mittarin rakentumisesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2342. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0629-8>
- Kaikkonen, Risto & Murto, Jukka & Pentala-Nikulainen, Oona & Koskela, Timo & Virtala, Esa & Härkänen, Tommi & Koskeniemi, Timo & Ahonen, Jukka & Vartiainen, Erkki & Koskinen, Seppo (2015) Alueellisen terveystutkimuksen perustulokset 2010–2015. Verkkojulkaisu: www.thl.fi/ath
- Kangas, Olli & Niemelä, Mikko & Rajas, Anu (2013) Takaisin perusteisiin. Perusturvan riittävyys kulutuksen näkökulmasta. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Kestilä, Laura & Kauppinen, Timo M. (2018) Työ ja toimeentulo. Teoksessa Päivikki Koponen & Katja Borodulin & Annamari Lundqvist & Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.). Terveystutkimus, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. *FinTerveystutkimus 2017 -raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). S. 19–21. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>
- Kinnunen, Kaisa (toim.) (2009) Sairas köyhyys. Tutkimus sairautteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009: 7. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Koskinen, Seppo & Aalto, Annamari & Luoma, Minna-Liisa & Saarni, Samuli (2018) Elämänlaatu. Teoksessa Päivikki Koponen & Katja Borodulin & Annamari Lundqvist & Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.). Terveystutkimus, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. *FinTerveystutkimus 2017 -raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). S. 24–26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>
- Koskinen, Seppo & Manderbacka, Kristiina & Koponen, Päivikki (2018) Koettu terveys ja pitkäaikaissairastavuus. Teoksessa Päivikki Koponen & Katja Borodulin & Annamari Lundqvist & Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.). Terveystutkimus, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. *FinTerveystutkimus 2017 -raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). S. 50–52. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>
- Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija (2016) Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:5, 586–594. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>
- Leemann, Lars & Iben Nørup & Stephen Clayton (2016) The health impacts of active labour market policies. Data brief 2016_028. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-794-7>
- Manderbacka, Kristiina (1998). Questions on survey questions on health. Dissertation Series 30. Tukholma: Swedish Institute for Social Research.

- Martela, Frank & Ryan, Richard (2015) The Benefits of Benevolence: Basic Psychological Needs, Beneficence, and the Enhancement of Well-Being. *Journal of Personality*. DOI: 10.1111/jopy.12215, 2015.
- Martela, Frank & Steger, Michael (2016). The three meanings of the meaning in life: Distinguishing coherence, significance and purpose. *The Journal of Positive Psychology*, 11:5, 531–545.
- Martela, Frank & Ryan, Richard & Steger, Michael (2017) Meaningfulness as Satisfaction of Autonomy, Competence, Relatedness, and Beneficence: Comparing the Four Satisfaction and Positive Affect as Predictors of Meaning in Life. *Journal of Happiness Studies* 19 (5), s. 1261–1282. doi.org/10.1007/s10902-017-9869-7
- Martelin, Tuija & Nieminen, Tarja & Sainio, Päivi & Koskinen, Seppo & Tiikkainen Pirjo (2018) Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa Päivikki Koponen & Katja Borodulin & Annamari Lundqvist & Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.). *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos (THL). S. 123–128. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>
- Martelin, Tuija (2013) Elinolot. Teoksessa Riitta-Liisa Kokko & Tellervo Nenonen & Tuija Martelin & Seppo Koskinen (toim.). *Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013*. Hankkeen loppuraportti. Raportti 18/2013. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos (THL). S. 71–76. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-980-0>
- Mattila, Mikko & Wass, Hanna & Lahtinen, Hannu & Martikainen, Pekka & Rapeli, Lauri & Sund, Reijo & Söderlund, Peter (2018) Terveys ja poliittinen osallisuus. Tutkimustuloksia terveyden ja poliittisen kiinnittymisen välisestä suhteesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 83:2, s. 182–190.
- Max-Neef, Manfred (1991) *Human scale development and further reflections*. London: The Apex Press.
- Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar (2013) *Scarcity. Why having too little means so much?* New York: Times Book.
- Murto, Jukka & Kaikkonen, Risto & Pentala-Nikulainen, Oona & Koskela, Timo & Virtala, Esa & Härkänen, Tommi & Koskeniemi, Timo & Jusmäki, Teppo & Vartiainen, Erkki & Koskinen, Seppo (2017). *Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:n perustulokset 2010–2017*. Verkkojulkaisu. Terveystieteiden tutkimuslaitos (THL). www.thl.fi/ath
- Myllyniemi, Sami (2014) *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja. Saatavilla: <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2013/>
- Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) (2013) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Teemakirja 10. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. <http://hdl.handle.net/10138/40230>
- Ohisalo, Maria (2017) *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies., no 148. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2517-6>
- Ohisalo, Maria & Laihiala, Tuomo & Saari, Juho (2015) Huono-osaisten ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:5, 435–446.
- Rigby, Scott & Ryan, Richard (2018) *Self-Determination Theory in Human Resource Development: New Directions and Practical Considerations*. *Advances in Developing Human Resources* 2018, 20(2) 133–147.
- Saari, Juho (2015) *Huono-osaisten – Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho, toim. (2016) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saikkonen, Paula & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) *Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Kunnallisan alan kehittämistäitien KAKS*. Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 89. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7072-35-6>
- Salonen, A.O. & Siirilä, Jani & Mikko Valtonen (2018) *Sustainable Living in Finland: Combating Climate Change in Everyday Life*. *Sustainability* 2018, 10 (1), 104 10.3390/su10010104
- SAS/STAT 9.3 User's Guide (2011). 9.3. Cary, NC.
- Schmidt, Silke & Mühlan, Holger & Power, Mick (2006). The EUROHIS-QOL 8-item index: psychometric results of a cross-cultural field study. *European Journal of Public Health* 16:4, s. 420–428.
- Sen, Amartya (1999) *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Sihvo, Sinikka & Isola, Anna-Maria & Kivipelto, Minna & Linnanmäki, Eila & Lyytikäinen, Merja & Sainio, Salla (2018) *Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli*. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 16/2018. Helsinki: STM. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3927-1>
- Sotkanet (2018) *Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista*. Terveystieteiden tutkimuslaitos (THL). www.sotkanet.fi
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Eduskuntavaalit (2015)*. Verkkojulkaisu. ISSN=1799-6252. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.5.2018]. <http://www.stat.fi/til/evaa/index.html>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Europarlamenttivaalit (2014)*. Verkkojulkaisu. ISSN=1798-2898. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.5.2018]. <http://www.stat.fi/til/euvaa/index.html>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Kunnallisvaalit (2017)*. Verkkojulkaisu. ISSN=2323-1092. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.5.2018]. <http://www.stat.fi/til/kvaa/index.html>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Presidentinvaalit (2012)*. Verkkojulkaisu. ISSN=2242-3672. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.5.2018]. <http://www.stat.fi/til/pvaa/index.html>
- Suvisaari, Jaana & Viertiö, Satu & Solin, Pia & Partonen, Timo (2018) *Mielenterveys*. Teoksessa Päivikki Koponen & Katja Borodulin & Annamari Lundqvist & Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa*. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018. Helsinki: Ter-

- veyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). S. 85–89.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>
- Thompson, Michael & Wildavsky, Aaron (1986) A poverty of distinction. From economic homogeneity to cultural homogeneity in the classification of poor people. *Policy Sciences* 19, 163–199.
- Troman, G. 2000. Teacher Stress in the Low-Trust Society. *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 21 Issue 3, 331–353.
- World Health Organization (WHO) (1997) WHOQOL - Measuring Quality of Life. Saatavilla:
http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf

Liite 1. Havaintoja aineistonkeruusta ja kyselylomakkeesta

Kysymys 8: Sosiaalipalvelut ja toimeentulotuki olivat samassa vastausvaihtoehdossa, vaikka ovat eri asia. Kysymys laadittiin ennen kuin perustoimeentulotuki siirtyi Kelaan. Nyt on hyvin vaikea tietää, kumpaa tarkoitetaan, koska ovat kokonaan eri tahoilla, vaikka kunta edelleen maksaa kiireellisissä tapauksissa toimeentulotukea.

Kysymys 22: "Olen sitä mieltä, että useimmat ihmiset ovat valmiita valehtelemaan oman etunsa vuoksi" synnytti keskustelua useammassa paikassa. "Useimmat" käsitettiin sekä "suurimmaksi osaksi ihmisiä" että "useiksi ihmisiksi".

Kysymys 27: "Oletko työkykyinen" -kysymys ei kerro paljonkaan, sillä työttömät tyypillisesti ovat omasta mielestään hyvinkin työkykyisiä, vaikka eivät todellisuudessa sitä olisi. Monilla voi myös käydä niin, että hankkeessa ollessaan he tulevat tietoiseksi tilanteestaan, jolloin koettu työkyky voi jopa laskea. Toisaalta he saavat muista osallistujista vertailukohtia, jolloin heidän käsityksensä omasta tilanteestaan voi muuttua kumpaan tahansa suuntaan.

Kysymys 31: Kysymyksessä esitetyt vaihtoehdot ahdistuneisuudesta ja jopa vainoharhaisuudesta, vihaisuudesta, suuttuneisuudesta ja stressaantuneisuudesta saatiin tulkita monella tavalla. Lisäksi kaksisuuntaista mielialahäiriötä sairastavat kokivat hermostuneisuus-, apeus-, masentuneisuus-, ja tyyneyskysymyksen hankalana vastata, koska mielialat ja tunteet vaihtelevat.

Kysymys 33: "Tunnen, että joskus elämä kohtelee minua niin kuin tahtoo" ympärillä kysymykset ja väittämät ovat negatiivisävytteisiä, jolloin tämäkin väittämä tulkittiin kielteisesti. Yksi vastaajista kuitenkin pohti, että "kyllähän elämä kohtelee niin kuin tahtoo, mutta ei se aina ole huono asia".

Kysymys 34: "Olen käsitellyt ongelmia hyvin" -väite aiheutti pohdintaa siitä, mikä on hyvin ja kenen kannalta. Se tapa, joka jonkun mielestä on hyvä, voi olla esim. hänen ympärillään olevien ihmisten mielestä hyvinkin huono.

Kysymys 59: Monet tuntuivat häpeilevän tai pitävän huonona asiana sitä, että ovat viettäneet koulussa pitkän ajan. Ilmeisesti monet olivat jääneet peruskoulussa luokalleen tai opinnot olivat jossain vaiheessa pitkittyneet jostakin syystä.

Kysymys 60: Osalle vastaajista oli vaikea valita muun muassa työssä olon, työllistämistoimenpitein työssäolon (kuten kuntouttava työtoiminta), työttömyyden, eläkkeen ja opiskelun välillä. Tärkeintä oli saada selville vastaajan kokemus. Täten vastaaja saattoi vastata, että on töissä, vaikka olisi kuntouttavassa työtoiminnassa, sillä vastaaja itse kokee tämän työssäoloksi.

Kysymys 64: Kotitalouden tulot -kysymys pohditutti, koska aika harvat voivat tietää tulonsa niin pitkälle eteenpäin kuin vuoden päähän.

Joillekin vastaajille tuntui vaikealta valita eri vastausvaihtoehtojen välillä, kun valittavana oli "pitää täysin paikkansa", "pitää melko lailla paikkaansa", "ei pidä juuri paikkaansa", "ei pidä lainkaan paikkaansa", tai "täysin samaa mieltä", "samaa mieltä", "eri mieltä", "täysin eri mieltä". Osallisuuspatteriston (liite 1, sivu 7) kysymyksiin vastaaminen sujui pääosin ilman vaikeuksia.

Liite 2. Kyselylomake

Kyselyssä käytetty 13-sivuinen lomake ohjeen ja suostumuslomakkeen kera: Kyselytutkimus osallisuudesta

KYSELYTUTKIMUS OSALLISUUDESTA

OHJEET VASTAAJALLE:

- Kysymyksiin vastataan rastittamalla kuulakärkikynällä sopiva vaihtoehto tai kirjoittamalla vastaus sille varattuun tilaan. Älä mielellään käytä lyijykynää.
- Kunkin kysymyksen kohdalla valitaan vain yksi, parhaiten sopiva vaihtoehto.
- Lue kysymykset tarkasti. Eräiden kysymysten kohdalla on täydentäviä vastaamishojeita.
- Muista vastata kaikkiin kysymyksiin, ellei sinua pyydetä lomakkeella ohittamaan joitakin kysymyksiä.
- Merkitse myös kieltävä vastaus näkyviin rastittamalla vaihtoehto ”ei”.
- Useat kysymyksistä käsittelevät tunteita ja asenteita, ja niihin ei ole oikeaa tai väärää vastausta. Älä mieti vastaustasi liika, usein ensimmäinen ajatus on oikein.
- Mikäli teet vahingossa merkintöjä vastausruutuun, johon et ole niitä tarkoittanut, pyydämme että mustaat koko ruudun.
- Lomakkeen loppuun voit halutessasi kirjoittaa vapaamuotoisesti näkemyksiäsi.

ESIMERKKI:

Mitä mieltä olet nykyisestä
terveydentilastasi? Onko se

☐	hyvä
☒	melko hyvä
☒	keskitasoinen
☐	melko huono
☐	huono

Lisätietoja tutkimuksesta antavat:

tutkija Lars Leemann, p. 029 524 7509, e-mail: lars.leemann@thl.fi

erikoistutkija Anna-Maria Isola, p. 029 524 7334, e-mail: anna-maria.isola@thl.fi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

SUOSTUMUS KYSELYTUTKIMUKSEEN

Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan "Tietoja tutkimukseen osallistuvalla"-tiedotteeseen ja saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta ja siinä kerättävistä tiedoista, tietojen käsittelystä, yhdistämisestä ja luovuttamisesta. Ymmärrän, että osallistumiseni tutkimukseen on vapaaehtoista, että voin perua osallistumiseni ottamalla yhteyttä tiedotteessa mainittuihin henkilöille ja että tietojani käsitellään luottamuksellisesti.

Vastaamalla tähän kyselyyn vahvistan osallistumiseni tutkimukseen.

Henkilötunnus: _____

OLE HYVÄ JA REPÄISE TÄMÄ SIVU POIS! VOIT KÄÄNTÄÄ TOISEN PUOLEN YLÖSPÄIN, NIIN ETTÄ NÄET VASTAAMISOHJEET. VARSINAINEN KYSELY ALKAA SEURAAVALLA SIVULLA. KUN OLET VASTANUT KYSELYYN, LAITA TÄMÄ SIVU JA KYSELY ERI LAATIKOIHIN!

SINÄ JA OSALLISTUMISESI TOIMINTAAN

01. Sukupuoli: Mies Nainen Muu

02. Äidinkieli: _____ 03. Asuinkunta: _____

04. Mitkä ovat sinun ja vanhempiesi syntymämaat?

	Sinä	Äitisi	Isäsi
Suomi	☐	☐	☐
Ruotsi	☐	☐	☐
Viro	☐	☐	☐
Venäjä tai entinen Neuvostoliitto	☐	☐	☐
muu Euroopan maa	☐	☐	☐
Irak	☐	☐	☐
Somalia	☐	☐	☐
muu maa	☐	☐	☐
en tiedä	☐	☐	☐

05. Mitä kautta tulit tähän toimintaan, jossa vastaat tähän kyselyyn?

- "Työkkärin" kautta (TE-toimisto, TYP)
 "Sossun" kautta (sosiaalitoimi)
 Terveysaseman lähettäjä
 Järjestön kautta
 Näin ilmoituksen (lehdessä, netissä, sosiaalisessa mediassa)
 Kaveri pyysi minua mukaan
 Muuta kautta: _____

06. Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa?

	täysin eri mieltä	eri mieltä	ei samaa mieltä eikä eri mieltä	samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Koen, että osallistumiseni tähän toimintaan on vapaaehtoista	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että osallistumiseni toimintaan on hyödyllistä	☐	☐	☐	☐	☐

OSALLISUUS

07. Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa?

	täysin eri mieltä	eri mieltä	ei samaa mieltä eikä eri mieltä	samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	☐	☐	☐	☐	☐
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tarpeellinen muille ihmisille	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että minuun luotetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	☐	☐	☐	☐	☐

08. Kuinka paljon luotat seuraaviin asioihin?

	en luota ollenkaan				luotan täysin
Julkiseen terveydenhuoltoon	☐	☐	☐	☐	☐
Julkiseen sosiaalihuoltoon (esim. sosiaalipalvelut, toimeentulotuki)	☐	☐	☐	☐	☐
Oikeuslaitokseen	☐	☐	☐	☐	☐
Poliisiin	☐	☐	☐	☐	☐
Kuntasi päätöksentekoon	☐	☐	☐	☐	☐
Ihmisiin yleensä	☐	☐	☐	☐	☐

09. Ja toisinpäin, kuinka paljon koet, että sinuun luottavat?

	eivät luota ollenkaan				luottavat täysin
Terveydenhuollon ammattilaiset	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaalihuollon ammattilaiset	☐	☐	☐	☐	☐
Työllisyyspalveluiden ammattilaiset	☐	☐	☐	☐	☐
Kuntasi muut viranomaiset	☐	☐	☐	☐	☐
Poliisit	☐	☐	☐	☐	☐
Ihmiset yleensä	☐	☐	☐	☐	☐

PALVELUT JA NIIHIN VAIKUTTAMINEN

10. Seuraavassa luetellaan palveluja. Mitä niistä olet käyttänyt viimeisen 12 kuukauden aikana, ja kuinka riittävä palvelu oli?

	ei ole tarvittu	olisi tarvittu, mutta palvelua ei haettu	on haettu, mutta palvelua ei saatu	on käytetty, palvelu ei ollut riittävää	on käytetty, palvelu oli riittävää
Terveyskeskuksen palveluja	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaalityöntekijän vastaanotto	☐	☐	☐	☐	☐
Työvoimatoimiston palveluja (työttömyysasiat)	☐	☐	☐	☐	☐
Toimeentulotuki	☐	☐	☐	☐	☐
Talous- ja velkaneuvonta	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan palveluja (diakoniatyö)	☐	☐	☐	☐	☐
Mielenterveyspalveluja	☐	☐	☐	☐	☐
Päihdepalveluja	☐	☐	☐	☐	☐
Omaishoidon tuki	☐	☐	☐	☐	☐

11. Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa kohdallasi? (Vasta niihin väittämiin, jotka koskevat käyttämäsi palveluihin.)

	täysin eri mieltä	eri mieltä	ei samaa mieltä eikä eri mieltä	samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Pystyn osallistumaan terveyspalveluitani koskeviin päätöksiin	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn osallistumaan sosiaalipalveluitani koskeviin päätöksiin	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn osallistumaan työllisyyspalveluitani koskeviin päätöksiin	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn osallistumaan sosiaalista kuntoutusta / aktivointitoimenpiteitä koskeviin päätöksiin	☐	☐	☐	☐	☐

ARKIPÄIVÄSI JA IHMISSUHTEESI

12. Osallistutko jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhdistyksen toimintaan (esimerkiksi liikuntaseura, asukastoiminta, puolue, kuoro, seurakunta)?

- en
 kyllä, silloin tällöin
 kyllä, aktiivisesti

13. Kuinka pitkälle suunnittelet elämääsi?

- Elän päivä kerrallaan
 Minulla on tapana tehdä viikkosuunnitelma
 Elämäni etenee kuukausi kerrallaan
 Minulla on suunnitelmia useamman vuoden päähän

14. Tunnetko itsesi yksinäiseksi?

- en koskaan
 hyvin harvoin
 joskus
 melko usein
 jatkuvasti

15. Kuinka tyytyväinen olet perhe-elämääsi?

- erittäin tyytyväinen
 tyytyväinen
 jokseenkin tyytyväinen
 tyytymätön
 erittäin tyytymätön
 minulla ei ole perhettä

16. Onko sinulla tällä hetkellä todella läheistä ystävää, jonka kanssa voit keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistasi?

- ei ole läheisiä ystäviä
 on yksi läheinen ystävä
 on kaksi läheistä ystävää
 on useampia läheisiä ystäviä

17. Seuraavassa esitetään joukko kysymyksiä, jotka koskevat tämänhetkisiä ihmissuhteitasi. Tässä keskitytään siis nykyisiin suhteisiin ystävien, muiden perheenjäsenten, työtovereiden, naapureiden jne. kanssa. Haluamme tietää missä määrin olet samaa mieltä tai eri mieltä esitettyjen väittämien kanssa. **Vastaa jokaiseen väittämään rastittamalla parhaiten sopiva vastausvaihtoehto.**

	täysin samaa mieltä	samaa mieltä	eri mieltä	täysin eri mieltä
Tunnen ihmisiä, joilta tiedän saavani apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.	☐	☐	☐	☐
On ihmisiä, jotka kääntyvät puoleeni tarvitessaan apua.	☐	☐	☐	☐
Tunnen ihmisiä, jotka pitävät samoista vapaa-ajan harrastuksista kuin minä.	☐	☐	☐	☐
Tunnen olevani henkilökohtaisesti vastuussa jonkun toisen ihmisen hyvinvoinnista.	☐	☐	☐	☐
Tunnen kuuluvani ryhmään, jolla on samat mielipiteet ja uskomukset kuin minulla.	☐	☐	☐	☐
Minulla on läheisiä ihmissuhteita, jotka antavat minulle henkistä turvallisuuden tunnetta.	☐	☐	☐	☐
Voin keskustella elämäni liittyvistä tärkeistä päätöksistä jonkun toisen kanssa.	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmissuhteita, joissa pätevyyttäni ja taitojani arvostetaan.	☐	☐	☐	☐
Tunnen luotettavan henkilön, jonka puoleen voisin kääntyä, jos minulla olisi ongelmia.	☐	☐	☐	☐
Minulla on erittäin lämmin ja läheinen suhde ainakin yhden ihmisen kanssa.	☐	☐	☐	☐
On ihmisiä, jotka ihailevat kykyjäni ja taitojani.	☐	☐	☐	☐
Tunnen ihmisiä, joiden puoleen voin kääntyä hätätilanteessa.	☐	☐	☐	☐

18. Tuntemattomille puhuminen pelottaa minua

- ei yhtään
 vähän
 kohtalaisesti
 hyvin paljon
 äärimäisen paljon

19. Vältän puhumasta ihmisille joita en tunne

- en yhtään
 vähän
 kohtalaisesti
 hyvin paljon
 äärimäisen paljon

20. Minua pelottavat kutsut ja tapahtumat, joissa on ihmisiä

- ei yhtään
 vähän
 kohtalaisesti
 hyvin paljon
 äärimäisen paljon

21. Vältän kutsuille osallistumista

- en yhtään
 vähän
 kohtalaisesti
 hyvin paljon
 äärimäisen paljon

22. Kuinka hyvin seuraavat väittämät pitävät paikkansa sinun mielestäsi?

	pitää täysin paikkansa	pitää melko lailla paikkansa	ei juuri pidä paikkaansa	ei pidä lainkaan paikkaansa
Olen sitä mieltä, että useimmat ihmiset ovat valmiita valehtelemaan oman etunsa vuoksi.	☐	☐	☐	☐
Useimmat ihmiset ovat rehellisiä ja kunniallisia pääasiassa kiinnijoutumisen pelosta.	☐	☐	☐	☐
Useimmat ihmiset ovat etuja saavuttaakseen valmiita käyttämään epärehellisiäkin keinoja, elleivät rehelliset auta.	☐	☐	☐	☐
Mietin usein, mitkä voisivat olla ne todelliset syyt, jotka saavat toiset tekemään jotain hyväkseni.	☐	☐	☐	☐
Kukaan ei välitä paljoakaan siitä, mitä toiselle tapahtuu.	☐	☐	☐	☐
On parasta olla luottamatta kehenkään	☐	☐	☐	☐
Useimmat ihmiset eivät oikeastaan halua nähdä vaivaa auttaakseen toisia.	☐	☐	☐	☐
Useimmat ihmiset hankkivat ystäviä siksi, että näistä on todennäköisesti heille hyötyä.	☐	☐	☐	☐

YHTEISET ASIAT JA VUOROVAIKUTUSMAHDOLLISUUDET**23. Kuinka hyvin seuraavat väittämät pitävät paikkansa sinun mielestäsi?**

	täysin eri mieltä	eri mieltä	ei samaa mieltä eikä eri mieltä	samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Paikkakunnallani on paikkoja, jonne tiedän voivani mennä tapaamaan ihmisiä.	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on mahdollisuuksia panostaa yhteiseen hyvään.	☐	☐	☐	☐	☐
Asuinympäristössäni on yhdessä toimimisen ilmapiiri.	☐	☐	☐	☐	☐
Asuinympäristössäni jokainen tuntee olevansa ymmärretty ja hyväksytty.	☐	☐	☐	☐	☐

24. Kuinka paljon teet seuraavia asioita?

	en tee ollenkaan	teen satunnaisesti	teen säännöllisesti
Hyväntekeväisyyteen rahan lahjoittaminen	☐	☐	☐
Palvelusten vaihtaminen lähipiirissä tai vaihtopiirissä	☐	☐	☐
Vertaistukena toimiminen jonkin järjestön kautta (esimerkiksi potilas-, sosiaali- tai liikuntajärjestö)	☐	☐	☐
Lähiympäristöön vaikuttaminen ei-sanallisoin keinoin (esimerkiksi neulegraffiitit, katutaide, musiikki)	☐	☐	☐
Yhteisten tilojen tai alueiden hoitaminen ja elävöittäminen (esimerkiksi roskien keruu, kaupunkiviljelmät, puiston hoitaminen)	☐	☐	☐
Paikallisiin keskustelutilaisuuksiin, kuulemisiin tai kokouksiin osallistuminen	☐	☐	☐
Mielipiteen ilmaiseminen esimerkiksi yleisönosastolla tai tekstiviestipalstalla	☐	☐	☐
Palautteen antaminen tai valituksen tekeminen julkisesta palvelusta	☐	☐	☐
Aloitteen, vetoamuksen tai adressin allekirjoittaminen	☐	☐	☐
Poliittisista asioista keskusteleminen kasvotusten tai sosiaalisessa mediassa	☐	☐	☐
Mielenosoitukseen osallistuminen	☐	☐	☐
Kantaaottavaan tapahtumaan osallistuminen	☐	☐	☐
Ostopäätöksillä vaikuttaminen (esim. reilun kaupan tai luomutuotteet, ostoboikotti)	☐	☐	☐
Ympäristöystävällisten valintojen tekeminen (esim. kierrättäminen)	☐	☐	☐

25. Äänestit edellisissä:

	en	kyllä	en muista
kunnallisvaaleissa (2017)	☐	☐	☐
eduskuntavaaleissa (2015)	☐	☐	☐
presidentinvaaleissa (2012)	☐	☐	☐
EU-parlamenttivaaleissa (2014)	☐	☐	☐

TERVEYS JA HYVINVOINTI

26. Mitä mieltä olet nykyisestä terveydentilastasi? Onko se

- hyvä
 melko hyvä
 keskitasoinen
 melko huono
 huono

27. Riippumatta siitä, oletko ansiotyössä vai et, arvioi minkälainen työkykyysi on nykyisin. Oletko

- täysin työkykyinen
 osittain työkykyinen
 täysin työkyvytön

28. Onko sinulla jokin pitkäaikainen sairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma?

- ei
 kyllä

29. Rajoittaako jokin terveysongelma sinua toimissa, joita ihmiset tavallisesti tekevät?

- rajoittaa vakavasti
 rajoittaa, muttei vakavasti
 ei rajoita lainkaan [→ ole hyvä ja siirry kysymykseen 31]

30. Onko rajoituksia ollut vähintään kuuden viime kuukauden ajan?

- ei
 kyllä

31. Kuinka suuren osan ajasta olet 4 viime viikon aikana...

Valitse yksi vaihtoehto joka riviltä.

	koko ajan	suurimman osan aikaa	huomattavan osan aikaa	jonkin aikaa	vähän aikaa	en lainkaan
...ollut hyvin hermostunut?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...tuntenut mielialasi niin matalaksi, ettei mikään ole voinut piristää sinua?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...tuntenut itsesi tyyneksi ja rauhalliseksi?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...tuntenut itsesi alakuloiseksi ja apeaksi?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...ollut onnellinen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

32. Kuinka paljon seuraavat asiat ovat vaivanneet sinua viimeksi kuluneen viikon aikana?

Rastita vain yksi vaihtoehto kunkin väittämän kohdalla ja vastaa kaikkiin kysymyksiin.

	ei yhtään	vähän	kohtalaisesti	hyvin paljon	äärimmäisen paljon
Nolostumisen pelko saa minut välttämään joidenkin asioiden suorittamista tai puhumista toisille ihmisille.	☐	☐	☐	☐	☐
Vältän tekemisiä joissa olen huomion keskipisteenä.	☐	☐	☐	☐	☐
Nolostuneeksi tuleminen tai tyhmältä vaikuttaminen kuuluvat pahimpiin pelkoihini.	☐	☐	☐	☐	☐

33. Esitämme sinulle seuraavaksi elämän hallintaan liittyviä väitteitä. Voit olla väitteen kanssa joko täysin samaa mieltä, osittain samaa mieltä, osittain eri mieltä tai täysin eri mieltä. Rastita sinua parhaiten kuvaava vaihtoehto.

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä
Voin vaikuttaa vain vähän minulle tapahtuviin asioihin.	☐	☐	☐	☐
En pysty millään ratkaisemaan joitain ongelmiani.	☐	☐	☐	☐
En voi tehdä paljoakaan muuttaakseni asioita elämässäni.	☐	☐	☐	☐
Tunnen usein avuttomuutta elämän ongelmien edessä.	☐	☐	☐	☐
Joskus minusta tuntuu että elämä kohtelee minua miten tahtoo.	☐	☐	☐	☐
Se, mitä minulle tulevaisuudessa tapahtuu, riippuu lähinnä minusta itsestäni.	☐	☐	☐	☐
Kykenen tekemään lähes kaiken sen minkä todella päätän tehdä.	☐	☐	☐	☐

34. Alla on esitetty joitakin väittämiä tunteista ja ajatuksista. Rastita jokaisen väittämän kohdalla se, mikä parhaiten kuvaa kokemuksiasi 2 viime viikon aikana.

	en koskaan	harvoin	silloin tällöin	usein	koko ajan
Olen tuntenut itseni toiveikkaaksi tulevaisuuden suhteen	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tuntenut itseni hyödylliseksi	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tuntenut itseni rentoutuneeksi	☐	☐	☐	☐	☐
Olen ollut kiinnostunut muista ihmisistä	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ollut paljon energiaa	☐	☐	☐	☐	☐
Olen käsitellyt ongelmia hyvin	☐	☐	☐	☐	☐
Olen ajatellut selkeästi	☐	☐	☐	☐	☐
Olen ollut tyytyväinen itseeni	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tuntenut läheisyyttä toisiin ihmisiin	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tuntenut oloni itsevarmaksi	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kyennyt tekemään omia päätöksiä asioista	☐	☐	☐	☐	☐
Minusta on tuntunut, että minua rakastetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Olen ollut kiinnostunut uusista asioista	☐	☐	☐	☐	☐
Olen ollut hyvällä tuulella	☐	☐	☐	☐	☐

Warwick Edinburgh Mental Well-Being Scale (WEMWBS). © NHS Health Scotland, University of Warwick and University of Edinburgh, 2006, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015. All rights reserved.

35. Oletko viime aikoina pystynyt keskittymään töihisi tai tekemiseesi?

- paremmin kuin tavallisesti
 yhtä hyvin kuin tavallisesti
 huonommin kuin tavallisesti
 paljon huonommin kuin tavallisesti

36. Oletko viime aikoina valvonut paljon huolien vuoksi?

- en ollenkaan
 en enempää kuin tavallisesti
 jonkin verran enemmän kuin tavallisesti
 paljon enemmän kuin tavallisesti

37. Onko sinusta viime aikoina tuntunut siltä, että mukanaolosi asioiden hoidossa on

- tavallista hyödyllisempää
 yhtä hyödyllistä kuin tavallisesti
 vähemmän hyödyllistä kuin tavallisesti
 paljon vähemmän hyödyllistä kuin tavallisesti

38. Oletko viime aikoina tuntenut kykeneväsi päättämään asioista?

- paremmin kuin tavallisesti
 yhtä hyvin kuin tavallisesti
 huonommin kuin tavallisesti
 paljon huonommin kuin tavallisesti

39. Oletko viime aikoina tuntenut olevasi jatkuvasti rasituksen alaisena?

- en ollenkaan
 en enempää kuin tavallisesti
 jonkin verran enemmän kuin tavallisesti
 paljon enemmän kuin tavallisesti

40. Onko sinusta viime aikoina tuntunut siltä, ettet voisi selviytyä vaikeuksista?

- ei ollenkaan
 ei enempää kuin tavallisesti
 jonkin verran enemmän kuin tavallisesti
 paljon enemmän kuin tavallisesti

41. Oletko viime aikoina kyennyt nauttimaan tavallisista päivittäisistä toimistasi?

- enemmän kuin tavallisesti
 yhtä paljon kuin tavallisesti
 vähemmän kuin tavallisesti
 paljon vähemmän kuin tavallisesti

42. Oletko viime aikoina kyennyt kohtaamaan vaikeutesi?

- paremmin kuin tavallisesti
 yhtä hyvin kuin tavallisesti
 huonommin kuin tavallisesti
 paljon huonommin kuin tavallisesti

43. Oletko viime aikoina tuntenut itsesi onnettomaksi ja masentuneeksi?

- en ollenkaan
 en enempää kuin tavallisesti
 jonkin verran enemmän kuin tavallisesti
 paljon enemmän kuin tavallisesti

44. Oletko viime aikoina kadottanut itseluottamuksesi?

- en ollenkaan
 en enempää kuin tavallisesti
 jonkin verran enemmän kuin tavallisesti
 paljon enemmän kuin tavallisesti

45. Oletko viime aikoina tuntenut itsesi ihmisenä arvottomaksi?

- en ollenkaan
 en enempää kuin tavallisesti
 jonkin verran enemmän kuin tavallisesti
 paljon enemmän kuin tavallisesti

46. Oletko viime aikoina tuntenut itsesi kaiken kaikkiaan kohtalaisen onnelliseksi?

- enemmän kuin tavallisesti
 yhtä paljon kuin tavallisesti
 vähemmän kuin tavallisesti
 paljon vähemmän kuin tavallisesti

47. Kuinka usein juot olutta, viiniä tai muita alkoholijuomia? Koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit vain pieniä määriä, esim. pullon keskiolutta tai tilkan viiniä.

- en koskaan [→ ole hyvä ja siirrä kysymykseen 50.]
 noin kerran kuukaudessa tai harvemmin
 2-4 kertaa kuukaudessa
 2-3 kertaa viikossa
 4 kertaa viikossa tai useammin

48. Kuinka monta annosta alkoholia yleensä olet ottanut niinä päivinä, jolloin käytit alkoholia?

- 1-2 annosta
 3-4 annosta
 5-6 annosta
 7-9 annosta
 10 tai enemmän

49. Kuinka usein olet juonut kerralla kuusi (6) tai useampia annoksia?

- en koskaan
 harvemmin kuin kerran kuukaudessa
 kerran kuukaudessa
 kerran viikossa
 päivittäin tai lähes päivittäin

YKSI ALKOHOLIANNOS ON:

pullo (33cl) keskiolutta tai siideriä tai

lasi (12cl) mietoa viiniä tai

pieni lasi (8cl) väkevää viiniä tai

ravintola-annos (4cl) väkeviä

ESIMERKKEJÄ:

0,5 l tuoppi keskiolutta tai siideriä = 1,5 annosta

0,5 l tuoppi A-olutta tai vahvaa siideriä = 2 annosta

0,75 l pullo mietoa (12%) viiniä = 6 annosta

0,5 l pullo väkeviä = 13 annosta

ELÄMÄNLAATU JA TYYTYVÄISYYS

Pyydämme sinua kysymysten 50-53 kohdalla miettimään elämääsi **kahden viime viikon aikana**.

50. Millaiseksi arvioit elämänlaatusi?

- erittäin huono
 huono
 ei hyvä eikä huono
 hyvä
 erittäin hyvä

51. Missä määrin tunnet, että elämäsi on merkityksellistä?

- en lainkaan
 vähän
 kohtuullisesti
 paljon
 erittäin paljon

52. Miten tyytyväinen olet

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
terveyteesi	☐	☐	☐	☐	☐
kykyysi selviytyä päivittäisistä toimistasi	☐	☐	☐	☐	☐
itsesi	☐	☐	☐	☐	☐
ihmissuhteisiisi	☐	☐	☐	☐	☐
asuinalueesi olosuhteisiin	☐	☐	☐	☐	☐
mahdollisuksiisi käyttää julkisia ja/tai muita liikennevälineitä	☐	☐	☐	☐	☐

53. Missä määrin olet viimeisten kahden viikon aikana kokenut seuraavia asioita?

	ei lainkaan	vähän	kohtuullisesti	lähes riittävästi	täysin riittävästi
Onko sinulla riittävästi tarmoa arkipäivän elämääsi varten	☐	☐	☐	☐	☐
Onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden	☐	☐	☐	☐	☐
Missä määrin sinulla on mahdollisuuksia vapaa-ajantoimintaan	☐	☐	☐	☐	☐

54. Kuinka tyytyväinen olet siihen, mitä olet saavuttanut elämässäsi?

- erittäin tyytyväinen
 tyytyväinen
 jokseenkin tyytyväinen
 tyytymätön
 erittäin tyytymätön

55. Kuinka tyytyväinen olet taloudelliseen tilanteeseesi?

- erittäin tyytyväinen
 tyytyväinen
 jokseenkin tyytyväinen
 tyytymätön erittäin tyytymätön

TAUSTAKYSYMYKSIÄ

56. Missä asut tällä hetkellä?

- omistusasunnossa
 vuokra-asunnossa
 palvelutalossa, kuntoutuskodissa tai vanhainkodissa
 jossain muualla, missä: _____

57. Miten asut tällä hetkellä? Valitse vain yksi, parhaiten sopiva vaihtoehto.

- Asun yksin
 Asun vanhempani/vanhempieni kanssa
 Asun vanhempani/vanhempieni ja lapseni/lasteni kanssa
 Asun lapseni/lasteni kanssa
 Asun puolisoni/ystäväni kanssa kahden
 Asun puolisoni/ystäväni ja lapseni/lasteni kanssa
 Asun useamman aikuisen kotitaloudessa
 Asun asuntolassa tai laitoksessa
 Minulla ei ole vakituista asuntoa

58. Mikä on koulutuksesi?

- Peruskoulu kesken
 Peruskoulu tai kansakoulu
 Keskiaste (lukio, ammattikoulu, muu ammatillinen)
 Keskiasteen jälkeinen ei-korkea-asteen koulutus (esim. mestari- tai opistotutkinto)
 Korkea-aste (yliopisto, ammattikorkeakoulu)

59. Kuinka monta vuotta olet yhteensä käynyt koulua tai opiskellut päätoimisesti?
(Kansa- ja peruskoulu lasketaan mukaan.)

_____ vuotta

60. Mitä on pääasiallinen toiminta tällä hetkellä? Valitse vain yhden, tilannettasi parhaiten kuvaava vaihtoehto. Oletko?

- Työssä (tai yrittäjänä, maatalousyrittäjänä, freelancerina, apurahalla)
 Työssä työllistämistoimenpitein (esimerkiksi kuntouttavassa työssä tai työkokeilussa)
 Työtön tai lomautettu
 Työttömyyseläkkeellä tai vanhuuseläkkeellä (eläkkeellä iän, työvuosien tai eläkevakuutuksen perusteella)
 Työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustueella tai muuten pitkäaikaisesti sairaana
 Opiskelija, koululainen
 Hoitamassa omia (alle 15-vuotiaita) lapsia
 Hoitamassa iäkästä sairasta tai vammaista lasta
 Varusmies- tai siviilipalvelussa
 Muussa toiminnassa, missä: _____

61. Jos olet tällä hetkellä työtön, kuinka kauan olet ollut yhtäjaksoisesti työttömänä?

- alle 6 kk
 6 - 12 kk
 12 - 24 kk
 yli 24 kk

62. Kotitaloudella voi olla erilaisia tulonlähteitä ja useammalla jäsenellä tuloja. Kun kotitaloutesi kaikki tulot otetaan huomioon, onko menojen kattaminen näillä tuloilla:

- erittäin hankalaa
 hankalaa
 melko hankalaa
 melko helppoa
 helppoa
 hyvin helppoa

63. Oletko joskus viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana

	en	kyllä
pelännyt, että sinulta loppuu ruoka, ennen kuin saat rahaa ostaaksesi lisää?	☐	☐
joutunut tinkimään lääkkeiden ostosta rahan puutteen vuoksi?	☐	☐
jättänyt rahan puutteen vuoksi käymättä lääkärissä?	☐	☐
luopunut taloudellisista syistä vaatehankinnoista, harrastuksista, matkoista yms.?	☐	☐

64. Tiedän tarkalleen kuukausittaiset tuloni seuraavan vuoden ajan

- Täysin eri mieltä
 Eri mieltä
 Ei samaa eikä eri mieltä
 Samaa mieltä
 Täysin samaa mieltä

KIITOS VASTAUKSISTASI!

Jos haluat, voit vielä kirjoittaa lisätietoja, mielipiteitäsi tai muita ajatuksia ym. alla olevaan tilaan (tekstaten).

Lars Leemann
 Anna-Maria Isola
 Minna Kukkonen
 Henna Puromäki
 Salla Valtari
 Anna Keto-Tokoi

Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi

Kyselytutkimuksen tuloksia

Työpaperissa esiteltävä tutkimus tarjoaa paljon kaivattua tietoa työelämän ulkopuolella olevien osallisuudesta ja hyvinvoinnista. Kyse on väestöryhmästä, jota ei ole tavoitettu hyvin muissa väestötutkimuksissa. Syksyllä 2017 järjestetty kyselytutkimus tavoitti vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia vastaajia Euroopan sosiaalirahaston hankkeiden toiminnassa, jossa vahvistetaan työ- ja toimintakykyä sekä pyritään vähentämään työikäisten köyhyys- ja syrjäytymisriskiä.

Tulosten mukaan työelämän ulkopuolella olevilla on usein riittämätön toimeentulo ja vaikeuksia perustarpeiden tyydyttämisessä. Psykkinen kuormittuneisuus sekä kokemukset huonosta terveydestä, yksinäisyydestä ja heikosta elämänlaadusta olivat yleisiä. Toisaalta he luottivat julkisiin palveluihin ja osa suhtautui positiivisesti mahdollisuuksiinsa osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon eri palveluissa. He myös uskoivat muiden luottavan itseensä. Monet osallistuivat aktiivisesti järjestötoimintaan ja kokivat hankkeisiin osallistumisen hyödylliseksi.

Tutkimusta toteuttaa Euroopan sosiaalirahaston rahoittama Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra.

Vipuvoimaa
 EU:lta
 2014–2020

Euroopan unioni
 Euroopan sosiaalirahasto

TERVEYDEN JA
 HYVINVOINNIN LAITOS

ISBN 978-952-343-118-8

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
 PL 30 (Mannerheimintie 166), 00271 Helsinki
 Puhelin: 358 29 524 6000
thl.fi